

STORTINGET

Innst. 171 S

(2019–2020)

Innstilling til Stortinget
fra familie- og kulturkomiteen

Meld. St. 25 (2018–2019)

Innstilling fra familie- og kulturkomiteen om Framtidas forbrukar – grøn, smart og digital

Til Stortinget

1. Innledning

1.1 Sammendrag

Forbrukarpolitikken skal hjelpe til med å styrkje forbrukarane si stilling som den svakare parten i marknaden. I marknaden står forbrukaren som oftast overfor ein profesjonell, kommersiell aktør som har betre informasjon og kunnskap om produktet, avtalevilkår, prissetjing og andre marknadstilhøve. Eitt av hovudføremåla med forbrukarpolitikken er å vege opp for denne ubalansen. Ein godt fungerande marknad for forbrukarane får vi mellom anna ved å:

- gi forbrukarane gode rammevilkår og rettar
- sikre at forbrukarane sine rettar blir handheva
- gi forbrukarane tilgang på informasjon og hjelpemiddel til å gjere gode val
- sikre trygge produkt som ikkje er til skade for helse og miljø
- leggje til rette for god og effektiv løysing av forbrukartvistar.

Ein inkluderande forbrukarpolitikk tek også høgde for at forbrukarane av ulike årsaker kan vere sårbare og ha utfordringar med å mestre forbrukarrolla.

Forbrukarpolitikken har samstundes ein normativ dimensjon. Dette handlar om å støtte opp om forbruk som kan vere positivt for samfunnet.

Forbrukarpolitikken er sektorovergripande. Dette inneber at ansvaret for politikkområde og verkemiddel som har innverknad på forbrukarane, er fordelt på fleire departement og offentlege organ.

Det er 20 år sidan den førre stortingsmeldinga om forbrukarpolitikk blei lagd fram. Sidan den gong har det skjedd store endringar i samfunnet, og forbrukarrolla har også endra seg. Regjeringa byggjer forbrukarpolitikken sin på at gode forbrukarrettar er avgjerande for ein tillitsbasert marknadsøkonomi. Regjeringa sitt hovudmål i forbrukarpolitikken er derfor å styrkje forbrukarane si stilling på område der det er særlege utfordringar. Regjeringa ønskjer med denne meldinga å leggje ramme for ein framtidsretta forbrukarpolitikk der ein tek vare på kunnskapen, rettane og interessene til forbrukarane i den digitale kvardagen.

Regjeringa ønskjer å løfte forbrukarpolitikken og føreslå tiltak som kan styrkje forbrukarane si stilling på område med særlege utfordringar. Regjeringa legg særleg vekt på å styrkje rettane og personvernet til forbrukarane i den digitale økonomien, i tillegg til å styrkje kunnskapen, interessene og rettane til forbrukarane knytt til berekraftig forbruk, marknadsføring, bustadhandel, gjeld og kreditt.

1.2 Komiteens merknader

Komiteen, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Trond Giske, Odd Omland og Anette Trettebergstuen, fra Høyre, Monica Carmen Gåsvatn, lederen Kristin Ørmen Johnsen og Vetle Langedahl fra Fremskrittspartiet, Himanshu Gulati og Silje Hjemdal, fra Senterpartiet, Åslaug Sem-Jacobsen, fra Sosialistisk Venstreparti, Freddy André Øvstegård, fra Venstre, Carl-Erik Grimstad,

og fra Kristelig Folkeparti, Jorunn Gleditsch Lossius, viser til Meld. St. 25 (2018–2019) Framtidas forbrukar – grøn, smart og digital, som har som mål å legge rammer for en fremtidsretta forbrukerpolitikk. Meldingen diskuterer tiltak som skal styrke forbrukernes stilling på områder med særlige utfordringer, og vektlegger blant annet rettigheter og personvernet til forbrukerne i den digitale økonomien.

Komiteen viser til at det er 20 år siden forrige stortingsmelding om forbrukerpolitikk, og mye har skjedd siden den gang. Komiteen er derfor glad for at regjeringen har lagt frem meldingen, og merker seg at meldingen drøfter temaer som digital hverdag, gjeld og kreditt, boligmarkedet, bærekraftig forbruk, dagligvarebransjen, forbrukerutfordringer med arbeidslivskriminalitet, forbrukerapparatet og medvirkning til en felles europeisk forbrukerpolitikk.

Komiteen avholdt muntlig høring 5. november 2019, og det har kommet gode og konstruktive innspill fra ulike høringsinstanser.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti registrerer at forbrukermeldingen i stor grad legger opp til at ansvaret legges over på markedet og forbrukerne. Dette innebærer en svekkelse av forbrukerpolitikken i en tid da forbrukerne har et komplisert og uoversiktlig marked å forholde seg til.

Disse medlemmer viser til at en framtidretta forbrukerpolitikk må ha et gjennomgående og overordna bærekraftsperspektiv, styrke forbrukermakten og forbrukernes rettssikkerhet, bidra til å utjevne forskjeller og styrke et arbeidsliv som bygger opp under etisk og ansvarlig produksjon og leverandørledd, slik utredningen fra Etikkinformasjonsutvalget «Åpenhet om leverandørkjeder» drøfter i sitt forslag til lov, høsten 2019.

Forbrukernes makt og påvirkning må styrkes gjennom strengere regulering, og markedet må ta et større ansvar for å operere innenfor gjeldende lovverk og bidra til bærekraftig produksjon, distribusjon og forbruk. Forbrukerpolitikken må skape og bidra til å lage forutsigbare rammer slik at de store næringene i Norge kan gå foran i utvikling av bærekraftig produksjon, distribusjon og bruk. For eksempel gjennom å utvikle mer klimavennlig oljevirksomhet, anleggsbransje, transport, fiskeri, havbruksnæring og jordbruk i Norge. Mange norske bedrifter er verdensledende innenfor klima- og miljøvennlig produksjon og næringsvirksomhet. Politikken må bidra til å trygge arbeidsplasser samtidig som bransjene omstiller seg til en grønnere, mer miljøvennlig og mer bærekraftig produksjon. Gjennom globalt, europeisk og nordisk samarbeid bør Norge ha ambisjoner om å være i tet for en slik utvikling.

Disse medlemmer mener det er viktig at forbrukernes rettigheter og personvernet styrkes i vår digi-

tale tidsalder, der kommersielle aktører lett kan samle personopplysninger og oversikt over folks forbruksmønstre for å tjene ytterligere på målrettet markedsføring, slik Forbrukerrådet har vist i sin rapport «Out of Control» fra 2020. Forbrukerpolitikken må trygge forbrukerne mot ulovlig markedsføring og salg, og det må utvikles et regelverk som sikrer tilrettelegging og omstilling til sirkulær økonomi.

For å kunne utøve forbrukermakt må informasjon om varene og tjenestene vi kjøper, være lett tilgjengelig for alle. Forståelse av den digitale hverdag er skjevt fordelt i befolkningen, og de økonomiske forskjeller er økende. Dette kan føre til et økende digitalt utenforskap. Kunnskap må sikre at forbrukere får økt bevissthet og kompetanse, slik at de kan ta gode valg som tjener miljøet og fremmer arbeidstakers rettigheter og andre viktige menneskerettigheter.

Forbrukerpolitikken må være tilpasset enkeltmenneskers møte med den digitale virkelighet, et globalt, internasjonalt marked og økonomi. Etter disse medlemmers mening skal en god forbrukerpolitikk skjerme barn og unge fra ulovlig og skadelig markedsføring og støtte opp under tiltak som fremmer likestilling. Dette forutsetter at forbrukerrettighetene også er godt ivarettet.

I dag skjer forbruket i økende grad digitalt. I tillegg viskes gradvis de tradisjonelle skillene mellom varer og tjenester ut. Disse medlemmer mener meldingen ikke drøfter disse problemstillingene bredt og grundig nok. Forbrukerrollen er i endring, noe forbrukerpolitikken også må ta hensyn til.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at regjeringens privatiseringspolitikk gir kommersielle aktører tilgang til markeder som tidligere var forbeholdt det offentlige, noe som bidrar til å demontere velferdsstaten. I tillegg gjør det det enda mer krevende for forbruker å finne frem og ivareta sine rettigheter.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet registrerer at meldingen ikke tar for seg forbrukers møte med det offentlige, og offentlig sektor som vare- og tjenesteleverandør. Dette er en stor svakhet ved forbrukermeldingen. Og disse medlemmer viser samtidig til at dette var et område som var tillagt vekt i forrige forbrukermelding St.meld. nr. 40 (1998–1999).

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti understreker at forbrukerpolitikken blir stadig viktigere. Klima- og naturkrise krever en stor omstilling til et bærekraftig forbruk. Digitalisering og store globale teknologiselskaper som samler forbrukernes informasjon, gir stor makt over forbrukerne til få aktører. Forbruksmønstre endrer seg fra kjøp av varer til kjøp av

tjenester. Reklamepresset mot forbrukerne økes gjennom stadig nye flater for reklame. Ny teknologi gjør det mulig å utnytte arbeidstakere gjennom digitale løsarbeidplattformer, men også å dele varer og hjelpemidler med hverandre på en positiv måte.

Dette medlem er derfor skuffet over stortingsmeldingen om forbrukerpolitikken. Meldingen leverer ikke de nye og sterkere tiltakene i forbrukerapparatet som er nødvendig for å møte de nye utfordringene. Derfor vil dette medlem fremme en rekke forslag for å styrke forbrukerens rettigheter i møte med nye utfordringer langs følgende hovedlinjer: gjenbruk og sambruk, sterkere vern i møte med en digital hverdag og teknologigigantene, begrense reklamepresset og strengere regulering av forbrukslån- og kredittbransjen.

1.2.1 Offentlige tjenester

Komiteen registrerer at meldingen ikke drøfter brukerorientering og brukerkrav i møte med offentlig tjenesteyting. Offentlig sektor tilbyr en rekke individuelle tjenester hvor staten, kommunene eller fylkene har ansvaret for at en tjeneste blir levert til brukerne. Komiteen viser til at flere tjenester i dag blir levert av private aktører hvor det offentlige er bestiller på vegne av brukerne. Det være seg innenfor renovasjon, samferdsel, barnehager, legetjenester eller andre velferdsytelser. Brukerbetalingen har også økt på en rekke tjenester som tidligere var offentlig finansiert, slik som bompenger, byggesaksgebyrer, egenandeler ved legebesøk, m.m. Komiteen mener brukere må kunne stille krav til offentlige tjenester og varer, særlig der brukeren selv betaler for tjenesten.

Komiteen mener det er viktig at borgerne har mulighet til å gjøre seg kjent med hvilke rettigheter man har som forbruker av offentlige tjenester, og hvilke muligheter man har for å klage på en tjeneste man ikke finner tilfredsstillende, samt at man har mulighet til å ta kvalifiserte valg.

På denne bakgrunn fremmer komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Senterpartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen på egnet måte komme tilbake til Stortinget med en omtale av offentlige tjenester i et forbrukerperspektiv.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet viser til den store innbyggerundersøkelsen, som gjennomføres av Difi. Denne gir et viktig kunnskapsgrunnlag om folks vurdering av utviklingen av offentlige tjenester, og kunnskap som kan bidra til å styrke innsatsen. Disse medlemmer viser til behovet for å styrke tjenestene framover og viser i den sammenheng særskilt til Arbeiderpartiets alternative budsjett for kommunene.

2. Utviklingstrekk i forbruket

2.1 Sammendrag

2.1.1 Innleiing

I meldinga blir viktige utviklingstrekk ved forbruket i Noreg dei siste tiåra omtalte. Kunnskap om forbruk og forbrukarutfordringar skal gi eit solid grunnlag for å peike ut innsatsområde i forbrukarpolitikken.

Dei viktigaste kjeldene til kunnskap om forbruk og forbrukarutfordringar er Forbruksforskingstinstituttet SIFO, dei norske forbrukarverksemdene (Forbrukarrådet og Forbrukartilsynet), EU-kommisjonen og Statistisk sentralbyrå (SSB). SIFO samlar årleg inn store mengder data om ulike sider ved forbruket og forbrukarane sin situasjon i marknaden, mellom anna gjennom SIFO-surveyen.

Nordmenn sine forbruksutgifter har auka i takt med kjøpekrafta. Den største delen av forbruksutgiftene går til bustad- og transportrelaterte kostnader. Fordelinga av forbruksutgiftene har vore relativt stabil over tid. Dei siste tiåra har tendensen vore at ein mindre del av forbruksutgiftene går til basisvarer som mat og klede, og at ein større del går til reiser, utanlandskonsum og underhaldning. Samstundes har gjeldsbelastninga i hushalda auka kraftig dei siste tiåra.

2.1.2 Meir av forbruket skjer digitalt

Dei aller fleste nordmenn bruker i dag nettet regelmessig. Tilgangen til internett viser seg att i innbyggjarane sine forbruksvanar. Tal frå SSB viser at omsetninga til nettbutikkane aukar.

Omgrepet «tinga sitt internett» skildrar ei utvikling der gjenstandar som bilar, kjøleskåp, låsar og straumbrytarar blir kopla til internett. Tinga blir utstyrte med sensorar, og ein kan ofte styre dei gjennom smarttelefonen. Når dei daglegdagse tinga vi omgir oss med, blir «smarte» og kan kommunisere med brukarane og kvarandre, opnar det store moglegheiter for forbrukarane.

Store digitale plattformer som Amazon, Facebook, eBay, Google, Airbnb, Uber, Netflix og Spotify har på kort tid utfordra tradisjonelle forretningsmodellar og verdikjeder i bransjar som finans, musikk og film, overnatting og varehandel. Dette har ført til at forbrukarane har fått tilgang til ei rekkje nye varer og tenester.

Digitale plattformer gir forbrukarane nye moglegheiter. Dei fungerer som inngangsportar for forbrukarane til informasjon og tilgang til varer og tenester frå heile verda. Tilbydarane får på si side tilgang til ein stor kundemasse og kan tilby noko som det elles kanskje ikkje ville vore mogleg å omsetje utan ei stor digital kontaktflate mot forbrukarane.

Ein del av desse plattformene inngår i det som ofte blir omtala som «delingsøkonomien». Uber og Airbnb er kjende døme på plattformer i delingsøkonomien. I

Noreg er Finn.no og Nabobil.no døme på delingsplattformer.

Delingsøkonomiutvalet presenterte i 2017 si utgreiing om moglegheiter og utfordringar i delingsøkonomien. Utvalet understreka at framveksten av delingstenester representerte ei positiv utvikling for forbrukarane. Det fann lite empirisk bevis for utbreidde forbrukarproblem ved bruk av delingstenester.

Mange av dei digitale plattformene har ein datadri-ven forretningsmodell. I staden for at forbrukarane må betale for å bruke plattformen, får dei tilgang i byte mot persondata.

Når forbrukarar betaler for digitale tenester med personopplysingane sine, kjem det ikkje direkte til uttrykk som ein økonomisk storleik på lik linje med utgifter til bustadlån, transport, mat og klede. Det er likevel ein transaksjon som både inneber ein ny type kostnad for forbrukarane og ei inntektskjelde for mange næringsdrivande i den digitale økonomien. Ein framtidsretta forbrukarpolitikk må derfor også sikre forbrukarane sine rettar i eit personvernperspektiv.

2.2 Komiteens merknader

Komiteen merker seg at forbrukervanene har endret seg de siste tiårene. Forbrukerutgiftene har økt i takt med kjøpekraften. Komiteen viser til at den største delen av forbruket går til bosted og transport. Utgifter til utenlandsreiser har den største volumendringen per person i perioden 2000–2017. Komiteen merker seg at gjeldsbelastningen til husholdningene har økt betraktelig. Det gjelder også forbruksgjeld.

Komiteen viser videre til at en stadig større andel av forbruket skjer digitalt. Forbrukerne handler stadig mer på nettet, både varer og tjenester, og bruker mer av sin tid på digitale plattformer. Digitale plattformer gir muligheter, men også utfordringer. Komiteen mener det er særdeles viktig at personopplysninger og forbrukerrettigheter sikres, også i en digitalisert økonomi.

3. Et framtidsrettet forbrukerapparat

3.1 Sammendrag

3.1.1 Innleiing

Hovudmålet i forbrukarpolitikken er å sikre forbrukarane ei sterk stilling i marknaden. For å få til dette må ein sjå ulike sektorar og politikkområde i samanheng. Barne- og familiedepartementet (BFD) koordinerer forbrukarpolitikken til regjeringa, men fleire departement har ansvar for område som er svært viktige for forbrukarane. Det er også offentlege verksemdar under andre departement som tek hand om viktige forbrukaromsyn – deriblant Finanstillstyret, Konkurransetilsynet, Datatilsynet, Miljødirektoratet, Direktoratet for samfunnstryggleik og beredskap og Mattilsynet.

3.1.2 Forbrukerapparatet

BFD har delegert ei rekkje oppgåver i utøvinga av forbrukarpolitikken til offentlege verksemdar som administrativt og/eller økonomisk høyrer inn under departementet. Eit mykje brukt samleomgrep på desse organa er «forbrukerapparatet». Dette inkluderer Forbrukarrådet, Forbrukartilsynet, Marknadsrådet, Forbrukarklageutvalet, Sekretariatet for Marknadsrådet og Forbrukarklageutvalet og Stiftinga Miljømerking.

Desse verksemdene og forbrukerapparatet i dei andre nordiske landa er nærare omtalte i meldinga.

3.1.3 Oppgåver og verkemiddel i forbrukarpolitikken

Det finst ei rekkje verkemiddel og oppgåver som skal vere med på å vareta forbrukarane sine interesser i marknaden. Dei viktigaste er lovregulering, tilsyn med forbrukarvernreglane, klagehandsaming, forbrukarinformasjon og forskning. I tillegg kjem det interessepolitiske arbeidet som går ut på å påverke styresmakter, organisasjonar og næringsdrivande i forbrukarvernleg retning og å setje forbrukarspørsmål på dagsordenen i samfunnsdebatten.

Verksemdene på forbrukarområdet har ei sentral rolle i å gjennomføre forbrukarpolitikken. Styring av, og samspel med, verksemdene er derfor også eit sentralt verkemiddel i forbrukarpolitikken.

I meldinga er det gitt ei kort utgreiing av dei viktigaste verkemidla og oppgåvene i forbrukarpolitikken.

3.1.4 Evalueringar av forbrukerapparatet og sentrale utviklingstrekk

Sentrale spørsmål rundt organiseringa og innretninga av forbrukerapparatet har vore diskuterte i fleire omgangar dei siste åra. Tema som særleg har vore oppe til diskusjon, er sjølvstendet til Forbrukarrådet og Forbrukartilsynet og nøytraliteten til Forbrukarrådet som meklar i saker mellom forbrukarar og næringsdrivande. Det har også vore påpeikt at forbrukerapparatet er fragmentert, med mange små einingar som til dels har overlappende oppgåver.

I meldinga blir det sett nærare på dei viktigaste utgreiingane og evalueringane frå dei siste tiåra og kva for endringar dei har ført med seg.

Den siste utgreiinga var Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) sin gjennomgang av det statlege forbrukerapparatet i 2015.

Rapporten frå Difi konkluderte med at verksemdene kunne vise til gode resultat kvar for seg, men at forbrukerapparatet samla sett verka fragmentert og lite kostnadseffektivt. Vidare vurderte Difi at kombinasjonen av interessepolitiske og forvaltingsmessige oppgåver var uryddig og svekte legitimiteten til Forbrukarrådet. Det blei påpeikt to primære grunnar til dette: For det fyrste skal den interessepolitiske verksemda vere

uavhengig av politisk styring, mens meklinga er underlagd politisk kontroll. Det kan vere uklart kor langt det interessepolitiske sjølvstendet rekk, og dette kan gi uheldige utslag dersom det politiske arbeidet til Forbrukarrådet får innverknad på forvaltingsoppgåvene. Den andre grunnen til at kombinasjonen av dei to rollene blei vurdert som problematisk, var at Forbrukarrådet skal fremje forbrukarinteresser og samstundes vere ein nøytral meklar i konflikhtar mellom forbrukarar og næringsdrivande. Difi meinte derfor at rolla som interesseorgan burde skiljast frå meklingsoppgåvene.

Etter Difi si oppfatning burde forvaltingsoppgåvene bli samla i eit felles organ under dåverande BLD, for å få ei betre samordning av verkemiddel og oppgåver. Vidare påpeikte Difi at sett utanfrå, gav Forbrukarrådet og Forbrukarombodet inntrykk av å overlape kvarandre relativt mykje, og at det var vanskeleg for aktørar både utanfor og innanfor apparatet å skilje mellom dei to verksemdene. Difi meinte at ei tydelegare tilsynsrolle for Forbrukarombodet kunne gi ei meir avklart oppgåvefordeling mellom ombodet og Forbrukarrådet.

Som ei direkte oppfølging av Difi sin gjennomgang blei det i 2017 gjennomført organisatoriske endringar i Forbrukarrådet. Talet på lokalkontor blei redusert frå ti til tre, i høvesvis Tromsø, Stavanger og Skien, i tillegg til ei hospiteringsordning på Svalbard. Det blei også innført eit organisatorisk skilje i Forbrukarrådet ved at ein skulle drive med interessepolitikk frå hovudkontoret i Oslo, mens kontora i Tromsø, Stavanger og Skien skulle ha ansvar for meklingsoppgåvene. Forbrukarombodet si rolle som tilsynsorgan blei gjord tydeleg ved å endre namnet på verksemda frå ombod til tilsyn og ved å gi det nye tilsynet kompetanse til å gjere vedtak i alle saker.

3.1.5 Framtidig handsaming av forbrukarklager

Regjeringa har vedteke å samle den offentlege handsaminga av forbrukarklager i Forbrukartilsynet. Dette vil gjere handsaminga av forbrukarklager meir effektiv og brukarvennleg. Samstundes opnar det for å reindyrke Forbrukarrådet si rolle som interesseorganisasjon og utvikle Forbrukartilsynet si rolle som det sentrale forvaltingsorganet på forbrukarområdet.

Endringa inneber at handsaminga av forbrukarklager blir flytt frå Forbrukarrådet og Sekretariatet for Marknadsrådet og Forbrukarklageutvalet til Forbrukartilsynet. Forbrukarrådet har ei eiga avdeling som hand-samar forbrukarklager etter kjøp over landegrensene i EØS-området, Forbrukar Europa, som også blir flytt til Forbrukartilsynet.

I meldinga blir det gitt ei nærare grunngeving for regjeringa si avgjerd om å samle forvaltingsoppgåvene.

Departementet viser til at når den offentlege handsaminga av forbrukarklager blir plassert i eitt og same organ, må ein vurdere nærare korleis saksgangen bør vere for å få ein mest mogleg ressurseffektiv prosess. Saks-

gangen er i dag regulert i lov om godkjenning av klageorganer for forbrukarsaker og forbrukarklagelova. Endringar i desse lovene må på høyring. Regjeringa vil derfor skrive eit høyringsnotat med forslag til endringar i det relevante regelverket før framlegging av forslag til lovendringar for Stortinget. I dette høyringsnotatet vil spørsmålet om ny saksgang i forbrukarsaker bli drøfta nærare.

Regjeringa ønskjer å leggje til rette for vekst og utvikling i heile landet. For å få til dette er det viktig å sikre ei spreiding av statlege arbeidsplassar. På den andre sida er det viktig av omsyn til effektiv ressursbruk at det utvida Forbrukartilsynet ikkje er spreidd utover for mange stader.

I vurderinga av kvar det utvida tilsynet skal liggje, har det vore viktig for regjeringa å byggje vidare på dei kompetansemiljøa som nyleg har blitt bygde opp i Ski-en, Stavanger og Tromsø. Det nye Forbrukartilsynet, inkludert tilsynsverksemda som i dag er i Oslo, skal derfor bli lokalisert med utgangspunkt i dei tre kontora i Tromsø, Stavanger og Skien. Hovudkontoret og tilsynsverksemda skal liggje i Grenlands-området. Forbrukar Europa, som i dag er lokalisert ved Forbrukarrådet sitt hovudkontor i Oslo, blir flytt til det utvida Forbrukartilsynet sitt hovudkontor i Grenland. Årsverk knytte til sakshandsaminga av forbrukarsaker som i dag blir utført av Sekretariatet for Marknadsrådet og Forbrukarklageutvalet i Oslo, blir fordelt mellom det utvida Forbrukartilsynet sine kontor i Tromsø, Stavanger og Grenland.

3.1.6 Ansvar for forskning og analyse i sektoren

BFD har hovudansvaret for eit godt kunnskapsgrunnlag i forbrukarsektoren. Ein vesentleg del av forbruksforskninga blir utført av Forbruksforskningsinstituttet SIFO. I dag er SIFO eitt av fleire institutt under Oslo-Met – storbyuniversitetet.

Forbrukarrådet har ei fakta- og analyseavdeling som mellom anna analyserer Forbrukarrådet sin eigen klagestatistikk. I tillegg bruker Forbrukarrådet delar av budsjettet sitt til å kjøpe undersøkingar, testar og forskingsrapportar, mellom anna som underlag for det interessepolitiske arbeidet. Forbrukartilsynet fører også statistikk over førespurnadene det får frå publikum, men analyserer berre til ein viss grad desse tala.

Regjeringa meiner det er naturleg at eit utvida Forbrukartilsyn får eit særleg ansvar for kunnskapsgrunnlaget i forbrukarsektoren. Med den føreslåtte omorganiseringa vil Forbrukartilsynet ha den fremste juridiske ekspertisen på forbrukarområdet. Tilsynet vil handsame store mengder førespurnader frå forbrukarane og dermed få innsikt i kva utfordringar forbrukarane møter, og kva handelspraksis næringslivet har. Samstundes vil Forbrukartilsynet kunne føre ein samla statistikk for klagesaker innan forbrukarsektoren. Juridisk eksperti-

se, kjennskap til handelspraksis og klagestatistikk er likevel ikkje nok til å få eit heilskapleg kunnskapsgrunnlag. Tilsynet bør også kunne innhente forskning og analyse på forbrukarområdet.

Regjeringa meiner samstundes at Forbrukerrådet bør oppretthalde kompetansen det har på å analysere problemstillingar som gjeld forbrukarane. Dette for at Forbrukerrådet framleis skal vere ein slagkraftig interesseorganisasjon for forbrukarane, med høg fagleg kompetanse i forbrukarspørsmål.

3.1.7 Samarbeid mellom bransjenemnder

I dag finst det ei rekkje bransjefinansierte klagenemnder i ulike marknader.

I Granavolden-plattformen tek regjeringa til orde for eit bransjestyrt og digitalt «Nemndenes hus». Regjeringa ser positivt på eit tettare samarbeid mellom nemndene, så lenge partane i nemndsavtalene ønskjer dette. Eit privat finansiert klagehandsamingstilbod etablert gjennom eit frivillig samarbeid mellom ansvarlege næringslivsaktørar og forbrukarrepresentantar, har ei rekkje gunstige konsekvensar. For det fyrste får forbrukarane eit hovudsakleg gratis klagehandsamingstilbod som gjer det mogleg å ta avgjerder med høg kvalitet. For det andre får næringslivet auka kunnskap om forbrukarane sine utfordringar og frustrasjonar. Dette kan igjen føre til endringar i handelspraksis som forbrukarar har vore misfornøgde med. For det tredje er det eit viktig utgangspunkt at det er næringa sjølv som hovudsakleg betalar for å få løyst forbrukarklager på sine respektive område, ikkje det offentlege. Det er framfor alt næringa som kan setje inn tiltak for å få redusert talet på klager, og det er derfor viktig å gi næringslivet økonomiske insentiv til å halde klagen på eit lågt nivå.

3.1.8 Regjeringa vil

- samle klagehandsamingsarbeidet på forbrukarområdet hos Forbrukartilsynet
- gi Forbrukartilsynet eit særleg ansvar for å vareta kunnskapsgrunnlaget på forbrukarområdet
- lokalisere Forbrukartilsynet utanfor Oslo i tråd med retningslinjene for lokalisering av statlege arbeidsplassar og statleg tenesteproduksjon.

3.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til at regjeringa på bakgrunn av Direktoratet for forvaltning og IKT (Difi) sin gjennomgang av det statlege forbrukerapparatet i 2015 har igangsatt en omorganisering av forbrukerapparatet. Komiteen merker seg at regjeringa har besluttet at forbrukerklager skal håndteres av Forbrukertilsynet, mens Forbrukerrådet framover skal rendyrkes som en interesseorganisasjon for forbrukerne. Forbrukertilsynet skal også få et særlig ansvar for kunnskapsgrunnlaget innenfor forbrukersektoren. Komiteen viser vidare til at

Forbrukertilsynet skal lokaliseres utenfor Oslo, og tilsynet er i gang med flytteprosessen til Grenland i Telemark og Vestfold fylke.

Komiteens flertall, alle unntatt medlemmet fra Senterpartiet, viser til at regjeringa har vedtatt betydelige endringer i forbrukerapparatet ved å samle den statlige håndteringen av forbrukerklager hos Forbrukertilsynet. Forbrukerrådet skal etter regjeringens beslutning ha en friere og tydeligere rolle som interesseorganisasjon og være en sterk forbrukerpolitisk pådriver. Selve omorganiseringsprosessen, som innebærer flytting av det nye, utvidete Forbrukertilsynets hovedkontor til Grenland, skal ferdigstilles i 2020. Forbrukerrådets avdeling for tvisteløsning, inkludert Forbruker Europa, blir en integrert del av det nye tilsynet.

Komiteen er opptatt av at omorganiseringen av forbrukerapparatet må føre til et styrket forbrukervern. Begrunnelsen for omorganiseringen var å rendyrke og styrke Forbrukerrådet som interessepolitisk aktør. I tillegg forventes Forbrukerrådet også i fremtiden å ivareta viktig rådgivnings- og dyktiggjøringsarbeid ut mot forbrukerne. Forbrukerrådet ivaretar også sentrale forbrukerinteresser gjennom deltakelse i flere klagenemnder. Komiteen mener at Forbrukerrådet må sikres som en sterk og uavhengig organisasjon for forbrukerpolitiske interesser og kvalitetssikret informasjon og rådgivning til forbruker.

Komiteen er opptatt av at Forbrukerrådet sikres de nødvendige rammevilkår for å utføre sine oppgaver.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet registrerer at regjeringspartiene i budsjettforliket på Stortinget for 2020 valgte å redusere bevilgningene til Forbrukerrådet med 5 mill. kroner, i tillegg til å fjerne 4 mill. kroner fra forbrukerpolitiske tiltak, forskning og utvikling. Disse medlemmer viser til at Arbeiderpartiet i sitt alternative budsjett for 2020 opprettholdt bevilgningene og reagerte på at kuttene ble gjennomført kort tid før forbrukermeldingen kom til behandling.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti er opptatt av at omorganiseringen i forbrukerapparatet ikke svekker forbrukervernet, og viser til at kuttet i bevilgningene kommer kun to år etter forrige omorganisering, og at Forbrukerrådet nå gjennomgår en omfattende omorganiseringsprosess uten tilførsel av midler for å håndtere utgifter til denne. Disse medlemmer er bekymret for situasjonen der bevilgningene reduseres midt i en stor omorganisering, og frykter dette vil kunne ramme mennesker i krevende si-

tuasjoner som trenger hjelp for å få vurdert sine rettigheter.

Disse medlemmer viser til at det i mange saker (markedsføring rettet mot barn og unge, reklame for ulovlige spill, kosmetiske behandlinger m.m.) er pekt på utfordringer med et fragmentert og uoversiktlig tilsynsapparat. Skal man utvikle en framtidsrettet politikk, vil disse medlemmer understreke behovet for et tydelig plassert ansvar. I tillegg må det sikres et tettere samarbeid, slik at ressursene utnyttes på en god måte. Arbeidslivskriminaliteten foregår i dag også på digitale plattformer, og et tettere samarbeid med arbeidslivsentrene bør derfor vurderes.

4. En internasjonal forbrukerpolitikk

4.1 Sammendrag

4.1.1 Oversikt

Forbruket i dag skjer i stor grad på tvers av landegrenser. Der det tidlegare var ei eller to store globale merkevarer, er det no ei rekkje store internasjonale selskap som pregar kvardagen til forbrukarane. Facebook, Apple, Spotify, Google og Amazon, for å nemne nokon.

Internasjonalisering av forbruket kjem til uttrykk på fleire måtar:

- Handel av varer og tenester over landegrensene. Framveksten og utbreiinga av netthandel har gjort det enklare å handle over landegrenser. For forbrukarane inneber dette tilgang til eit langt større utval av varer og tenester.
- Digitalisering. Digitale plattformer, som Airbnb, gjer det enkelt for kven som helst å inngå avtaler med andre over heile verda. Måten plattformene er innretta på, gjer at ein på ein enkel måte kan finne ein tilbydar i utlandet, inngå avtale og betale. Norske forbrukarar er i verdstoppen når det gjeld å ta i bruk nye digitale tenester.
- Reiseverksemd. God privatøkonomi og auka fleksibilitet i arbeidslivet for mange gjer det mogleg å reise meir. Mange pensjonistar vel å opphalde seg utanlands større delar av året.
- Endra forretningsstruktur. Framveksten av fleire store globale og digitale selskap som tilbyr varer og tenester til forbrukarar.

Internasjonaliseringa byr på nye moglegheiter og eit større tilfang av varer og tenester. I EØS gir felles EU/EØS-reglar godt forbrukarvern og moglegheit til klagehandsaming dersom det oppstår problem. Samarbeid om tilsyn og handheving styrkjer også forbrukarvernet i EØS.

Internasjonaliseringa medfører også nokre utfordringar. Behovet for internasjonalt samarbeid aukar når produksjonen av og handelen med varer og tenester skjer over landegrensene. Ein må ha eit samarbeid om

analyse av problem, utvikling av regelverk, tilsyn og handheving. Regjeringa prioriterer derfor å ta del i arbeidet for eit sterkt forbrukarvern internasjonalt.

For at ein marknad skal fungere godt, treng ein spelereglar. Effektivt tilsyn med og effektiv handheving av desse spelereglane må til for å sikre rettferdig konkurranse mellom næringsdrivande og å sørgje for at forbrukarane har høg tillit til marknaden. Å motverke svindel, urimeleg handelspraksis og annan ulovleg verksemd er derfor ei prioritert forbrukarpolitisk oppgåve for norske styresmakter, også internasjonalt.

Det er etablert ulike arenaer for samarbeid på forbrukarområdet. Arbeidet spenner frå utveksling av beste praksis og rettleiingar om utvikling og handheving av politikk til konkret, bindande regelverk og felles koordinerte tilsynsaksjonar mellom styresmaktene i ulike land.

På forbrukarområdet er EU, OECD og FN særleg aktuelle arenaer for internasjonalt samarbeid. Den viktigaste arenaen er EU, for det er der det i størst grad blir utforma regelverk som er direkte styrande for norske forbrukarar sine rettar og norske næringsdrivande sine plikter.

I april 2018 la Kommisjonen fram to direktivforslag i pakka «A New Deal for Consumers». Desse forslaga inneheld fleire element som kan ha mykje å seie for norske forbrukarar og næringsdrivande. Regjeringa arbeider aktivt for å påverke delar av forslaga i tråd med norske interesser.

4.1.2 Regjeringa vil

- medverke til eit sterkt forbrukarvern gjennom EU/EØS, OECD og FN
- prioritere ein aktiv forbrukarpolitikk i Europa og leggje vekt på samarbeid med ny kommissær og nytt europaparlament frå hausten 2019
- følgje det vidare arbeidet med Kommisjonen si tiltakspakke «A New Deal for Consumers» og arbeide for at utviklinga i det europeiske regelverket fører med seg eit sterkt forbrukarvern
- lytte til aktuelle partar når ein skal utarbeide Noreg sine framlegg til nytt forbrukarregelverk i EU
- prioritere norsk deltaking i EU sitt program for den indre marknaden for perioden 2021–2027, for mellom anna å sikre samarbeid om handheving og tvisitteløysing, og for å sikre at norske tilhøve kjem med i kunnskapsgrunnlaget for forbrukarpolitikken i EU.

4.2 Komiteens merknader

Komiteen registrerer at norske forbrukere i mykje større grad enn før kjøper varer og tenester av internasjonale tilbydere, samt at vi reiser mer og tar raskt i bruk nye digitale tenester. Komiteen er enig med regjeringa i at Norge må ta del i internasjonalt samarbeid på relevante arenaer for å utvikle forbrukerpolitikken og et

velfungerende regelverk som er til det beste for forbrukeren.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, mener at norske forbrukeres rettigheter er avhengig av godt internasjonalt samarbeid, både i Norden, Europa og globalt.

Flertallet viser til at forbruket vårt er internasjonalt gjennom handel over landegrenser, digitalisering, reising og framveksten av flere store globale, digitale selskaper, og vil understreke viktigheten av godt EØS-samarbeid for å ivareta forbrukervernet i denne konteksten. Flertallet peker på at regjeringen prioriterer arbeidet med å styrke forbrukervernet internasjonalt, også ut over EØS' grenser, og støtter dette.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet viser til at regjeringens ambisjoner likevel ikke virker å være særlig høye. Disse medlemmer mener Norges forbrukerpolitikk bør være ledende i å utvikle og få på plass nasjonale og internasjonale regler og styrkede forbrukerrettigheter.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener at det er kritisk at man ser forbrukerpolitikken i et internasjonalt perspektiv. I dagens globaliserte verden finnes det knapt produkter eller tjenester som ikke har flyttet seg over landegrenser. Det finnes både ulemper og fordeler knyttet til dette. Et problem som meldingen ikke tar opp, er behovet for bedre informasjon om hvilke forhold som har bidratt til å skape produktet eller tjenesten, og hvordan vi kan sikre grunnleggende menneskerettigheter og miljøvern i produksjonen av de produktene og tjenestene som er tilgjengelige for forbrukerne. Disse medlemmer viser til at det er godt dokumentert at det finnes både store miljødelegger, brudd på grunnleggende menneskerettigheter, bruk av barnarbeid og slaverilignende tilstander i store og viktige produksjonsledd i dagens internasjonale verdikjeder.

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti tror ikke norske forbrukere ønsker å bidra til å opprettholde dette. Derfor trenger vi en menneskerettighetslov for næringslivet. Dessverre er informasjonstilgangen og åpenheten hos internasjonale produsenter og leverandører for dårlig. Aktørene som opererer i disse verdikjedene, må i større grad holdes til ansvar for å sikre informasjon til forbrukerne. I tillegg må vi sikre at disse aktørene er forpliktet til å gjøre aktsomhetsvurderinger i sine virksomheter, slik at de kan holdes til ansvar ved brudd på menneskerettighetene eller ved miljøskader.

Komiteen viser til at et samlet sivilsamfunn har ønsket seg tiltak på dette området en god stund. Det har vært foreslått både etikkinformasjonslov, antislaverilov og en såkalt aktsomhetslov. I juni 2018 ble det nedsatt et offentlig utvalg – Etikkinformasjonsutvalget – etter anmodning fra Stortinget. Utvalget leverte sin rapport i desember 2019, som foreslår en lov om åpenhet om virksomhetens forhold til grunnleggende menneskerettigheter og anstendig arbeid i egen virksomhet og leverandørkjeder.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet forventer at regjeringen følger opp Etikkinformasjonsutvalgets arbeid. Disse medlemmer viser også til Representantforslag 41 S (2018–2019) fra Arbeiderpartiet om å vurdere en lov mot moderne slaveri, samt forslag om å få på plass et internasjonalt merkesystem for bærekraft på varer og tjenester.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at formålet med loven er å gi forbrukere, fagforeninger, organisasjoner og andre rett til informasjon om virksomhetens påvirkning på grunnleggende menneskerettigheter og arbeidsforhold. Dette skal gi dem mulighet til å treffe informerte valg og til å stille spørsmål om ansvarlighet i næringslivet. For det andre er formålet å fremme respekt for grunnleggende menneskerettigheter og anstendig arbeid i virksomheter og leverandørkjeder. Krav til kunnskap, informasjon og aktsomhetsvurderinger skal bidra til å nå dette målet. Loven tar utgangspunkt i FNs veiledende prinsipper for næringsliv og menneskerettigheter (UNGP) og OECDs retningslinjer for flernasjonale selskaper.

For alle virksomheter er det foreslått en plikt til å svare på konkrete forespørsler om informasjon, og kunnskapsplikt om vesentlig risiko for negativ påvirkning på grunnleggende menneskerettigheter og anstendig arbeid. Plikten gjelder i alle tilfeller der risiko for negativ påvirkning er høyest, som risiko for tvangsarbeid og annet slaverilignende arbeid, barnarbeid, diskriminering, manglende respekt for faglige rettigheter, og risiko for helse, miljø og sikkerhet på arbeidsplassen. Det kreves også at større virksomheter skal gjennomføre aktsomhetsvurderinger for å kartlegge, forhindre og begrense negativ påvirkning på grunnleggende menneskerettigheter og anstendig arbeid, og gjøre rede for hvordan dette håndteres.

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener at utvalgets forslag er godt, og at det burde være brei politisk oppslutning rundt det. Disse medlemmer frykter imidlertid at uten tydelige sanksjoneringsmuligheter vil en slik lov ikke være så effektiv som mulig. Når en ak-

tør bryter loven, så må det også finnes konkrete sanksjoner.

Derfor fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen fremme forslag om en etikkinformasjonslov, inkludert forslag til hvordan brudd på loven kan sanksjoneres.»

5. Forbrukerrettigheter, personvern og konkurranse i den digitale økonomien

5.1 Sammendrag

5.1.1 Innleiing

Digitalisering har fyrst og fremst vore med på å skape nye moglegheiter for forbrukarane. Samstundes inneber digitale forretningsmodellar nye forbrukarutfordringar. Digitale tenester og produkt samlar inn store mengder personopplysingar om forbrukarane. Forbrukarane har lite kontroll og oversikt over korleis personopplysingane deira blir brukte. Det er eit gjennomgåande problem at næringsdrivande ikkje opplyser godt nok om dette, mellom anna ved at informasjon blir gøymd i lange og komplekse avtalevilkår. Denne utviklinga set etablerte forbrukarvern- og personvernprinsipp under press. Når det blir samla inn personopplysingar om forbrukarar gjennom produkt og tenester, er god IKT-tryggleik avgjerande for eit godt personvern. Utviklinga har også konkurransemessige implikasjonar.

Regjeringa vil arbeide for å styrkje rettane, personvernet og tryggleiken til forbrukarane i digitale tenester og produkt og samstundes leggje til rette for effektiv konkurranse som eit viktig element i ein godt fungerande økonomi. I arbeidet med å styrkje stillinga til forbrukarane vil regjeringa leggje vekt på betre tilsyn med reglane og styrkt samarbeid mellom styresmaktene i politikk som gjeld forbrukarsaker, personvern, IKT-tryggleik og konkurranse.

Digitale produkt og tenester blir ofte tilbydde i ein internasjonal marknad, i mange tilfelle frå land som har andre kontrakts- og rettstradisjonar enn Noreg. Det er derfor viktig å leggje vekt på internasjonalt samarbeid for å betre forbrukar- og personvernet på området.

5.1.2 Datadriven innovasjon og personvernet til forbrukarane

Dei siste åra har personvern- og forbrukarmyndighetene særleg sett utfordringar knytte til datadriven innovasjon basert på innsamling av personopplysingar og stordataanalyse.

Det er viktig med ein open debatt om balansen mellom teknologisk innovasjon i næringslivet og retten forbrukarane har til personvern ved bruk av digitale tenester og produkt. Regjeringa meiner at det er behov for å styrkje stillinga til forbrukarane og leggje til rette for ein

betre balanse mellom næringsdrivande og forbrukarar på dette området. Det er mogleg å verne om personvernet til forbrukarane samstundes som stordataanalyse blir meir sentralt i næringslivet. Det krev at næringsdrivande er opne om datainnsamlinga og føremålet med denne, at dei ikkje samlar inn fleire opplysingar enn dei treng, og at dei faktisk gir forbrukarane moglegheit til å velje om dei vil gi frå seg personopplysingar eller ikkje. Regjeringa ønskjer ei utvikling der forbrukarane i større grad kan velje personvernvennlege alternativ, og der personvern blir eit konkurranseelement.

5.1.3 Forbrukarrettar i den digitale økonomien

Dei norske forbrukarvernreglane gir forbrukarane eit sterkt vern. Når samfunnet i dag er tilnærma gjennomdigitalisert, er det avgjerande at eksisterande forbrukarrettar også blir varetekne i den digitale økonomien. Det meste av forbrukarlovgevinga er teknologinøytral. Likevel har utviklinga med auka grad av datainnsamling og framveksten av digitale plattformer skapt enkelte nye utfordringar for forbrukarane. Desse utfordringane handlar om næringsdrivande sin praksis ved utforming av digitale avtalevilkår, ting som er uklare i gjeldande reglar, og handheving av regelverket.

Regjeringa vil mellom anna løfte arbeidet for enklare avtalevilkår i digitale tenester, i ein ny strategi for den digitale kvardagen til forbrukarane.

INTERNASJONALT SAMARBEID OM FORBRUKARVERNREGLAR I EIN DIGITAL KVAR DAG

Det er nausynt med internasjonalt samarbeid om lovregulering av datadriven innovasjon og digitale plattformer, ettersom mange av dei sentrale næringsdrivande har opphavet sitt utanfor Noreg. EU-arbeidet er særleg viktig. EU-kommisjonen har i forslagspakka «A New Deal for Consumers» frå 2018 føreslått å modernisere forbrukarrettane i lys av den digitale utviklinga.

Forslaget til Kommisjonen inneber mellom anna å utvide rettane til forbrukarar som gir frå seg personopplysingar i bytte mot digitale tenester. Dette vil i så fall kunne føre til at forbrukarar kan krevje meir informasjon, stadfesting på inngåtte avtaler og angrerett. Forslaget inneber såleis ei styrking av forbrukarrettane i Noreg. EU-kommisjonen har også føreslått å auke informasjonskrava til digitale plattformer, slik at det skal bli tydeleg for forbrukaren om han eller ho handlar med ein privatperson eller ein profesjonell næringsdrivande.

HANDHEVING AV DIGITALE FORBRUKARRETTAR

Det er ikkje nok at forbrukarar har gode rettår på papiret, dersom vernet ikkje fungerer godt nok i praksis. Derfor er det særleg viktig å sikre at forbrukarane sine digitale rettår blir handheva på ein god måte.

Regjeringa har i 2019 auka løyvinga til Forbrukartilsynet med 6 millionar kroner. Målet med dette er å styr-

kje tilsynet med, og rettleiinga om, forbrukarvernreglane i den digitale økonomien. Satsinga er også med på å styrkje Forbrukartilsynet sitt internasjonale arbeid med mellom anna koordinerte tilsynsaksjonar over landegrensene. Regjeringa vil framover leggje vekt på tettare samarbeid mellom tilsyn på fleire område for å styrkje handhevinga av forbrukarvernreglane.

STRATEGI FOR Å VERNE OM DIGITALE FORBRUKARRETTAR

Forbrukarstyresmaktene har dei siste åra hatt søkjelyset på problemstillingar knytte til forbrukarrettar i den digitale økonomien. Forbrukarrådet har undersøkt vilkår i nye digitale tenester og produkt. Forbrukartilsynet har følgd opp med tilsyn og vedtak i enkeltsaker, og Forskingsinstituttet SIFO har gått nærare inn på viktige problemstillingar. Datatilsynet har også følgd opp Forbrukarrådet sine funn med tilsyn og vedtak.

Regjeringa vil byggje vidare på dette samarbeidet og gjere det breiare og meir langsiktig og strukturert. Regjeringa vil utarbeide ein forbrukarpolitisk strategi for den digitale kvardagen som ei ramme for denne innsatsen. Strategien skal slå fast prinsipp for forbrukarane sin digitale kvardag og leggje retninga for aktivitetar og tiltak på dette området framover. Regjeringa vil i dette arbeidet sjå på tilsvarande initiativ i nabolanda våre.

5.1.4 *Personvern i digitale tenester og produkt*

Den nye europeiske personvernforordninga, som tredde i kraft i Noreg med ny personopplysningslov i 2018, inneber ei styrking av forbrukarrettane.

I meldinga blir det gjort greie for personvernforordninga og dei nye forbrukarrettane, i tillegg til regjeringa sin plan for det vidare arbeidet.

FORBRUKAREN SKAL ENKELT KUNNE FLYTTE OPPLYSINGANE SINE

Ei samanliknbar teneste er retten til nummerportabilitet når ein skiftar tilbydar av teletenester. Dei fleste synest det er lite praktisk å byte telefonnummer. Denne informasjonen har brukaren gjerne delt med svært mange, og det er krevjande å sørgje for at alle kontaktar får oppdatert informasjon dersom ein må byte nummer.

VEGEN VIDARE FOR Å STYRKJE PERSONVERNET TIL FORBRUKARANE

Personvernforordninga har gitt forbrukarar i Noreg og EU sterkare personvernrettar.

Regjeringa vil arbeide for å styrkje kunnskapen om personvernreglane hos forbrukarar og næringsdrivande. Det er også viktig at ein handhevar rettane etter personvernreglane, for å vere sikre på at næringsdrivande følgjer regelverket. Regjeringa vil derfor vurdere om ein bør styrkje arbeidet med personvern på forbrukarområ-

det, slik at det blir enklare å handheve personvernregelverket i forbrukarsaker.

Regjeringa ønskjer ei utvikling der forbrukarane i større grad kan velje personvernvennlege alternativ, og der personvern blir eit konkurranseelement. Innføringa av det nye personvernregelverket kan føre til at næringsdrivande i større grad konkurrerer på godt personvern.

5.1.5 *IKT-tryggleik i tilkopla produkt*

Dei siste åra har ei rekkje tilkopla forbrukarprodukt blitt lanserte på den norske marknaden. I tillegg til at dei er kopla til nettet, samlar slike produkt inn personopplysingar om forbrukarane. Når produkt og tenester samlar inn personopplysingar, er god IKT-tryggleik avgjerande for eit godt personvern. Regjeringa legg vekt på at ein skal kunne bruke produkt som blir kopla til nett, utan at ein må vere redd for at personopplysingar skal bli misbrukte. God tryggleik er òg ein føresetnad for at produkta skal fungere som venta. Det er ingen tvil om at dette er eit område der utviklinga går fort. Samstundes er det viktig å løyse tryggleiksfordringar tidleg dersom ein skal lukkast med å skape ei positiv utvikling på området.

VEGEN VIDARE FOR Å STYRKJE IKT-TRYGGLEIKEN

Forbrukarrådet har kartlagt utfordringar ved tilkopla forbrukarprodukt. IKT-tryggleiksutvalet har vidare komme med tilrådingar om korleis styresmaktene best bør arbeide vidare for å styrkje IKT-tryggleiken i tilkopla produkt. Regjeringa vil framover arbeide for å styrkje IKT-tryggleiken i tilkopla produkt på tinga sitt internett. Dette vil skje på fleire måtar.

Når det gjeld moglege endringar i regelverket, vil regjeringa prioritere internasjonalt arbeid, særleg overfor EU. Regjeringa vil følgje regelverksutviklinga i EU tett og vere ein pådrivar for at IKT-tryggleiken i tilkopla produkt skal vere sikra i det nye regelverket.

Regjeringa meiner at standardisering bør spele ei viktig rolle som ein del av løysinga for å sikre at tilkopla produkt som blir lanserte på den norske marknaden, skal vere trygge for forbrukarane. Regjeringa meiner også at krav om innebygd tryggleik (security by design) vil vere viktig i det vidare arbeidet med standardisering.

Regjeringa vil vurdere om ein må gi importørar og forhandlarar av tilkopla produkt betre rettleiing, slik at ein kan redusere risikoen for at produkt med manglande IKT-tryggleik endar opp på forbrukarmarknaden.

5.1.6 *Konkurranse i digitale marknader*

Digitaliseringa har positive effektar på konkurransen i mange marknader. Dette gir gevinstar for forbrukarane i form av nye tenester og produkt. Døme på tenester som forbrukaren nyt godt av, er digitale plattformer, delingstenester og nettbaserte marknadsplassar. Samstundes er det fare for at digitaliseringa kan føre til

marknadskonsenstrasjon og negative effektar på konkurransen. Personvern har ikkje vore eit sentralt konkurranseelement i den digitale økonomien fram til no. Men med innføringa av dei nye personvernreglane kan personvern i større grad komme til å bli eit konkurranseelement.

5.1.7 Samordning av innsatsen styresmaktene gjer på området

Det er mange overlappende utfordringar og problemstillingar på politikkområda som gjeld forbrukarar, personvern, IKT-tryggleik og konkurranse. Regjeringa er oppteken av å sjå politikk og regelverk på desse områda i samanheng. Dei siste åra har Forbrukartilsynet og Datatilsynet etablert eit godt samarbeid om forbrukar- og personvernspørsmål i digitale tenester og produkt. Framover blir det viktig å styrkje samarbeidet mellom fleire av tilsyna i Noreg.

I europeisk samanheng har European Data Protection Supervisor etablert initiativet «Digital Clearinghouse». Her skal styresmakter med ansvar for konkurranse, personvern og forbrukarvern kunne diskutere korleis ein kan bruke dei ulike regelsetta saman, for å sikre at den digitale økonomien fungerer godt.

5.1.8 Regjeringa vil

- etablere eit nasjonalt samarbeidsforum for å styrkje tilsynet på digitalområdet, etter modell av det europeiske «Digital Clearinghouse»
- utarbeide ein forbrukarpolitisk strategi for den digitale kvardagen
- vere med på å oppdatere dei felleseuropeiske forbrukarvernreglane til den digitale økonomien
- styrkje kunnskapen om dei nye personvernreglane hos forbrukarar og næringsdrivande
- støtte initiativ for å opprette ei merkeordning for personvern
- vurdere behovet for å styrkje arbeidet med personvern på forbrukarområdet, slik at det blir enklare å handheve personvernregelverket i forbrukarsaker
- styrkje IKT-tryggleiken i tilkopla produkt i «tinga sitt internett»
- prioritere internasjonalt samarbeid for å betre forbrukar- og personvernet i den digitale verda.

5.2 Komiteens merknader

Komiteen understreker viktigheten av at forbrukerne skal oppleve trygghet, tillit og seriøsitet i møte med den digitale økonomien. Komiteen ser at det er nødvendig med internasjonalt samarbeid for å sikre god lovregulering av datadreven innovasjon og digitale plattformer. Mange av de sentrale næringsdrivende innenfor feltet har sitt opphav utenfor Norge.

Komiteen mener det er en stor utfordring at de største digitale plattformene, som Google, Facebook,

Apple, Amazon, Yahoo og Alibaba, har tilgang til enorme datamengder om kunder, produkt og transaksjoner og i tillegg er ledende innenfor stordataanalyse. Disse aktørene får sågar stor makt og innflytelse over forbrukerne. Måten informasjonen blir samlet inn og brukt på, er i mange tilfeller lite transparent og gir få reelle muligheter for brukeren til å begrense deling eller bruk av sine persondata. Komiteen mener det er viktig med samarbeid mellom ulike tilsyn som håndhever relevant lovverk. Komiteen er positiv til tiltakene regjeringen skal igangsette, og noterer seg at dette blant annet gjelder styrking av kunnskapen blant næringsdrivende og forbrukere om personvernregler, etablering av samarbeidsforum for å styrke tilsynet på digitalområdet og utarbeidelse av en forbrukerpolitisk strategi for den digitale hverdagen.

Komiteen viser til at overgangen fra varekjøp til tjenestekjøp medfører nye utfordringer. Der varen er lik over tid, kan tjenesten endre seg. Eksempler på dette kan være en Playstation, hvor en oppdatering gjør at den ikke lenger kan brukes med alle operativsystemer. Et annet eksempel kan være en e-bok som plutselig forsvinner fra biblioteket når den man har kjøpt den av, ikke lenger vil betale for rettighetene.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, viser til at regjeringen for tiden arbeider med forslag til gjennomføring av direktiv om digitale ytelser i norsk rett. Dersom dette direktivet gjennomføres i norsk rett, vil forbrukerne få en rekke lovfestede rettigheter ved nedlasting av spill og e-bøker. Flertallet understreker behovet for å ivareta «fremtidssikrede» forbrukerrettigheter og ser fram til fremleggelsen av regjeringens forslag.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at det i dag er en utvikling i forbrukerrollen der forbruker blir mer involvert i produksjonen, og en stadig raskere utvikling fra varekjøp til tjenestekjøp. Disse medlemmer mener denne utviklingen må bli gjenstand for en grundig diskusjon med fokus på hvilke konsekvenser dette har for både rettighetsutvikling og håndhevelse. Behovet for «fremtidssikrede» forbrukerrettigheter må ivaretas. Derfor mener disse medlemmer at det bør oppnevnes et eget offentlig utvalg som skal utrede endringer i forbrukerrollen og konsekvenser for rettighetsarbeidet.

På denne bakgrunn vil disse medlemmer fremme følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen oppnevne et offentlig utvalg som skal utrede endringer i forbrukerrollen og konsekvensene dette kan få for arbeidet med forbrukerrettigheter. Utvalget skal særlig utrede hvordan forbru-

kervernet kan ivaretas i møte med en utvikling der forbruker stadig blir mer involvert i produksjonen, og der det skjer en stadig raskere utvikling fra varekjøp til tjenestekjøp.»

Disse medlemmer viser til at globale teknologigiganter som Facebook, Google og Apple har fått stadig større makt gjennom kontroll over massive mengder persondata og nær monopolmakt over enkelte tjenester og funksjoner som forbrukerne har blitt stadig mer avhengig av i hverdagen. Disse medlemmer mener at det er behov for å gjøre de reguleringsene som er mulig nasjonalt for å styrke forbrukernes stilling overfor disse selskapene og begrense den uregulerte innflytelsen de har over samfunnet.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti peker videre på at det internasjonalt foregår en debatt om muligheten for å skattlegge persondataene som disse selskapene samler inn, gjennom samme prinsipper som grunnrentebeskatning.

Dette medlem fremmer følgende forslag:

«For å styrke forbrukervernet og personvernet ber Stortinget regjeringen utrede og komme tilbake til Stortinget med en sak om det norske handlingsrommet for sterkere regulering av virksomheten i Norge til multinasjonale teknologiselskaper som Facebook, Google og Apple, herunder grunnrenteskatt på innsamling og bruk av personinformasjon.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet viser til Prop. 8 LS (2019–2020), Endringer i markedsføringsloven mv., som styrker forbrukers rettigheter overfor de ovenfor nevnte multinasjonale selskapene.

6. Den digitale hverdagen til barn og unge

6.1 Sammendrag

6.1.1 Innleiing

Barn og unge møter mange utfordringar som forbrukarar. Barn og unge er sårbare, både i tradisjonelle kjøpsituasjonar og på nettet. Nettet er ein marknadsplass for både seriøse og useriøse aktørar. Frå perspektivet til kvar enkelt forbrukar kan informasjonsmengda vere overveldande og freistingane og fallgruvane mange. På nettet opplever barn og unge utfordringar knytte til mellom anna marknadsføring, kroppspress og kjøpepress.

Regjeringa er oppteken av at barn og unge utviklar god digital forbrukarkompetanse. Dette omfattar mellom anna evna til å vere kritisk til målretta marknadsføring i sosiale medium. Regjeringa har styrkt tilsynet med reklame i digitale rom der barn og unge er, til dømes so-

siale medium og spel. Målet er å avgrense det kommersielle presset mot barn og unge.

6.1.2 *Barn og unge som sårbare forbrukarar på nettet*

Å meistre den digitale marknadsplassen som forbrukar omfattar meir enn berre å ha grunnleggjande IKT-ferdigheiter. Ein treng også kritisk vurderingsevne og kunnskap om valmoglegheitene og rettane ein har på nettet.

Regjeringa meiner at det er viktig at barn og unge utviklar kunnskap om digitale rettar og valmoglegheiter. På oppdrag frå dåverande Barne- og likestillingsdepartementet undersøkte SIFO i 2018 kva barn i alderen 15–16 år gjer for å verne om eigne personverninteresser på sosiale medium, og kva som kan vere med på å auke den digitale forbrukarkompetansen til barn på dette området. Studien til SIFO viste at barn har bekymringar knytte til personvern, og at dei gjer tiltak for å sikre seg. Regjeringa vil fortsetje å kartlegge den digitale forbrukarkompetansen hos barn og unge for å vurdere målretta tiltak. På oppdrag frå BFD skal SIFO i 2019 bygge vidare på studien sin frå 2018. Målet er mellom anna å undersøkje korleis den digitale forbrukarkompetansen til barn utviklar seg.

6.1.3 *Marknadsføringspress mot barn og unge*

Digitaliseringa har ført med seg ei rekkje nye marknadsføringsmetodar på ulike typar digitale plattformar. For barn og unge fører utviklinga med seg større utfordringar enn for vaksne. Grunnen til dette er at barn og unge har større vanskar med å identifisere og forstå reklame.

MARKNADSFØRING I SOSIALE MEDIUM

På oppdrag frå departementet har SIFO kartlagt marknadsføringa retta mot barn i alderen 15–16 år på sosiale medium. Undersøkinga viser at den digitale marknadsføringa barn møter, i stor grad er skreddarsydd etter dei personlege opplysingane deira, som kjønn, bustad, alder, etnisitet og digitale aktivitetar. Den tydelegaste skreddarsaumen gjeld kjønn.

SIFO har også undersøkt korleis barn forstår og relaterer seg til marknadsføringa dei får. Undersøkinga viser at barna lett identifiserer tradisjonell og merkt marknadsføring. Dette er marknadsføring barna forventar å finne, og som dei er kritiske til. Men barna er mindre kritiske til den marknadsføringa dei møter mest av på sosiale medium: sponsa lenkjer, kjendisponsing og rabattkodar. Dette er marknadsføringsstrategiar som gjer det vanskeleg å skilje kommersiell marknadsføring frå anna innhald.

Forbrukartilsynet har dei siste åra jobba aktivt for å førebyggje brot på marknadsføringslova i digitale rom.

Forbrukartilsynet og dei øvrige nordiske forbrukarstyresmaktene har utarbeidd eit felles nordisk standpunkt om skjult reklame overfor EU. EU-kommisjonen har også dei seinare åra retta søkjelys mot dette. Kommisjonen har mellom anna utarbeidd ei omfattande rettleiing om korleis ein skal forstå og handheve forbrukarregelverket i møte med den digitale røynda.

Ei utfordring med sosiale medium er det store omfanget, som gjer det omfattande og tidkrevjande å føre tilsyn med området. Forbrukarstyresmaktene vil utforske moglegheitene for å utvikle automatiserte digitale verkøy som kan skanne sosiale medium etter potensielle brot på marknadsføringslova. Dette vil kunne gjere tilsynet meir effektivt.

I tillegg til tilsyn og rettleiing til næringsdrivande er regjeringa oppteken av å formidle kunnskap til barn og unge om reklame og korleis reklame kan påverke oss.

SÆRLEG OM KROPPSPRESS I SOSIALE MEDIUM

Kroppspress har lenge vore eit problem blant barn og unge. Fleire forskingsrapportar, mellom anna ei undersøking gjennomført av NOVA, tyder på at det er ein samanheng mellom auka bruk av sosiale medium og auka kroppspress. Kroppspress er ifølgje studiane éin av fleire faktorar som kan ha noko å seie for den psykiske helsa til barn og unge. Sosiale medium kan dermed vere ein faktor som er med på å auke førekomsten av psykiske lidningar hos barn og unge.

Marknadsføring i sosiale medium er ein viktig del av dette biletet.

Dåverande Barne- og likestillingsdepartementet gav i 2018 Medietilsynet i oppdrag å utarbeide ei skisse til etiske retningslinjer for påverkarar, nettverk og annonsørar. Forbrukartilsynet tok del i arbeidet som ein fagleg ressurs med kunnskap og erfaring frå tilsynsarbeidet sitt. Endelege retningslinjer blir ferdigstilte av bransjen sjølv. Målet er å få bransjen til å ta eit større ansvar for den påverknaden dei har på unge i sosiale medium.

Regjeringa vil arbeide for å motverke kroppspress på sosiale medium og vil leggje til rette for det vidare arbeidet med etiske retningslinjer for påverkarbransjen. Retningslinjene skal fungere som felles køyrereglar. Dei skal komme i tillegg til gjeldande lovgiving. Regjeringa arbeider også med endringar i regelverket for kosmetiske injeksjonar og kosmetisk kirurgi. Endringar i marknadsføringslova, for å motverke kroppspress hos barn og unge, er også under utarbeiding. Dei føreslåtte endringane vil vere ein del av oppfølginga av oppmødingsvedtak frå Stortinget, og dei omfattar mellom anna reglar om merking av retusjert reklame.

KJØPEPRESS I DIGITALE SPEL

Kjøp av virtuelle gjenstandar i dataspel har i lengre tid vore ei utfordring for barn og foreldre. Det finst man-

ge døme på foreldre som har fått høge rekningar fordi barna har handla ting i slike spel.

I desember 2013 stilte forbrukarstyresmaktene i Europa felles krav til Apple og Google om endringar i marknadsføringa av spel gjennom appbutikkar. Det blei også utvikla retningslinjer for apputviklarar for å forhindre direkte kjøpsoppmodingar til barn. Trass i dette arbeidet er det framleis eit utbreidd problem at barn blir oppmoda til å kjøpe virtuelle gjenstandar i spel, og at foreldre opplever at barna belastar bankkortet til foreldra utan lov.

Dei store plattformene og spelutviklarane er globale aktørar som ein best kan påverke gjennom internasjonalt samarbeid. Norske forbrukarstyresmakter skal vere aktive pådrivarar i internasjonale forum for å vere med på å setje kjøpepress i digitale spel på dagsordenen.

6.1.4 Regjeringa vil

- kartleggje den digitale forbrukarkompetansen med særleg vekt på barn og unge
- særleg leggje vekt på tilsyn med digital marknadsføring retta mot barn og unge, gjennom å styrkje arbeidet til Forbrukartilsynet frå 2019
- oppdatere undervisingsheftet om reklame, mellom anna ved å ta inn omtale av nye marknadsføringskanalar
- leggje til rette for det vidare arbeidet med etiske retningslinjer for bloggarar, påverkarar, nettverk og annonsørar.

6.2 Komiteens merknader

Komiteen peker på at barn og unge møter mange utfordringar som forbrukere. Komiteen er bekymret for det økende kroppspresset og kjøpepresset barn og unge opplever i dag. Komiteen viser til anmodningsvedtak nr. 850 (2017–2018) fra behandlingen av Dokument 8:187 S (2017–2018), jf. Innst. 344 S (2017–2018). Et enstemmig storting vedtok å forsterke tilsynet med usunn reklame som retter seg mot barn og unge, særlig reklame som promoterer urealistiske skjønnhetsidealer og bidrar til kroppspress. Komiteen anser tilsyn med reklame og markedsføring rettet mot barn og unge som svært viktig og mener det må være en høyt prioritert oppgave.

Komiteen er på lik linje med regjeringen opptatt av at barn og unge skal utvikle god digital forbrukerkompetanse.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at barn og unge vokser opp i en digital tidsalder, der sosiale medier og stor tilgang på informasjon gjør dem utsatt for sosialt press og for uønsket markedsføring og reklame.

Disse medlemmer viser til at regjeringen konstaterer at markedsføringspresset kan være skadelig – spesielt i en stadig mer digital mediehverdag. Dessverre følger ikke regjeringen opp med tiltak mot dette, men viser til uforpliktende og vage ord som «kartlegging», «legge vekt på», «oppdatere» og «legge til rette». Disse medlemmer mener det er på høy tid at de skadelige effektene det kommersielle markedsføringspresset har på barn og unge, tas på alvor. Det er behov for strengere regulering som kan bidra til mindre kroppspress og bedre de unges psykiske helse.

Disse medlemmer støtter at barn og unges digitale forbrukerkompetanse må kartlegges og ivaretas, men at det er urettferdig og feil at alt ansvaret legges på barn og unge selv.

Disse medlemmer viser til at barn og unge er storforbrukere av sosiale medier og er en attraktiv forbrukergruppe. De er i en fase i livet hvor vaner og identitet etableres. Potensialet for å bygge livslang merkeloyalitet er stort, og markedsføringspresset er en konsekvens av dette. Evner og motivasjon til å motstå slik markedsføring er mindre utviklet hos barn enn hos voksne. Barn og unge er i en sårbar fase av livet fysisk, psykisk og sosialt og utsettes for økonomisk press.

Disse medlemmer vil understreke at samtykkene til deling av informasjon og brukervilkårene på de digitale plattformene skal være tilgjengelige på et forståelig språk for barn og unge. Disse medlemmer etterlyser tiltak for å ansvarliggjøre bransjen og for å gi barn og unge kunnskap om sammenhengen mellom markedsføring og personvern, slik at de kan ta informerte valg. Dette innebærer kunnskap om hvor de rettslige grensene går, spesielt siden den digitale utviklingen skjer raskt og det er mange gråsoner.

Disse medlemmer viser til at markedsføring som øker kroppspresset, kan skape negativt stress og press som leder til psykiske helseplager. Reklame som spiller på seksualisering, utdaterte kjønnsroller og uoppnåelige skjønnhetsidealer, bidrar i feil retning. I FNs veiledende prinsipper for forbrukerbeskyttelse i politikkkutforming vektlegges beskyttelsen av sårbare forbrukere og beskyttelse mot det som truer deres helse og sikkerhet.

Disse medlemmer mener staten ikke beskytter barn og unge godt nok mot skadelig markedsføringspress, slik at deres rett til å nyte godt av høyeste oppnåelige helsestandard og optimal utvikling – som nedfelt i barnekonvensjonen – ikke kan oppnås for alle barn. Disse medlemmer viser til at barnekapitlet i markedsføringsloven fyller elleve år i 2020. Loven har hatt en viktig funksjon, men teknologisk utvikling og sosiale medier har endret markedsføringstrykket mot barn og unge betydelig.

Disse medlemmer forutsetter at anmodningsvedtakene gjort av Stortinget i forbindelse med Repre-

sentantforslag 187 S (2017–2018) fra representanter fra Sosialistisk Venstreparti blir gjennomført, og peker særlig på å innføre krav om merking av retusjert reklame.

Disse medlemmer viser til behandlingen av Representantforslag 174 S (2017–2018) fra representanter fra Arbeiderpartiet om et mer regulert marked for kosmetiske injeksjoner, jf. Innst. 348 S (2017–2018) og anmodningsvedtaket om strengere regulering av tilbud og bruk av fillers og kosmetiske injeksjoner. Dette arbeidet må prioriteres.

På denne bakgrunn vil disse medlemmer fremme følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen gjennomgå markedsføringslovens barnekapittel og komme tilbake til Stortinget med forslag til hvordan man kan sikre at barn og unge er godt nok beskyttet mot markedsføring i dagens moderne mediehverdag, og særlig når markedsføringen kan påvirke helsen negativt.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en sak om tiltak for å begrense reklame i det offentlige rom, for eksempel gjennom å opprette reklamefrie soner i nær omkrets av skoler.»

«Stortinget ber regjeringen gjennomgå forskrift om markedsføring av ikke-medisinske kosmetiske inngrep med formål om å innføre et forbud mot markedsføring av kosmetisk kirurgi som ikke er en del av medisinsk behandling.»

Komiteens medlem fra Senterpartiet viser til at det de senere årene har vært en sterk økning i markedsføring av kosmetisk kirurgi og annen markedsføring som har et sterkt kroppsfokus, og som fremmer visse typer skjønnhetsidealer. Dette medlem er bekymret for effekten slik markedsføring har på barn og unge, men også generelt på sårbare mennesker. Det er behov for i større grad å regulere den typen reklame.

Dette medlem viser til at flere kommuner har innført ulike reguleringer for eksempel innenfor retusjert reklame. Det gjelder bl.a. Tromsø, Kristiansand, Trondheim, Sandnes, Harstad og Oslo. Dette medlem finner det svært positivt at flere kommuner tar problemet på alvor og viser vilje til å regulere/forby retusjert reklame på offentlige eide steder.

Dette medlem er imidlertid i tvil om et forbud mot kommersiell markedsføring av kosmetisk kirurgi er rett vei å gå for å motvirke kroppspress. Et nasjonalt forbud i Norge vil eksempelvis ikke hindre utenlandske virksomheter i å påvirke potensielle kunder til å benytte seg av kosmetisk kirurgi. Med andre ord løser man ikke

problemet, men forflytter det. Dette medlem mener det er nødvendig å utrede nærmere i hvilken grad og i hvilket omfang markedsføring av kosmetisk kirurgi kan og bør reguleres, og viser i den forbindelse til Dokument 8:187 S (2017–2018), jf. Innst. 344 S (2017–2018) og Dokument 8:174 S (2017–2018), jf. Innst. 348 S (2017–2018), hvor Stortinget blant annet gjorde følgende vedtak:

«Stortinget ber regjeringen utrede innstramming i reguleringen av kommersiell markedsføring av kosmetisk kirurgi, særlig reklame som bidrar til usunt kroppsideal og som også når barn og unge.»

«Stortinget ber regjeringen foreta en gjennomgang av og fremme forslag om regulering av tilbud og bruk av kosmetiske injeksjoner. Aldersbegrensninger, krav til behandlere og lokaliteter må være del av denne. Videre må sanksjonsmuligheter tydeliggjøres. Forbud mot markedsføring av kosmetiske injeksjoner og mot bestilling og bruk i private hjem bør være del av beslutningsgrunnlaget som fremlegges for Stortinget.»

Dette medlem merker seg at statsråd Bent Høie i svar på et skriftlig spørsmål fra representanten Kari Henriksen fra Arbeiderpartiet, datert 23. januar 2020, opplyser om at det i løpet av 2020 skal sendes ut høringsnotat som følger opp disse anmodningsvedtakene.

7. Digital kompetanse, deltakelse og tilgang

7.1 Sammendrag

7.1.1 Status for digital kompetanse og deltaking i Noreg

Noreg er eit av dei fremste landa i verda når det gjeld tilgang på IKT-utstyr og tilgang til og bruk av internett. 90 pst. av innbyggjarane i aldersgruppa 9–79 år brukte internett dagleg i 2017.

Digital kompetanse og deltaking er ein viktig føresetnad for å oppnå verdiskaping i eit stadig meir digitalt samfunn. I tillegg er slik kompetanse og deltaking med på å sikre demokratiet, ved at alle innbyggjarar kan gjere informerte val og orientere seg om ulike samfunns-spørsmål. Digital kompetanse er også ein føresetnad for å kunne fungere som forbrukar i den digitale økonomien. Tiltak for å auke den digitale kompetansen til innbyggjarane er viktige for å hindre digital utanforskap og sikre at flest mogleg blir trygge og sjølvstendige digitale brukarar. Derfor er styrkt digital kompetanse og deltaking ei av hovudprioriteringane i IKT-politikken til regjeringa. Dette blei framheva i Meld. St. 27 (2015–2016) Digital agenda for Norge. I kjølvatnet av denne stortingsmeldinga har regjeringa sett i gang fleire tiltak for å styrkje den digitale kompetansen til innbyggjarane. Dei viktigaste tiltaka er omtalte i meldinga.

7.1.2 Tilgang til og universell utforming av IKT

Digitalisering og nedbygging av manuell tenesteyting aukar kravet til sjølvhjelp. Det blir i aukande grad forventat at alle forbrukarar skal hjelpe seg sjølve via ein skjerm, anten det er i banken, butikken eller på bussen. Når stadig fleire løysingar baserer seg på digital sjølvhjelp, vil enkelte grupper oppleve redusert tilgang.

UNIVERSELL UTFORMING AV IKT

Universell utforming handlar om å utforme produkt og omgivnader slik at alle menneske kan bruke dei, i så stor utstrekning som mogleg, og utan at ein treng tilpassing eller spesielt utstyr. Det finst mange døme på næringsdrivande som legg vekt på universell utforming av løysingane sine. Det finst også lovgiving som set krav om universell utforming av IKT for både private og offentlege verksemder.

Likevel er det framleis ei utfordring at mange nettsider og IKT-produkt ikkje er universelt utforma.

«Handlingsplan for universell utforming 2015–2019» frå regjeringa følgjer opp mange viktige samfunnsområde, men legg hovudvekt på IKT og velferdsteknologi. Handlingsplanen inneheld mellom anna tiltak for auka tilsyn med verksemder knytt til universell utforming av IKT, forbrukarinformasjon om kvardagsteknologi og praktiske løysingar, i tillegg til standardisering av brukargrensesnitt og infrastruktur for kvardagsteknologi.

I europeisk samanheng ligg Noreg langt framme i arbeidet med universell utforming av IKT. EU vedtok i oktober 2016 direktivet «Web Accessibility Directive» (WAD). Direktivet stiller krav om tilgang til nettsider og mobilappar. Den nasjonale reguleringa i Noreg byggjer på felles regulering av både offentleg og privat sektor, og Noreg oppfyller allereie mange av krava i direktivet. Sidan dette direktivet er eit minimumskrav, kan Noreg føre vidare den sterke norske lovgivinga på feltet.

Regjeringa vil fortsetje arbeidet med å fremje universell utforming av IKT. Det vil mellom anna vere viktig å fortsetje med tilsyn og statusmålingar på feltet. Frå 2021 skal alle offentlege og private nettstader vere universelt utforma. Regjeringa forventar at private og offentlege verksemder innrettar seg etter desse reglane.

7.1.3 Helse- og velferdsteknologi

Det blir utvikla mange nye digitale produkt og tenester som er spesielt retta mot forbrukarar i sårbare livssituasjonar, og som kan vere med på å heve livskvaliteten deira. Dette gjeld til dømes tryggleiksalarmar, digitale blodtrykkmålarar og mobilappar som overvaker helsedata. Helse- og velferdsteknologi har tradisjonelt vore sterkt knytt til den offentlege helse- og omsorgssektoren, men er no også breitt tilgjengeleg på den kommersielle marknaden.

Den store tilgangen til informasjon og høvet til å utføre eigenmålingar og sjølvtesting krev samstundes kunnskap hos både forbrukarar, pasientar og helsepersonell om korleis ein bruker løysingane, vurderer kvaliteten på informasjonen og tolkar råda og måleresultata.

For forbrukarar som kjøper helse- og velferdsteknologi, er det i tillegg viktig å vere merksame på korleis dei digitale hjelpemidla varetek personvernet og IKT-tryggleiken. Teknologien gjer at sensitive opplysingar om helse og sjukdom kan lagrast og brukast på ulike måtar. Regjeringa vil arbeide for å styrkje kunnskapen dei næringsdrivande har om dei nye personvernreglane. Regjeringa vil også arbeide for å styrkje IKT-tryggleiken i tilkopla produkt, som mange produkt innan helse- og velferdsteknologien er eit døme på.

7.1.4 Regjeringa vil

- fortsetje arbeidet med å styrkje den digitale kompetansen og deltakinga i befolkninga
- utarbeide ein ny handlingsplan for universell utforming i 2020
- leggje til rette for å etablere ein portal for kvardagsteknologi, som skal synleggjere dei praktiske hjelpemidla som finst på forbrukarmarknaden.

7.2 Komiteens merknader

Komiteen mener at Norge er et foregangsland i internasjonal sammenheng når det gjelder tilgang til internett, bruken av det og tilgang til IKT-utstyr. Tall fra 2017 viser at 90 pst. av innbyggerne i aldersgruppen 9–79 år brukte internett daglig. Det er oppløftende tall.

Komiteen er enig med regjeringen i at det er viktig å styrke den digitale kompetansen til innbyggerne og deltakelsen for å hindre digital utenforskap. I så henseende er universell utforming viktig, og komiteen registrerer at alle offentlige og private nettsteder skal være universelt utformet fra 2021.

Komiteen viser til at helse- og velferdsteknologi er i rask utvikling. Helseverktøy, slik som mobilapper, er for mange viktige verktøy som gir informasjon og motivasjon ved livsstilsendring eller sykdomsoppfølging. Vi har apper for trening, kosthold, prevensjon og diabetesoppfølging. Produkter innen treningsteknologi måler blant annet hjerterytme, puls og kroppstemperatur og gir avanserte tilbakemeldinger om søvnkvalitet, løpeteknikk, dietter m.m. Slike apper generer store mengder sensitive brukerdata, og det finnes per i dag ingen overordnet kvalitetssjekk av disse verktøyene. Komiteen mener vi trenger gode kvalitetskontroller av slike digitale helseverktøy. Det kan bidra til å sikre at sensitive brukerdata ikke kommer på avveie eller havner hos uvedkommende.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kris-

telig Folkeparti, mener at morgendagens omsorgstjeneste må legge til rette for at brukerne i større grad blir en ressurs i eget liv. Flertallet peker på regjeringsplattformen for perioden 2017–2021, hvor det står at regjeringen vil legge til rette for at flere kommuner tar i bruk velferdsteknologi. Flertallet viser til at det i dag blir utviklet mange nye digitale produkter og tjenester som er spesielt rettet mot forbrukere i sårbare livssituasjoner. Velferdsteknologi gir eldre mulighet til å bevare livskvalitet, mestring og selvstendighet lenger. Det gir også eldre mulighet til å bo hjemme lenger. Økt bruk av velferdsteknologi er en av flere faktorer som kan bidra til en bærekraftig omsorgstjeneste i framtiden. Flertallet viser til at Nasjonalt velferdsteknologiprogram har som mål at velferdsteknologi skal være en integrert del av tjenestetilbudet i omsorgstjenestene innen 2020. Videre viser flertallet til tilskuddsordningen Omsorgsplan 2020 – Implementering av velferdsteknologi. Fylkesmennene forvalter tilskuddsordningen i samarbeid med Helsedirektoratet, og kommunene kan søke på ordningen. Flertallet understreker at kommunene har et viktig ansvar i å ta i bruk velferdsteknologi i sine tjenester for å sikre sine innbyggere gode og bærekraftige omsorgstjenester i fremtiden.

Videre vil flertallet peke på at teknologi vil være en viktig faktor for å motvirke ensomhet. Flertallet viser til at regjeringen følger opp Folkehelsemeldingen (Meld. St. 15 (2017–2018) Leve hele livet – En kvalitetsreform for eldre) ved at det er opprettet en tilskuddsordning for å utvikle og prøve ut teknologisk verktøy for å mobilisere eldre og pårørende på måter som kan motvirke ensomhet og styrke det sosiale nettverket. Tiltaket skal legge til rette for møteplasser og samhandling mellom generasjoner for eksempel gjennom tilbud om datahjelp fra unge til eldre mennesker. Resultatene så langt viser at eldre kan bli mindre ensomme ved å få opplæring i informasjonsteknologi. En positiv effekt er at de føler seg mer inkludert i samfunnet når de mestrer digitaliserte ordninger som banktjenester og selvangivelse.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at digitaliseringen har store konsekvenser for deltakelse i markedet, i demokratiet og i samfunnet generelt. Tilgang og deltakelse blir i større grad basert på hvor god digital kompetanse man har. Disse medlemmer mener det derfor er kritisk å forebygge digitalt utenforskap for å hindre utenforskap og sikre alle like muligheter.

Disse medlemmer vil påpeke at noen grupper er særlig sårbare for digitalt utenforskap. Dette gjelder eldre personer spesielt, men også andre grupper som fengselsinnsatte med lange dommer og i noen tilfeller innvandrere. Andre grupper, som personer med nedsatt

funksjonsevne, er sårbare ikke på grunn av kompetanse, men på grunn av strukturelle hindringer for tilgangen til digitale flater. Disse medlemmer mener derfor at det finnes to problemstillinger som må løses. Den ene er å sørge for at alle har den nødvendige digitale kompetansen for å kunne ha mulighet til å delta på digitale flater. Den andre er å sørge for at de digitale flatene er utformet på en slik måte at alle har reell tilgang.

Disse medlemmer viser til at digitalt utenforskap ikke bare er et sosialt problem. Når digitaliseringen av velferdsstaten i økende grad beror på at man er avhengig av digital kompetanse, kan digitalt utenforskap i ytterste konsekvens føre til at man ikke får hentet ut sine rettigheter.

Disse medlemmer savner tiltak for å sikre personer som er sårbare for digital inkompetanse.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen identifisere grupper som er spesielt sårbare for digitalt utenforskap og digital inkompetanse, og foreslå tiltak som sørger for at alle har den digitale kompetansen som trengs for å sikre dem muligheter og tilgang til digitale flater.»

Disse medlemmer registrerer at ifølge regjeringen skal alle offentlige og private nettstedet være universelt utformet fra 2021. Disse medlemmer mener at dette er en god ambisjon, og er glad for at regjeringen fastslår dette. Disse medlemmer vil imidlertid påpeke at tilsynsmyndighetene for universell utforming av IKT i Difi for kun 14 måneder siden fant at mange norske nettsteder – både offentlige og private – bryter loven om universell utforming. Samlet sett oppnår virksomhetene kun 60 pst. av totalt oppnåelig resultat i målingen. Målingen gjelder offentlige nettsteder som forvalter grunnleggende rettigheter, som Nav, politiet, Skatteetaten, Statens vegvesen, Stortinget og flere kommuner. Målingen gjelder også store private institusjoner som de største bankene, samferdselsforetakene, mediehusene og varehandelkjedene i Norge.

Disse medlemmer viser til at tilsynsmyndighetene i dag kan gi pålegg om retting, og hvis rettingen ikke skjer innen fristen, kan tilsynsmyndighetene gi bøter. Disse medlemmer er bekymret for at dagens virkemidler ikke er sterke nok til at alle offentlige og private nettsteder skal være universelt utformet fra 2021.

På denne bakgrunn vil disse medlemmer fremme følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen vurdere hvorvidt tilsynsmyndighetene for universell utforming burde få sterkere virkemidler, og komme tilbake til Stortinget med sak på egned vis.»

8. Netthandel og digital forbrukerinformasjon

8.1 Sammendrag

8.1.1 Forbrukarrettar

Tal frå SSB viser at talet på nordmenn som handlar på nett, har vore relativt stabilt dei siste åra. Omsetninga til nettbutikkane aukar likevel kraftig.

Felleseuropeiske tilsynsaksjonar har vist at ein stor del av nettbutikkane som blir sjekka, ikkje følgjer lovverket.

For at forbrukarane skal kunne gjere gjennomtenkte val, er det viktig at næringsdrivande gir forbrukarane korrekte og fullstendige opplysingar på dei ulike stega i bestillingsprosessen. For at dette skal skje, må næringsdrivande som driv netthandel, ha tilgang til god informasjon om sentrale forbrukarvernreglar. Tilsyn med at næringsdrivande følgjer forbrukarvernreglane ved netthandel, er også viktig.

8.1.2 Villeiande brukaromtalar

Marknadsføringsmetodane ved netthandel forandrar seg i takt med teknologien. Forbrukarane sine egne erfaringar og synspunkt blir no brukte som ein del av marknadsføringa, i form av brukaromtalar.

Brukaromtalar gir i utgangspunktet inntrykk av å vere oppfatningane til andre forbrukarar. Dessverre skjer det at brukaromtalar blir manipulerde og brukte til å villeie.

For å klargjere regelverket rundt brukaromtalar i marknadsføring har Forbrukartilsynet vore med på å utarbeide rettleiingar og internasjonale prinsipp om god praksis når det gjeld brukaromtalar. Forbrukartilsynet har også utarbeidd ei eiga norsk rettleiing til næringsdrivande om krav som følgjer av marknadsføringslova ved innsamling, handsaming og publisering av brukaromtalar.

8.1.3 Nettsvindel og abonnementsfeller

Nettsvindel i form av useriøse nettbutikker og abonnementsfeller er også ei forbrukarutfordring ved netthandel. Dei aller fleste av dei falske nettbutikkane er etablerte i utlandet og er vanskelege å få stoppa.

Ved såkalla «abonnementsfeller» blir forbrukarane leia inn i abonnement utan at dei oppfattar at det er dette som skjer. Dei fleste av desse næringsdrivande er etablerte i land utanfor Europa, og det er derfor vanskeleg å finne effektive verkemiddel for å kunne stanse lovbrota.

Regjeringa vil arbeide vidare for å hindre at forbrukarane blir lurte ved netthandel. Forbrukartilsynet vil mellom anna utvikle fleire informasjonstiltak retta mot forbrukarane. I tillegg vil arbeidet med tilsyn og rettleiing på digitalområdet stå sentralt. Regjeringa vil også leggje til rette for eit effektivt internasjonalt tilsynssam-

arbeid gjennom forordninga om forbrukarvernsamarbeid, for å sikre rettane til forbrukarane på nettet.

8.1.4 Digital forbrukarinformasjon

Digital teknologi har opna for nye moglegheiter når det gjeld kostnadseffektiv innsamling, prosessering og formidling av data. Dette har mellom anna ført til utvikling og framvekst av både offentlege og private samanlikningstenester for forbrukarane, der ein kan samanlikne varer og tenester etter pris, kvalitet eller andre parametarar.

PRIVATE SAMANLIKNINGSTENESTER

Regjeringa er positiv til private samanlikningstenester, men støttar samstundes internasjonalt arbeid for at dei skal bli meir transparente og gi ei mest mogleg rettferdig rangering av varene og tenestene dei samanliknar. I forslagspakka «A New Deal for Consumers» frå EU-kommisjonen blei det føreslått reglar som skal sikre forbrukarane betre informasjon om mellom anna kva for kriterium som ligg til grunn for rangeringa av søkjerestultata, og om den dei handlar med, er næringsdrivande eller forbrukar. Noreg utarbeidde saman med EØS/EFTA-partnarane Island og Liechtenstein ein felles posisjon med støtte til forslaga, men med tilråding om å styrkje forbrukarvernet ytterlegare. I kompromisset som partane blei einige om i mars, er forbrukarvernet styrkt. Regelverket blir venteleg formelt vedteke i løpet av 2019.

OFFENTLEGE MARKNADSPORTALAR

Forbrukarrådet har ansvaret for å utvikle dei fleste av portalane som er oppretta i offentlig regi. Rådet driv i dag tre marknadsportalar: finansportalen.no, hvakostertannlegen.no og strømpris.no.

Fordelen med marknadsportalar i offentlig regi er at ein i større grad kan sikre nøytralitet, transparens og at tenesta i størst mogleg utstrekning kan dekkje heile marknaden.

Frå eit konkurranseperspektiv er det både positive og negative sider ved utviklinga av slike verkty. På den eine sida får forbrukarane betre informasjon, og søkjekostnadene deira går ned. Dette vil i utgangspunktet indikere at konkurransen blir styrkt. På den andre sida vil konkurransen kunne bli svekt av at konkurrentane får tilgang til den same informasjonen. Når tilbydarane i ein marknad får fullstendig oversikt over prisar, kan det føre til stillteiande prissamarbeid. I ein rapport frå konsulentselskapet Menon Economics frå september 2018 framhevar dei at det offentlege kan vurdere å etablere marknadsportalar når følgjande kriterium er oppfylte:

1. Konkurransen i marknaden er dårleg på grunn av store søkjekostnader.
2. Det finst ikkje gode private løysingar.
3. Det er ikkje fare for koordinerte effektar.

4. Preferansane til forbrukarane er mest mogleg ein-dimensjonale og homogene.

Regjeringa vil føre vidare dei eksisterande offentlege marknadsportalane i Forbrukarrådet. Dei ovan-nemnde kriteria vil liggje til grunn når ein skal vurdere å opprette nye slike portalar.

8.1.5 Regjeringa vil

- fortsetje arbeidet med å sikre trygg netthandel for forbrukarane, mellom anna ved hjelp av informasjonstiltak retta mot forbrukarar og næringsdrivande
- prioritere tilsyn med næringsdrivande når det gjeld marknadsføring og sal av varer og tenester til forbrukarar på nettet, som ein del av styrkinga av Forbrukartilsynet i 2019
- leggje til rette for eit effektivt internasjonalt tilsyns-samarbeid gjennom forordninga om forbrukarvernsamarbeid
- støtte opp om internasjonale initiativ som skal vere med på å sikre meir openheit og transparens i private samanlikningstenester
- vidareføre og vidareutvikle dei offentlege marknadsportalane i Forbrukarrådet.

8.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til at netthandel har hatt en sterk vekst i Norge. I perioden 2012–2018 økte norske forbrukeres handel av varer fra fysiske butikker med 16 pst., mens veksten i handelen fra utenlandske og norske nettbutikker har vært på henholdsvis 160 pst. og 99 pst. Komiteen er positiv til at regjeringen fra 1. januar 2020 fjerner grensen på 350 kroner for momsfri handel fra utenlandske nettbutikker. Det betyr blant annet at norske bedrifter kan konkurrere på like vilkår og slik sett motvirke den konkurransevridende effekten momsfritaket har hatt.

Komiteen mener at netthandel er en god mulighet for forbrukere til å få enkel tilgang til mange produkter, varer og tjenester. Samtidig byr det på utfordringer som falske nettbutikker, villedende brukeromtaler og manglende opplysninger om pris, rettigheter eller klage-muligheter. Komiteen deler regjeringens vurderinger hva gjelder å forhindre at forbrukere blir lurt ved netthandel. Komiteen mener det er viktig å prioritere arbeidet med å sikre trygg netthandel. Komiteen registrerer at regjeringen vil prioritere tilsyn med næringsdrivende når det gjelder markedsføring og salg av varer og tjenester over nett til forbrukere.

Komiteen viser til at markedsportaler er nyttige verkty for forbrukere før en eventuell kjøpsbeslutning tas. Gjennom markedsportalene får forbrukeren korrekt, oppdatert og sammenlignbar informasjon om produkter og tjenester. Komiteen ser verdien av å ha

markedsportaler og viser til at regjeringen vil videreføre og videreutvikle de offentlige markedsportalene som Forbrukerrådet har ansvaret for.

Komiteen viser videre til at det skal jobbes aktivt med å legge til rette for effektivt internasjonalt tilsyns-samarbeid gjennom forordningen om forbrukervern-samarbeid.

9. Tilgang til bredbånd med høy hastighet

9.1 Sammendrag

9.1.1 Oversikt

Noreg toppar internasjonale samanlikningar over internettilgang, og dei norske mobilnetta har blitt kåra til dei raskaste i verda. Enkelte forbrukarar opplever likevel nokre utfordringar knytte til tilbodet av fast og mobilt breiband:

- Tilgangen til breiband med høg hastighet er ikkje like god i heile landet.
- Det er avgrensa valfridom av tilbydarar med dei høgaste hastighetene i enkelte delar av landet.
- Forbrukarar opplever lange bindingstider og manglande individuell tilpassing i bustadsamanslutningar som burettslag og sameige.
- Konkurransen i mobilmarknaden er ikkje like god som i dei andre nordiske landa, og det fører til at norske forbrukarar må betale meir for mindre data.
- Forbrukarane kan ha utfordringar med å få god oversikt over tilboda av fast breiband.

Regjeringa legg til grunn ein marknadsbasert og teknologinøytral breibandspolitikk. Det skal framleis leggjast til rette for effektiv konkurranse og marknadsbasert utbygging gjennom effektiv regulering av sektoren. Regjeringa har som mål at alle husstandar skal ha tilbod om breiband med høg hastighet på lang sikt. Regjeringa vil også arbeide for betre forbrukarinformasjon i breibandsmarknaden.

Regjeringa har vedteke at det såkalla 700 MHz-bandet skal brukast til mobilkommunikasjonstenester i framtida. 700 MHz-bandet har gode dekningssegenskapar og er også ein av ressursane som er utpeikte for framtidig utbygging av 5G, som er den nye generasjonen mobilnett. Regjeringa har samstundes vedteke at ledige frekvensar i det såkalla 2,1 GHz-bandet også skal bli tildelte. Dette vil gi meir kapasitet for mobilt breiband. Regjeringa ønskjer å tildele frekvensar i begge banda til kommersielle aktørar i mobilmarknaden i 2019 gjennom ein auksjon. Regjeringa vil innrette rammene for tildeling av frekvensressursar til mobiltenester med sikte på å leggje til rette for tre mobilnett og auka konkurranse i mobilmarknaden.

Kommunal- og moderniseringsdepartementet har hovudansvaret for breibandspolitikken, og verkemid-

del på dette området omfattar regulering, frekvensforvalting og tilskot til teletryggleik, teleberedskap og breibandsutbygging. Ansvaret for tilskotet til breibandsutbygging skal overførast til fylkeskommunane frå og med 2020. Breibandsmarknaden er framleis i rask utvikling og sterkt prega av teknologiske og marknadsmessige endringar. I delar av marknaden treng ein framleis regulering for å leggje til rette for berekraftig konkurranse og for å fremje sikre, gode, rimelege og framtidsretta tenester. Nasjonal kommunikasjonsmyndigheit (Nkom) følgjer opp konkurransereguleringa i sektoren gjennom analysar og vedtak i dei relevante marknadene, i tillegg til effektiv og tenleg forvalting av frekvensressursane.

9.1.2 Regjeringa vil

- arbeide for at alle husstandar skal ha tilbod om breiband med høg hastighet på lang sikt
- leggje til rette for betre private samanlikningstenester i breibandsmarknaden
- leggje til rette for eit tredje nett og berekraftig konkurranse i marknaden for mobiltenester.

9.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til at det i meldingen gis en statusrapport vedrørende tilgang på fast og mobilt bredbånd og forbrukerutfordringer.

Komiteen viser videre til at regjeringen vil fortsette med å legge til rette for konkurranse og markedsbasert utbygging gjennom effektiv regulering av sektoren. Komiteen er enig med regjeringen i at alle skal ha tilbod om høyhastighetsbredbånd.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti viser til at Norge har svært god mobil- og bredbånddekning. Ifølge siste dekningsundersøkelse (2019), gjennomført på oppdrag for Nasjonal kommunikasjonsmyndighet (Nkom), har nær 100 prosent av husstandene et grunnleggende bredbåndstilbud, enten i form av fast eller mobilt bredbånd. 86 prosent av husstandene har tilbod om høyhastighets bredbånd (100 Mbit/s eller mer), mot bare 63 prosent i 2013.

Disse medlemmer understreker at gode bredbåndstjenester er viktig for å skape vekst og levende lokalsamfunn i hele landet. Disse medlemmer viser til at Norge har mobil- og bredbåndsnett i verdensklasse, men at det fortsatt er områder i distriktene som er helt uten et tilfredsstillende tilbud. Derfor er disse medlemmer tilfreds med at regjeringen høsten 2019 sendte et forslag på høring om å innføre lov hjemmel for leveringsplikt for bredbånd. Forslaget innebærer at myndighetene kan pålegge én eller flere tilbydere leveringsplikt, slik at alle husstander og bedrifter over hele landet får rett til grunnleggende bredbåndstjenester.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at forbrukermeldingen understreker at tilgangen til bredbånd med høy hastighet ikke er like god over hele landet, og at dette får konsekvenser for forbrukere og næringsliv, spesielt i distriktene.

Disse medlemmer vil at folk skal kunne bo og jobbe i hele landet. Derfor må bredbåndsutbygging i distriktene prioriteres.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet viser til Arbeiderpartiets alternative budsjett for 2020, der det ble foreslått 243,9 mill. kroner til bredbånd ut over regjeringens forslag. Dette vil utjevne ulikhet og sikre lik tilgang til varer og tjenester på digitale plattformer i hele Norge.

Komiteens medlem fra Senterpartiet viser til partiets alternative budsjett for 2020, hvor det foreslås en økning på 244 mill. kroner til bredbåndsutbygging ut over regjeringens forslag.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener det er bra at Norge har kommet langt i utbyggingen av bredbånd med høy hastighet til befolkningen. Dette medlem vil imidlertid påpeke at dette bare skulle mangle, gitt at Norge er et av de rikeste landene i verden per innbygger. Videre mener dette medlem at det er problematisk at det fortsatt er områder hvor tilgangen på bredbånd med høy hastighet ikke er god nok. Derfor er dette medlem glad for at regjeringen vil arbeide for at alle husstander skal ha tilbud om bredbånd med høy hastighet på sikt. Likevel savner dette medlem en konkret, tydelig og forpliktende plan om hvordan dette skal sikres. Dette medlem er bekymret for at den uforpliktende holdningen i meldingen legger opp til at det vil ta altfor lang tid å sikre høyhastighetsbredbånd til hele befolkningen. Dette medlem mener det er et offentlig ansvar å sørge for at alle har bredbånd med tilstrekkelig høy hastighet for å delta i det moderne felleskapet.

På denne bakgrunn vil dette medlem foreslå følgende:

«Stortinget ber regjeringen gjennomføre en utredning om hvordan man kan sikre at alle husstander skal ha tilbud om høyhastighets bredbånd gjennom fiber-nettet innen fem år, og komme tilbake til Stortinget med sak om dette.»

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at Telenor har varslet at de vil fase ut kobbernettet helt, noe som vil gi enda dårligere tilgang på bredbånd for flere så lenge det ikke er et alternativ på plass. Derfor viser disse medlemmer til Innst. 104 S (2019–2020), hvor re-

presentanter fra Sosialistisk Venstreparti og Senterpartiet fremmer forslag om å pålegge Telenor å opprettholde og vedlikeholde kobbernettet inntil en konsekvensutredning er gjennomført.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Fremskrittspartiet, Senterpartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, viser til at Norge er et av to land i Europa med kun to landsdekkende mobilnett. Følgen av svak konkurranse er unødvendig dårlige vilkår for forbrukerne. Ved utgangen av første halvår 2019 sto de to etablerte aktørene for hele 91 pst. av omsetningen i sluttbrukermarkedet. Mobilmarkedet preges av svak konkurranse med høye priser og små datapakker. Hovedårsaken til det er, ifølge de regulatoriske myndighetene, manglende infrastrukturkonkurranse. Flertallet viser til tidligere vedtak i Stortinget om etablering av minst tre mobilnett og oppfordrer regjeringen til å ta i bruk tilgjengelige regulatoriske virkemidler for å nå målet raskest mulig. Myndighetene bør gjennom reguleringen av mobilmarkedet redusere etableringshindre, sikre samlokalisering av utstyr i mobilmaster og åpne for prismodeller som gjør det mulig for en utbygger av et tredje mobilnett å delta effektivt i konkurransen i utbyggingsperioden.

10. Forbrukerutfordringer på kredittmarkedet

10.1 Sammendrag

10.1.1 Innledning

Regjeringa ser med uro på veksten i marknaden for usikra forbrukskreditt og har starta ei rekkje tiltak for å få denne marknaden til å fungere betre.

Regjeringa vil arbeide for ein forsvarleg utlånspraksis av usikra forbrukskreditt og mindre press i marknadsføringa av denne typen kredittar. Forbrukarar i ein sårbar livssituasjon skal ikkje bli freista til å ta opp dyr kreditt som seinare vil setje dei i ein vanskeleg økonomisk situasjon.

10.1.2 Utviklingstrekk

GJELDSSITUASJONEN I NORSKE HUSHALD

Per i dag har norske hushald i gjennomsnitt ei gjeld som svarer til meir enn to gonger den disponible inntekta. Det er høgt både historisk og samanlikna med andre land. Særleg yngre hushald har høg gjeld i høve til inntekta. Den usikra forbruksgjelda til innbyggjarane utgjer no meir enn 110 mrd. kroner, og om lag halvparten av denne summen er kredittkortgjeld.

Gjennomsnittsrenta på usikra forbrukskreditt har ifølgje Noregs Bank lege stabilt på rundt 13–14 pst. sidan 2005.

Finansdepartementet vedtok 12. februar 2019 ei forskrift med krav til utlånspraksisen bankane har for forbrukslån. Målet med forskrifta er å dempe risikoen som den aukande forbruksgjelda til norske hushald utgjør for norsk økonomi.

UTVIKLING I GJELDSPROBLEM

Utviklinga i inkassosaker og utleggsforretningar, pluss pågangen etter gjeldsrådgivingstenester hos Nav, tyder på at stadig fleire forbrukarar har problem med tilbakebetaling. Inkassoselskapa fekk over 8,6 millionar nye inkassosaker i 2017, noko som svarer til ein årleg auke på ni prosent sidan 2012. Dei siste to åra har ein dessutan sett ein klar auke i talet på forbrukslån som går til inkasso. Aldersgruppa med flest forbrukslån til inkasso er dei mellom 25 og 30 år. Også omfanget av utleggsforretningar – det vil seie saker der namsmannen stiftar pant, trekkjer inntekt eller ikkje finn noko å ta utlegg i – har auka kraftig dei siste åra. Talet er nesten dubla sidan 2006, og i 2016 var det omtrent 350 000 utleggsforretningar. Pågangen etter gjeldsrådgivingstenester hos Nav har vore stabilt høg og auka jamleg. Om lag 16 000 personar fekk rådgiving i 2016, og rundt 9 000 personar tok kontakt med Nav via økonomirådtelefonen. Talet på saker etter gjeldsordningslova har likevel gått ned etter toppen i 2011, då det blei opna gjeldsforhandling for om lag 3 400 personar. I 2017 var talet om lag 2400. Saksmengda i 2018 var noko lågare.

Regjeringa følgjer nøye med på korleis gjeldssituasjonen i hushalda utviklar seg. Meldinga gjer greie for nokre viktige utfordringar som hushalda har på kredittområdet, og korleis regjeringa vil jobbe med desse framover. Søkelyset er særleg retta mot utfordringar knytte til uheldig opptak av usikra forbrukskreditt, då ein ser at denne typen gjeld har problematiske sider – spesielt for hushald som slit med å betale gjelda si.

REGULERING AV KREDITTAVTALER I NY FINANSAVTALELOV

Eit utkast til ny finansavtalelov var på høyring fram til 15. desember 2017. Med utgangspunkt i dette utkastet og innspela frå høyringa arbeider regjeringa no med ein lovproposisjon med forslag til endringar som samla vil styrkje forbrukarvernet ved inngåing av kredittavtaler.

Etter at forslaget til ny finansavtalelov har blitt lagt fram for Stortinget, vil regjeringa sjå nærare på om ein treng strengare reglar for marknadsføring av kreditt, reglar om rett til kontant betaling, avtalereglar om såkalla «folkefinansiering» og reglar om leigefinansiering ved til dømes privatleasing av bil.

10.1.3 Utfordringar og tiltak

STORT OMFANG AV KREDITTMARKNADSFØRING

Det er grunn til å sjå den kraftige veksten i usikra kreditt i samanheng med den omfattande marknadsføringa.

Regjeringa har gjennom ei ny forskrift stramma inn på reglane for kredittmarknadsføring. Målet har vore å hindre at forbrukarar i ein sårbar livssituasjon blir freista til å ta opp dyr kreditt som seinare vil setje dei i ein vanskeleg økonomisk situasjon.

Forbrukartilsynet har rapportert at omfanget og presset i marknadsføringa ikkje ser ut til å ha blitt mindre etter at forskrifta blei innført.

Etter at forslaget til ny finansavtalelov har blitt lagt fram for Stortinget, vil regjeringa sjå nærare på om ein treng strengare reglar for marknadsføring av kreditt.

HYPPIG BRUK AV FORENKLA KREDITTVURDERINGAR

I dag er det enkelt å skaffe seg forbrukslån, ikkje berre frå ein långivar, men frå fleire. Dette har samanheng både med korleis kredittvurderinga blir utført og det faktum at utlånarane ikkje har informasjon om kunden si eksisterande forbruksgjeld.

Regjeringa vil i den nye finansavtalelova mellom anna føreslå ein regel om at kredittytaren skal gjere ei forsvarleg kredittvurdering på grunnlag av opplysingar frå kunden sjølv og andre relevante kjelder (t.d. gjeldsinformasjonsføretak). Vurderinga bør ta utgangspunkt i om kunden har økonomisk evne til å betale tilbake lånet etter dei vilkåra som er føreslåtte, inkludert ved ein tilsvarande rentemargin som for bustadlån. Ein bør ikkje kunne basere vurderinga på kredittscore aleine.

Regjeringa vil også føreslå at resultatet av kredittvurderinga skal formidlast til kunden i form av eit «trafikklyssystem».

Regjeringa vil følgje med på utviklinga på marknaden for forbrukslån og vurdere behovet for ytterlegare regulering for å bidra til at slike lån blir gitte på ein forsvarleg måte.

SVAKHEITER I FORBRUKARVERNET VED MISLEGHOLD

Inkassolova byggjer på ein vanskeleg balansegang mellom omsynet til effektiv innkrevjing på den eine sida og omsynet til rettstryggleik for skuldnaren på den andre sida.

Justis- og beredskapsdepartementet sette i oktober 2018 ned ei arbeidsgruppe som skal utgreie endringar i inkassoregelverket. Regelverksarbeidet har som mål å redusere inkassosalæra og sikre at inkassosakene blir handsama på ein forsvarleg måte.

I fleire europeiske land har ein innført rentetak. Rentetak er ei form for prisregulering av kreditt, der det blir sett ei grense for kor høg nominell eller effektiv rente eit lån kan ha. Målet med rentetak er å verne forbru-

karar mot høge kostnader ved misleghald og å bidra til ein meir restriktiv utlånspraksis som skal hindre at sårbare grupper tek opp for mykje gjeld.

I nokre land der ein har innført rentetak, har ein valt å kombinere rentetaket med eit tak på dei samla kostnadene ved lånet – eit såkalla kostnadstak. Eit kostnadstak skal hindre at forbrukarar med betalingsproblem får urimeleg høge kostnader og ein ukontrollert gjeldsvekst ved langvarig misleghald.

I finansmarknadsmeldinga for 2019 la regjeringa fram ei utgreiing av ulike typar modellar for rentetak. I tillegg blir moglegheitene for å regulere kostnadstak drøfta. Konklusjonen er at ein ikkje bør innføre rentetak eller kostnadstak på forbrukslån no. Regjeringa legg særleg vekt på at desse tiltaka ikkje vil vere treffsikre nok til å forsvare faren for uønskte konsekvensar, slik den norske marknaden ser ut i dag.

Regjeringa følgjer utviklinga i marknaden for forbrukslån og effektane av innførte tiltak nøye, og vil vurdere om det er naudsynt med ytterlegare regulering. Stortinget vil få ei oppdatert orientering i finansmarknadsmeldinga for neste år.

PRESS PÅ OFFENTLEGE HJELPETENESTER

Det er eit forbrukarpolitisk mål å leggje til rette for at hushalda kan meistre økonomien sin.

Tilbodet om økonomisk rådgiving ligg hos Nav-kontora i kommunane. Mange kommunar har eigne gjeldsrådgivarar. Ved sida av det offentlege tilbodet har det lenge funnest eit tilbod om gratis gjeldsrådgiving gjennom studentdrivne rettshjelptiltak og betalte, private gjeldsrådgivarar.

Økonomi- og gjeldsrådgiving er ein del av rettleiingsplikta som sosialtenesta har etter sosialtenestelova.

I 2017 fekk 13 790 sosialhjelpmottakarar økonomisk rådgiving som følgje av mellombelse eller varige betalingsvanskar, mens 16 707 personar fekk økonomisk rådgiving utan å ha stønad.

Det er gjennomført fleire tiltak for å betre kompetansen, kvaliteten og tilgangen når det gjeld tilbodet om økonomisk rådgiving og gjeldsrådgiving i kommunane.

Ved sida av den økonomiske rådgivinga ved Nav-kontora i kommunane har Nav ei landsomfattande telefoneneste for personar med økonomiske problem.

Gjeldsordningslova tredde i kraft 1. januar 1993. Siktemålet med lova er å gi personar med alvorlege gjeldsproblem høve til å få kontroll over eigen økonomi. I ei gjeldsordning skal skuldnaren sikrast eit rimeleg livsopphald og ein akseptabel bustad før resten av pengane blir fordelte på kreditorane. Saksmengda viser at det lenge har vore, og framleis er, eit stort behov for gjeldsordningslova.

Hittil har lova vore revidert to gonger, høvesvis i 2002 og i 2012. Regjeringa vil setje i gang eit arbeid med

å gå gjennom gjeldsordningslova med sikte på ein relativt omfattande revisjon.

Regjeringa vil arbeide vidare med å styrke samarbeidet mellom namsmennene og dei økonomiske rådgivarane hos Nav.

Regjeringa har også gått i gang med å samlokalisere sakshandsamarar i gjeldsordningssaker hos namsmennene for å skape større fagmiljø og betre sakshandsaming.

KUNNSKAP OM PERSONLEG ØKONOMI ER VIKTIG

Regjeringa har lenge arbeidd for å styrkje opplæringa i personleg økonomi. Temaet er godt dekt i læreplanane i skulen, både i dei noverande planane og i dei nye som blei sende på høyring i mars 2019. Det er også sett i gang ei rekkje initiativ for å styrkje opplæringa, delvis i samarbeid med private aktørar.

Regjeringa vil utarbeide ein strategi for å styrkje økonomiforståinga hos innbyggjarane. SIFO har derfor fått i oppdrag å lage ein analyse av korleis den økonomiske kunnskapen og erfaringsbakgrunnen til forbrukarane påverkar vala dei tek, og den økonomiske tryggleiken dei oppnår.

10.1.4 Regjeringa vil

- arbeide vidare for å verne forbrukarane betre på kredittmarknaden
- følgje med på utviklinga i marknaden for forbrukslån og vurdere behovet for ytterlegare regulering av marknaden
- førebyggje gjeldsproblem blant forbrukarane, mellom anna ved å utarbeide ein strategi for å styrkje økonomiforståinga hos innbyggjarane
- setje i gang eit arbeid med å gå gjennom gjeldsordningslova med sikte på ein relativt omfattande revisjon
- arbeide vidare med å styrkje samarbeidet mellom namsmennene og økonomiske rådgivarar i arbeids- og velferdsforvaltinga (Nav).

10.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til kapitlet om forbrukerutfordringer på kredittmarkedet. Komiteen deler regjeringens bekymring over veksten i markedet for usikre forbrukslån. Det er også bekymringsfullt at utviklingen i inkassosaker tyder på at stadig flere forbrukere får problem med tilbakebetaling. Komiteen registrerer at utviklingen de siste to årene viser en klar økning i forbrukslån som går til inkasso. De med flest forbrukslån til inkasso er unge menneske i aldersgruppen 25–30 år.

Komiteen viser til at det i senere tid er iverksatt tiltak på finansområdet for å løse dette problemet. Eksempler på tiltak er forbrukslånsforskriften og gjeldsregisteret fra i år.

Komiteen merker seg at innstramming av reglene for kredittmarkedsføring foreløpig ikke har resultert i mindre markedsføring. Komiteen viser til at regjeringen i 2017 sendte ut på høring forslag til ny finansavtalelov. Arbeid med ny finansavtalelov pågår fortsatt, og regjeringen varsler at de vil se nærmere på om det er behov for strengere regler for markedsføring av kreditt.

Komiteen mener det er særdeles viktig med effektive tiltak for å stagnere utviklingen av usunn og uforvarlig høy forbruksgjeld blant nordmenn. Komiteen viser til at regjeringen presenterer ulike tiltak i meldingen med sikte på å verne forbrukere på kredittmarkedet og forebygge gjeldsproblemer.

Komiteen støtter opp under tiltak som skal bidra til å dempe kredittveksten, og vil i den anledning anmode regjeringen til å prioritere arbeidet med ny finansavtalelov.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser videre til Prop. 87 L (2016–2017), Innst. 356 L (2016–2017) om gjeldsinformasjonsloven, som Stortinget vedtok i 2017. Disse medlemmer mener gjeldsinformasjonsordningen er et viktig grep som vil bidra til å begrense gjeldsproblemer i private hushold. Disse medlemmer vil understreke at bankene må utvise mer ansvarlighet og ikke godkjenne forbrukslån til personer som har høy gjeld fra før. Disse medlemmer er glad for at gjeldsregisteret er i drift, og mener det er viktig å høste erfaringene fra registeret og videreutvikle det.

På denne bakgrunn fremmes følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen i forbindelse med ny finansavtalelov klargjøre långiveres plikt til å innhente gjeldsopplysninger.»

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, viser til at i tillegg til de tiltakene regjeringen har gjort for å dempe veksten i boligprisene, er det for å dempe gjeldsveksten i husholdningene også innført en rekke forbrukerbeskyttende tiltak som betydelige innstramminger på bankenes adgang til å gi forbrukslån, det er innført krav om maksimal avdragstid for forbrukslån på fem år, og i tillegg tiltak mot aggressiv markedsføring av forbrukslån, jf. Innst. 366 S (2018–2019). Flertallet viser til at regjeringen vil følge utviklingen i utlånsmarkedet tett og om nødvendig stramme inn ytterligere.

Flertallet viser til at gjeldsregistrene, som kom sommeren 2019, beskytter ytterligere mot uønsket vekst i usikret gjeld. Gjeldsoversikten omhandler i første omgang usikret gjeld eller forbruksgjeld, og flertallet vil bemerke at det bør vurderes om all gjeld skal legges inn i gjeldsregistrene på sikt, for raskt og effektivt

å kunne fremstille et mest mulig helhetlig bilde av den enkelte lånsøkers gjeldsgrad.

Flertallet fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen vurdere utvidelse av gjeldsinformasjonsordningen til å omfatte flere typer gjeld, for eksempel boliggjeld og studiegjeld, i forbindelse med planlagt evaluering i 2021.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet viser til merknader fra Arbeiderpartiets fraksjon i finanskomiteen i forbindelse med Finansmarkedsmeldingen, og vil understreke at det nasjonale gjeldsregisteret er nødvendig og viktig for å sikre en reell frarådingsplikt, særlig ved opptak av forbrukslån.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at dagens gjeldsregister ble innført så sent som i juli 2019, men at det både ble gjennomført en utredning av et offentlig gjeldsregister og fremmet et konkret forslag for Stortinget mange år tidligere. Dette ble trukket av den sittende regjeringen Solberg etter stortingsvalget i 2013.

En stor svakhet ved dagens gjeldsregister er at den kun omhandler usikret gjeld eller forbruksgjeld, og disse medlemmer fremhever behovet for å utvide gjeldsregisteret til å omfatte all gjeld, slik at man raskt og effektivt skal kunne fremstille et mest mulig helhetlig bilde av den enkelte lånsøkers gjeldsgrad.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med forslag om å utvide gjeldsregisteret slik at det inneholder all gjeld, senest i forbindelse med statsbudsjettet for 2021.»

Disse medlemmer er bekymret over den høye husholdningsgjelden i Norge og utviklingen i forbrukslånmarkedet, der lån gis til kunder som ikke har betjeningsevne.

Disse medlemmer vil påpeke at bankene i dag har for vide rammer til å gi forbrukslån uten selv å ta risiko for tap, og viser til at gjeld blir solgt og videresolgt til inkassoselskaper før namsmannen får ansvar og kan arbeide med innkrevingen. Dette er godt dokumentert i Finanstilsynets rapport fra stedlige tilsyn i forbrukslånsbankene som ble lagt frem 10. mai 2019. Tilgjengeligheten til et effektivt namsmannsapparat, også for innføring av lån som er i strid med lov og forskrift, er med på å redusere bankenes risiko for tap.

Disse medlemmer mener det må vurderes tiltak slik at risikoen for tap ved lån som er innvilget i strid med lov og forskrift, i større grad må bæres av utlåner.

Disse medlemmer vil understreke at tilgangen til Finansklagenemnda er viktig, men at mange skyldne-

re ikke har de ressursene som skal til for å henvende seg dit for å få et lovstridig lån lempet. Forskrift om krav til finansforetakenes utlånspraksis for forbrukslån må derfor gjøres permanent, og disse medlemmer mener det samtidig må vurderes om det er behov for unntakskvoten på 5 pst.

Disse medlemmer påpeker videre at det må være et krav at finansforetakslovens bestemmelse om god forretningsskikk og forbrukslånsforskriften er etterlevet før kreditor kan benytte inkasso og inndrivning via namsmannen for å inndrive misligholdte lån. Disse medlemmer er positive til et kostnadstak som begrenser hvor høye de akkumulerte kostnadene ved et forbrukslån kan bli. Alle renter og gebyrer frem til lånet er nedbetalt samt kostnader som påløper som følge av mislighold, bør inngå, dette for å sikre at kreditor selv må dekke overskytende kostnader ved inndrivelse.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med et lovforslag som sikrer at forbrukslånsbankene ikke kan selge forfalte forbrukslån og heller ikke benytte det offentlige innkreivingsapparatet hvis de ikke kan dokumentere at kravene for å innvilge lån var oppfylt.»

«Stortinget ber regjeringen fremme forslag til Stortinget om et kostnadstak som beskytter forbrukere i betalingsvanskeligheter mot urimelig høye kostnader og en ukontrollert gjeldsvekst.»

Disse medlemmer viser til at usikrede forbrukslån ofte innebærer høye kostnader og i noen tilfeller langvarige og ødeleggende betalingsproblemer for låntakerne. Dette kan være en reell fattigdomsfelle og øke de økonomiske forskjellene.

Disse medlemmer viser til at det er innført rentetak på lån og kreditt i mange land i verden, blant disse flere EU-land. Rentene som enkelte aktører i dag tar for usikret gjeld i Norge, er uforholdsmessig høye og rammer spesielt dem med dårligst betalingsevne. Disse medlemmer viser til at det ofte er sårbare grupper som har større tendens enn gjennomsnittsnordmannen til å ta opp forbrukslån.

Disse medlemmer vil understreke behovet for å redusere folks risiko for mislighold og gjeldsproblemer, og viser til at en utredning fra EU i 2010 viste at et rentetak kan redusere tilgang på kreditt, særlig blant lavinntektsgrupper.

For å hindre at lån blir gitt til personer med dårlig betalingsevne, mener disse medlemmer at det må igangsettes en utredning av et rentetak knyttet til lån uten krav om sikkerhet, med mål om å avskjære leverandørene av de verste kredittproduktene.

Disse medlemmer synes det er positivt at regjeringen har gjennomført noen tiltak for å demme opp for

noen av problemene med forbrukslån. Samtidig er det uheldig at viktige virkemidler, som for eksempel rentetak, ikke innføres. Disse medlemmer har merket seg at det er innført rentetak på lån og kreditt i mange land i verden, herunder i 14 EU-land, senest i Sverige (SOU 2016:68) og Finland. Rentetak vil ha den virkningen at det ikke lenger vil være lønnsomt for bankene å gi lån til de personene som har høyest kredittrisiko, det vil si den gruppen som står i størst fare for å få betalingsvansker og på lengre sikt omfattende gjeldsproblemer. Med andre ord er rentetak et målrettet virkemiddel. Organisasjoner som Forbrukerrådet, Huseiernes Landsforbund og Gjeldsofferalliansen har tatt til orde for å innføre rentetak i Norge. Også krefter innad i bransjen anbefaler dette.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen i forbindelse med statsbudsjettet for 2021 legge frem et forslag om innføring av rentetak i Norge på omtrent samme nivå som det finske rentetaket.»

Disse medlemmer er bekymret over det økende omfanget av saker som innbefatter svindel med BankID. Dette gjelder tilfeller der folk har fått misbrukt sin BankID gjennom identitetstyveri, og tilfeller med svindel i nære relasjoner, der ektefelle/samboer har misbrukt den andres BankID til å inngå kredittavtaler i dennes navn. I begge tilfeller er det den som har blitt svindlet, som har hatt ansvar for å tilbakebetale lånene, noe som har bidratt til at folk havner i økonomisk ufare. Disse medlemmer understreker viktigheten av at bankkunder er trygge på at deres personopplysninger ivaretas på en god måte og at bankene må ta større ansvar for å sikre dette.

Disse medlemmer viser til at Justis- og beredskapsdepartementet for to år siden hadde et utkast til ny finansavtalelov på høring, med høringsfrist desember 2017, der det blant annet ble foreslått at misbruk av BankID skal dekkes av banken, så lenge misbruket ikke kunne ha blitt oppdaget i forkant. Det ble også foreslått at forbrukernes stilling skulle styrkes ved at en større del av bevisbyrden skulle legges over på bankene. I dag er det nesten utelukkende opp til forbruker å bevise sin uskyld.

Disse medlemmer mener at bankene i større grad må stilles til ansvar når de gir lån, og at det haster med å få ny finansavtalelov til behandling i Stortinget.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet etterlyser samtidig fremdriften i regjeringens arbeid med å få på plass eID og viser til anmodningsvedtak 519 (2016–2017):

«Stortinget ber regjeringen på egnet måte komme tilbake med en plan for utstedelse av våpenkort og pass i den nye tjenestestrukturen, som sikrer en god balanse mellom kvalitet, sikkerhet og brukertilgjengelighet.»

Disse medlemmer vil trekke frem at etablering av eID kan bidra til å styrke forbrukersikkerheten, dersom denne utformes for også å svare på finansnærings utfordringer. Disse medlemmer viser til at eID opprinnelig skulle bli lansert i 2016.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti vil trekke frem viktigheten av en ordning med fri rettshjelp, slik at de som ikke har ressurser kan få prøvd sine saker og hevdet sine rettigheter i rettsystemet. Rettsikkerheten i Norge er under press, noe som spesielt har kommet til syne i trygdeskandalen høsten 2020.

Disse medlemmer viser også til at rettsikkerhet er et skjevfordelt gode i Norge og at rettsikkerheten til en borger påvirkes av hvor stor lommeboka er.

Disse medlemmer viser til at ordningen med fri rettshjelp er et av de få tiltakene som finnes for å sikre tilgang til nødvendig juridisk hjelp til personer som ellers ikke har muligheter til å skaffe seg det. Inntektsgrensene for ordningen er ikke prisjustert siden 2009, og dagens grense på 246 000 kroner gjør at få personer i dag oppfyller kriteriene. Eksempelvis vil en enslig person som lever på minstesatsen for uføretrygd, i dag mota 247 000 kroner, og vil dermed ikke tilfredsstille kriteriene for fri rettshjelp.

Disse medlemmer mener risikoen for å bli tilkjent betydelige saksomkostninger i en sivil sak er en utfordring for rettsikkerheten til vanlige folk, og det er behov for å iverksette tiltak for å redusere saksomkostningene ved konfliktløsning i domstolene. Dette handler ikke bare om fri rettshjelp og sakførsel for den med svært lav inntekt. Det handler om vanlige folk, vanlige tvister og vanlige saker.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet viser til Arbeiderpartiets forslag i Dokument 8:152 S (2017–2018) om å styrke folks rettsikkerhet slik at de som har rett, kan få rett, og at det er behov for en ny rettshjelpsmodell. Forslaget handlet om å sikre flere bedre rettshjelp ved blant annet utvidet anvendelsesområde, graderte egenandeler og heving av inntektsgrensen.

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener at kredittmarkedet byr på store uløste samfunnsproblemer. Disse medlemmer viser til at den usikrede forbruksgjelden i Norge nå utgjør mer enn 10 mrd. kroner, og ca. halvparten av denne summen er kredittkortgjeld. I inkassobransjen har man vært vitne til en gigantisk og

skremmende økning i antall saker, som tyder på at nordmenn har store problemer med å betale tilbake gjelden. I tillegg er utviklingen i antall saker om ID-tyveri og svindel skremmende, samtidig som bankkundernes og forbrukernes rettslige vern er altfor dårlig. Disse medlemmer mener at det er på høy tid å gå kraftigere til verks for å løse disse problemene, fordi dagens system åpner for at ressurssterke aktører kan utnytte mennesker i sårbare situasjoner.

Disse medlemmer mener at man må gjøre mer for å snu trenden i utviklingen av forbrukslån og forbrukskreditt. Som regjeringen selv påpeker i meldingen, skal ikke sårbare forbrukere bli fristet til å ta opp dyr kreditt som senere vil sette dem i en økonomisk vanskelig situasjon. De peker også på at det er grunn til å se den kraftige veksten i usikret kreditt i sammenheng med den omfattende markedsføringen. Forbrukertilsynet har rapportert at omfanget og presset i markedsføringen heller ikke har blitt mindre etter forskriften som kom i januar 2019. Dette medlem mener derfor at det er to viktige tiltak som må gjøres for hindre dette. Det ene er å gjøre kreditt billigere, og det andre er å fjerne forbrukslånbankenes mulighet til å markedsføre slike kreditter og lån.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget senest våren 2021 med et forslag om å forby markedsføring av forbrukslån og forbrukerkreditt.»

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med forslag om å innføre rentetak på forbrukslån og kreditt.»

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener at situasjonen i inkassobransjen den siste tiden har vært ute av kontroll. Dette medlem er glad for at det i januar kom nytt forslag til inkassolov som senker salærsatsene på små krav betydelig, og som innebærer et sterkere vern av forbrukerne. Dette medlem mener imidlertid at salærsatsene på større krav også må begrenses. I denne anledning vil dette medlem vise til Sosialistisk Venstrepartis forslag i Dokument 8:97 S (2018–2019) om mer rettferdig inkasso og ulike tiltak for hindre at flere havner i gjeldsfeller, hvor det foreslås å regulere inkassobransjen enda kraftigere.

Dette medlem viser til at man har et nytt stort problem som utarter seg i tilknytning til kredittmarkedet. Antall personer som utsettes for ID-tyveri og svindel gjennom nettbank, øker dramatisk. Det rapporteres om at rettsvesen og forliksråd oversvømmes av saker. E24 kunne melde at de siste to årene har over 100 000 personer blitt utsatt for ID-tyveri. Det er svært problematisk i seg selv, men det blir enda verre når dagens fi-

nansavtalelov ikke sikrer kundene og forbrukerne tilstrekkelig rettslig vern. Det fleste sakene i rettsvesenet handler om at banken til offeret for ID-tyveriet saksøker offeret og krever tilbake pengene som har blitt svindlet. E24 kan også melde at i de aller fleste sakene vinner banken frem, og den som har blitt svindlet for mange hundretusen, må betale tilbake dette til banken.

Dette medlem mener dette er totalt uakseptabelt og at det haster veldig med å få styrket kundenes og forbrukernes vern. Dette medlem påpeker at forslaget til ny finansavtalelov som kom for snart 2,5 år siden, ville betydd et større rettslig vern, og mest sannsynlig hindret at mange ofre må stå som erstatningspliktig. Dette medlem viser videre til at selv om de fleste eksperter mente at forslaget var godt, møtte det massiv mostand og mobilisering fra finansbransjen. Dette medlem er bekymret for at grunnen til at regjeringen ikke har kommet til Stortinget med forslag til ny finansavtalelov, er at de ikke vil komme på kant med finansbransjen. Dette medlem synes dette er svært uansvarlig med tanke på hvor mange som i mellomtiden har blitt offer, og som per dags dato i praksis straffes dobbelt ved å stå som erstatningspliktig for svindel og tyveri de selv har blitt utsatt for.

11. Forbrukerutfordringer på boligmarkedet

11.1 Sammendrag

11.1.1 Oversikt

Norske bustadprisar har auka kraftig over fleire år. Utviklinga i bustadprisar og gjeld heng tett saman og kan forsterke kvarandre. Ein sterk vekst i bustadprisane over mange år har gjort det stadig dyrare å komme inn på bustadmarknaden. Samstundes har gjelda i hushalda auka meir enn inntektene. Ei høg og aukande gjeld i hushalda set både enkeltforbrukarar og økonomien som heilskap i ein sårbar situasjon. Regjeringa jobbar kontinuerleg med tiltak som skal vere med på å sikre forsvarlege låneopptak og ein trygg bustadøkonomi.

For å redusere risikoen ved høg gjeld i hushalda og høge eigedomsprisar har det i seinare år blitt innført ei rekkje tiltak.

Bustadlånforskrifta blei fastsett fyrste gong i 2015. Ho set enkelte rammer for utlånspraksisen til bankane og kan vere med på å sikre at færre hushald hamnar i ein sårbar gjeldssituasjon. Ifølgje forskrifta kan eit lån med pant i bustad ikkje overstige 85 pst. av bustadsverdien. Bankane må i tillegg ta høgde for ein renteauke på fem prosentpoeng ved vurderinga av kredittevna til kunden. Då forskrifta blei ført vidare frå januar 2017, blei det samstundes innført eit krav om at kunden ikkje kan ha ei samla gjeld på meir enn fem gonger årsinntekta. Krava i forskrifta har gjort det vanskelegare å ta opp bustadlån som er sær høge samanlikna med eigenkapital

og inntekt. Samstundes opnar forskrifta for at bankane kan gi unntak frå eitt eller fleire krav i forskrifta for ein viss del av låna som blir innvilga.

Regjeringa ønskjer at flest mogleg skal få høve til å etablere seg i ein bustad dei eig sjølve. Ein del vanskelegstilte på bustadmarknaden (t.d. låginntektsgrupper, trygda og rusavhengige) vil ikkje klare å kjøpe eigen bustad utan offentleg støtte, sjølv om dei klarer å betale lånekostnadene. Husbanken forvaltar derfor ulike bustadsosiale verkemiddel (t.d. startlån) som gjer det mogleg for slike vanskelegstilte grupper å etablere seg på bustadmarknaden.

Også transaksjonskostnader, til dømes ulike forsikringar og utgifter til eigedomsmeklar og bustadtakst, utgjer ei vesentleg økonomisk byrde ved bustadkjøp. Regjeringa vil gjennom informasjonstiltak og tillitsskapinge digitale løysingar leggje til rette for at fleire på ein trygg måte skal kunne selje bustaden sin sjølve, dersom dei ønskjer det.

Det er mange som opplever konfliktar ved bustadkjøp. Ei av dei vanlegaste årsakene til slike konfliktar er usemje om den tekniske tilstanden som bustaden er i. Dette er ei byrde for dei som konflikten gjeld. I tillegg fører det til mange tvistesaker både i klagenemnder og domstolar. Ofte gjeld saka at seljaren har lagt fram utilstrekkeleg eller feilaktig informasjon om bustaden. Dette kan mellom anna skuldast at tilstandsrapportane som blir brukte ved bustadsal, ikkje er gode nok. Regjeringa vurderer å forskriftsfeste krav til både tilstandsrapportane og dei som skal utferde dei. Delar av avhendingslova er for tida (2019) under revidering, og regjeringa har føreslått nokre lovendringar. Eitt av måla med forslaga er å kome fram til reglar som kan redusere konfliktnivået på dette området og gjere bustadhandelen tryggare.

Ein ser også forbrukarutfordringar på leigemarknaden, mellom anna knytte til manglande kunnskap om rettane som leigarane har. Flesteparten av dei som leiger bustad, er ungdommar. Dei utgjer ei sårbar gruppe i bustadmarknaden. Sjølv om det i dag finst ulike regelverk som skal hindre urimelege leigevilkår, opplever mange leigetakarar likevel at leigetilhøvet skaper problem. I pressområde kan det dessutan vere vanskeleg å finne ein eigna leigebustad på grunn av lite utbod av denne typen bustader.

Regjeringa er oppteken av at det skal vere trygt for forbrukarane å inngå avtaler med handverkarar, og at det mellom anna skal finnast gode klageordningar.

11.1.2 Regjeringa vil

- endre avhendingslova slik at informasjonsgrunnlaget ved bustadhandel blir betre og bustadseljarane får tilskuv til å bruke gode tilstandsrapportar
- leggje til rette for at flest mogleg av dei som ønskjer det, skal kunne eige sin eigen bustad

- auke satsinga på marknadsføring av bustader, og gjennom Forbrukartilsynet slå ned på villeiande marknadsføring, inkludert bruk av «lokkeprisar», som kan bidra til høyere bustadprisar
- vurdere tiltak som kan gi kjøper bedre tid til å vurdere bustaden som er til sal
- vurdere endringer i regelverket for eigedomsmekling med omsyn til krav om at meklaren informerer om og spesifiserer eige vederlag
- leggje til rette for auka tilbod av utleigebustader og sørge for at leietakarane blir betre informerte om rettane sine
- fortsetje arbeidet med å gjere det tryggare å engasjere handverkarar

11.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til kapitlet om forbrukerutfordringer på boligmarkedet. Komiteen viser til at meldingen beskriver en bekymring for høye boligpriser og gjeldsgraden hos forbruker, samt høye transaksjonskostnader i bolighandelen. Med høye transaksjonskostnader siktes det primært til utgifter til eiendomsmegler og forsikring. Meldingen trekker frem utfordringer knyttet til leiemarkedet. Komiteen viser til at de fleste som er på leiemarkedet, er ungdommer. Disse er en sårbar gruppe på boligmarkedet i tillegg til andre sårbare grupper som ikke befinner seg i en sterk forbrukerposisjon. Komiteen mener at leietakere må få bedre informasjon om sine rettigheter. I dag tilbyr Husleietvistutvalget tvisteløsninger for parter i en husleieavtale, men det viser seg at mange leietakere ikke er klar over at denne klageordningen finnes.

Komiteen registrerer at regjeringen foreslår flere tiltak for å møte forbrukerutfordringene på boligmarkedet. Komiteen viser videre til at endringer i avhendingslova allerede er vedtatt av Stortinget.

Komiteen viser til at boligkjøp er en av de største og dyreste investeringene folk flest gjør i løpet av livet. I dagens lovverk er reklamasjonsfristen ved kjøp av en nyoppført bolig den samme som ved kjøp av varer som vaskemaskin og fjernsyn – fem år. Synlige feil og mangler ved nyoppførte boliger vil man som regel oppdage tidlig og innen reklamasjonsfristen utløper. Problemet oppstår imidlertid når byggetekniske feil eller andre skjulte skader og mangler blir oppdaget senere enn fem år. Komiteen er av den oppfatning at det bør utredes om reklamasjonsretten på nyoppførte boliger skal utvides fra fem til ti år.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Venstre, og Kristelig folkeparti, støtter Forbrukerrådets forslag om å forlenge reklamasjonsretten på ny bolig, da de største og mest alvorlige reklamasjonssakene kommer etter

dagens grense på fem år. Nye boliger bør bygges på bærekraftig vis, med lengre tidshorisont enn dette. Flertallet er imidlertid bekymret for at en utvidelse av reklamasjonstiden på nyoppførte boliger vil kunne føre til mindre innovasjon og nytenkning, fordi bransjen ikke vil ønske å ta risikoer med å prøve ut nye konstruksjoner og ideer med en lengre garantifrist. Videre peker flertallet på at entreprenørene er pliktige til å skaffe garantier i bank for eventuelle erstatningskrav. Dersom en garanti utvides til å gjelde i ti år, vil det kunne medføre at kostnaden flyttes over på kjøperne av tjenestene, og byggekostnadene vil kunne bli høyere. Flertallet mener derfor det er viktig at et slik forslag utredes før man konkluderer.

På denne bakgrunn fremmer flertallet følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utrede om reklamasjonsfristen på nyoppførte boliger skal økes fra fem til ti år, samt konsekvensene av en eventuell utvidelse.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at kjøp og salg av bolig for mange er den største økonomiske transaksjonen de gjennomfører i løpet av livet. Det er derfor avgjørende at lovverket som regulerer dette, sikrer en trygg bolighandel med god flyt av informasjon og færrest mulig konflikter. Ifølge Forbrukerrådet utgjør bolig, lys og brensel en tredjedel av vårt totale forbruk. Dette betyr at bolig og boligpolitikken har stor betydning for forbrukerne, men også for samfunnet generelt.

Disse medlemmer viser til at Stortinget våren 2019 behandlet regjeringens forslag til endringer i avhendingsloven, jf. Prop. 44 L (2018–2019), et forslag som fikk sterke negative reaksjoner og juridiske innvendinger. Arbeiderpartiet mente da at flere av de mest radikale forslagene var dårlig utredet og ble presset gjennom av regjeringen på kort tid. Vi var opptatt av at vi som lovgivere må være helt sikre på at endringene ikke bidrar til mer konflikt og usikkerhet rundt kjøp og salg av bolig. Derfor etterlyste Arbeiderpartiet en bedre vurdering av konsekvensene av 10 000-kronersgrensen ved mangler og understreket behovet for å se endringene i avhendingsloven i sammenheng med eierseksjonsloven og burettslagslova. Dette, var for å kunne gi en skikkelig vurdering av om forsikringsordninger vil kunne bidra til mindre konflikt ved boligtransaksjoner, og for å i større grad dokumentere påstandene i proposisjonen om maktforholdet mellom kjøper og selger.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen vurdere å sette ned et lovutvalg som ser på endringer i avhendingslova i sammenheng med eierseksjonsloven og burettslagslova.»

«Stortinget ber regjeringen utrede konsekvensene av konfliktnivåene ved egenandelsregelen på 10 000 kroner og om forsikringsordninger kan bidra til mindre konflikt ved boligtransaksjoner, samt dokumentere påstandene i proposisjonen om maktforholdene mellom kjøper og selger.»

Disse medlemmer viser til at Finanstilsynets årlige boliglånsundersøkelse (2019) viser at gjeldsgraden ved nye boliglån fortsetter å øke. Dette skaper økt risiko for betalingsproblemer ved en renteøkning.

Disse medlemmer mener at boliglånsforskriften var nødvendig for å ivareta den overordnede finansielle stabiliteten, men at det må tas ytterligere politiske grep for å minimere den usosiale profilen i forskriften, da denne særlig rammer unge som har lav egenkapital og inntekt. Kombinert med sterk prisvekst i boligmarkedet, spesielt i og rundt de store byene, har førstegangskjøpere vansker med å komme seg inn på boligmarkedet.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet viser til Arbeiderpartiets alternative statsbudsjett for 2020, der Husbankens låneramme ble økt kraftig, både for å sikre at flere kan få startlån og for å gjøre startlån gjennom kommunene tilgjengelig for unge i etableringsfasen.

Disse medlemmer viser til behandling av Prop. 27 L (2017–2018) Endringer i bustadoppføringslova mv. og merknader fra Arbeiderpartiets fraksjon i Innst. 189 L (2017–2018). For å unngå at forbrukere gjennomgår dyre rettslige tvister i etterkant av kjøp av bolig, viser disse medlemmer til at Boligtvistnemnda ble opprettet etter avtale mellom Forbrukerrådet, Boligprodusentenes Forening, Byggmesterforbundet og Entreprenørforeningen – Bygg og Anlegg.

Disse medlemmer viser videre til at de to sistnevnte senere trakk seg ut av avtalen, og at nemnda kun behandler tvistesaker der den profesjonelle parten er medlem i én av de tre bransjeforeningene som står bak nemnda. Disse medlemmer frykter at en nedbygging av Boligtvistnemnda vil føre til at flere forbrukere må bringe sakene sine inn for rettsvesenet.

For å sikre rimelig og profesjonell behandling av tvister uavhengig av hvem forbruker kjøper bolig av, fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen etablere en reklamsjønemnd i forbindelse med salg av nye boliger, som representanter for utbyggere og entreprenører skal være tilsluttet.»

12. Bærekraftig forbruk

12.1 Sammendrag

12.1.1 Innleiing

Sjølv om forbrukarpolitikk i all hovudsak dreier seg om å skape balanse i tilhøvet mellom forbrukarar og næringsdrivande, er det også viktig å sjå på kva eller kor mykje som blir forbrukt, og kva som skjer med produkt som er ferdigbrukte. Forbrukarpolitikk har dermed samstundes ein normativ dimensjon. Berekraftaspektet ligg til grunn for forbrukarpolitikken i FN og EU, og er også ein viktig del av det nordiske samarbeidet. Berekraftsomgrepet omfattar både miljø, økonomi og sosiale tilhøve. I norsk forbrukarpolitikk er forbrukarretta informasjon og opplæring dei mest sentrale verkemidla for å leggje til rette for eit meir berekraftig forbruk.

Granavolden-plattformen slår fast at regjeringa skal føre ein ambisiøs klima- og miljøpolitikk tufta på forvaltaransvaret og føre-var-prinsippet. Vidare heiter det at regjeringa skal føre ein politikk som gir Noreg større konkurransekraft, skaper grøn vekst og nye grønne jobbar og reduserer utsleppa av klimagassar. Ei omstilling til eit moderne, berekraftig lågutsleppsfunn er naudsynt. Noreg skal vere eit føregangsland i utviklinga av ein grøn, sirkulær økonomi som gir betre ressursutnytting.

Forbrukarpolitikken skal, saman med klima- og miljøpolitikken, vere ei drivkraft for nye berekraftige løysingar ved å leggje til rette for samarbeid mellom næringsliv, styresmakter og sivilsamfunn.

12.1.2 Norsk forbruk i eit berekraftperspektiv

Det er etter kvart brei semje om at forbruksnivået vi har i dag, er høgare enn det jorda toler på sikt.

Det norske forbruket veks raskt, og miljøpåverknaden frå norsk privat forbruk er høgt i global samanheng. Mykje av det vi forbruker i Noreg, er produsert i andre land. Derfor er det nasjonale forbruket med på å skape utslepp og miljøpåverknad også utanfor landegrensene. Eit meir berekraftig forbruk må derfor skje gjennom både lokalt, nasjonalt og globalt engasjement.

12.1.3 Internasjonale plikter

Det er brei internasjonal semje om at ein må løyse klima- og miljøutfordringar gjennom internasjonale forpliktande avtaler og ambisiøse nasjonale mål. Regjeringa er ein pådrivar for internasjonalt samarbeid om eit meir berekraftig forbruk gjennom fleire forum. Samarbeid i FN, EU og Norden er dei viktigaste arenaene for samarbeid om politikktutvikling knytt til berekraftig forbruk.

EU OG EØS-AVTALEN

Gjennom EØS-avtalen har Noreg ei rekkje plikter som legg føringar for den nasjonale politikken på mange område. Døme på rettslege plikter frå EU som legg føringar for arbeidet med berekraftig forbruk, er EU-regelverket for avfall, kjemikaliereregulering (REACH) og reg-

lane for energimerking og miljømerkeordninga frå EU (EU Ecolabel).

I desember 2015 la EU fram ei pakke om sirkulær økonomi. Pakka inneheldt ein handlingsplan og forslag til rettsakter som mellom anna set ambisiøse krav til attvinning av materialar, avfallshandtering og forsøpling innan 2025. EU-reglane får mykje å seie for Noreg på dette området, gjennom EØS-avtalen.

12.1.4 Leggje til rette for eit meir berekraftig forbruk

Regjeringa vil vere ein pådrivar for samarbeid og frivillige ordningar som kan medverke til eit berekraftig forbruk. Pådrivarrolla krev at regjeringa legg til rette for at forbrukarar, næringsdrivande og andre aktørar tek steg i berekraftig retning. For dette siktemålet er det viktig at aktørane har relevant informasjon og kompetanse. Regjeringa legg derfor opp til kunnskapsinnsats på fleire arenaer.

SAMARBEIDSFORUM FOR BEREKRAFTIG FORBRUK

Regjeringa vil etablere eit samarbeidsforum for berekraftig forbruk. Forumet skal leggje til rette for at private og offentlege aktørar kan møte kvarandre og utveksle kunnskap, idear og erfaringar med sikte på å identifisere tiltak som kan medverke til eit meir berekraftig forbruk.

MERKEORDNINGAR

For at forbrukarane skal kunne gjere gode val når dei handlar, må relevant og objektiv informasjon vere lett tilgjengeleg. Merkeordningar som gir informasjon i kjøpsituasjonen, kan vere nyttige for forbrukarane. Ulike former for produktmerking er utbreidde.

Granavolden-plattformen varslar at regjeringa vil jobbe for å styrkje dei internasjonale miljømerkeordningane. Dei siste par år (2017 og 2018) har driftstilskottet til Stiftinga Miljømerking blitt styrkt. I kjølvatnet av dette følgde ein stor vekst i talet på svanemerka produkt. Med fleire miljømerka produkt på marknaden vil forbrukarane enklare kunne gjere berekraftige val. Styrkinga fortset i 2019. Det er eit viktig prinsipp at miljømerkinga ikkje skal verke villeiande overfor andre miljømerke eller skape avgrensingar for andre miljøsertifiserte produkt. Regjeringa vil halde fram arbeidet retta mot dei internasjonale miljømerkeordningane.

STRATEGI FOR SIRKULÆR ØKONOMI

Ein sirkulær økonomi går ut på å ta vare på verdiane i produktmateriala lengst mogleg og inneber ein ny måte å organisere produksjon og forbruk på. Vi kan redusere behovet for nye materialressursar ved å ta i bruk forretningsmodellar baserte på digitale plattformer med vekt på forbrukartilpassa tenester. For å sikre ei berekraftig utvikling er det viktig å bruke om att ressursar så langt som mogleg i staden for å ta i bruk nye.

I desember 2015 la EU fram ei pakke om sirkulær økonomi. Pakka inneheldt ein handlingsplan og forslag til rettsakter som mellom anna set ambisiøse krav til attvinning av materialar, avfallshandtering og forsøpling innan 2025. EU-reglane får mykje å seie for Noreg på dette området, gjennom EØS-avtalen.

Den politiske regjeringsplattformen frå Granavolden gir uttrykk for at Noreg skal vere eit føregangsland i utviklinga av ein grøn, sirkulær økonomi som gir betre ressursutnytting.

Stortinget har ved handsaminga av Meld. St. 45 (2016–2017) Avfall som ressurs – avfallspolitikk og sirkulær økonomi, bede regjeringa om å utarbeide ein nasjonal strategi for ein sirkulær økonomi. Regjeringa vil komme tilbake til oppfølginga av oppmodingsvedtaket frå Stortinget.

OPPLÆRING I BEREKRAFTIG FORBRUK

Regjeringa vil satse på betre kunnskap om berekraftig forbruk gjennom betre informasjon og opplæring på ulike arenaer.

Skulen er ein viktig arena både for å skape forståing for etikk-, miljø- og ressursproblem og for å skape medvit om forbruk.

12.1.5 Berekraft i matkjeda

Berekraftig og miljøvennleg praksis i matkjeda gjeld mellom anna korleis kosthaldet er sett saman, matsvinn og miljøomsyn ved produksjon av mat.

I 2017 inngjekk regjeringa ein bransjeavtale om å redusere matsvinnet i Noreg med 50 pst. innan 2030.

To år etter at bransjeavtalen blei inngått har 84 norske matverksemdar, inkludert alle daglegvarekjedene, slutta seg til avtalen gjennom ein eigen tilslutningsavtale. Også fleire kommunar tek del. Dei 1 600 serveringsstadene som er med i bransjeprosjektet KuttMatsvinn 2020, omfattar både sentralkjøkken, sjukeheimar, skular og barnehagar. Totalt sett gjekk matsvinnet i Noreg ned med 14 pst. per person frå 2010 til 2016. Dette vil seie at kvar innbyggjar kasta 11,5 kilo mindre mat.

Temaet matsvinn er omtalt i Meld. St. 45 (2016–2017) Avfall som ressurs – avfallspolitikk og sirkulær økonomi. Stortinget har ved handsaminga av meldinga bede regjeringa om å utarbeide ei eiga matkastelov. Miljødirektoratet har fått i oppdrag å utarbeide eit forslag til matkastelov.

12.1.6 Regjeringa vil

- etablere eit samarbeidsforum for berekraftig forbruk
- satse på betre kunnskap om berekraftig forbruk gjennom betre informasjon og opplæring på ulike arenaer
- arbeide for å styrkje dei internasjonale miljømerkeordningane

- utarbeide ein nasjonal strategi for sirkulær økonomi
- halde fram samarbeidet med matbransjen om å redusere matsvinnet gjennom bransjeavtalen om matsvinn.

12.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til at kapitlet om bærekraftig forbruk i hovedtrekk tar for seg temaer som sirkulær økonomi, merkeordninger, internasjonale forpliktelser, nasjonale rammer, opplæring i bærekraftig forbruk, bærekraftig kosthold og matsvinn. Komiteen mener verden står overfor store og alvorlige klima- og miljøutfordringer. Forbruk må settes i et bærekraftig perspektiv, og vi som forbrukere må endre våre vaner for at det skal ha positiv effekt på klima og miljø. Komiteen er enig med regjeringen i at vi er nødt til å omstille oss til et moderne, bærekraftig lavutslippssamfunn, og at Norge skal være et foregangsland i utviklingen av en grønn sirkulær økonomi som gir bedre ressursutnyttelse.

Komiteen registrerer at det i meldingen presenteres tiltak som styrking av internasjonale miljømerkeordninger, utarbeidelse av en nasjonal strategi for sirkulær økonomi, samarbeid med matbransjen for å redusere matsvinn, økt kunnskap om bærekraftig forbruk gjennom bedre informasjon og opplæring, og etablering av samarbeidsforum for bærekraftig forbruk.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Fremskrittspartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti, mener det er viktig med tiltak som legger til rette for mer bærekraftig forbruk. I den sammenheng vil komiteen fremheve at en mulig utvidelse av reklamasjonsfrist for varer og nyoppførte boliger kan bidra til å påvirke kvaliteten og holdbarheten til produktene.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener at dette også kan påvirke forbrukeratferden i positiv retning.

Disse medlemmer anser det som fornuftig at det foretas en vurdering av om produsenter skal pålegges en obligatorisk merking av antatt holdbarhet på sine produkter. Det kan gi produsenter og importører et sterkere incentiv til å selge produkter som holder lenger, og som er enklere/billigere å reparere.

Disse medlemmer presiserer at en eventuell merkeordning ikke må svekke forbrukernes rettigheter etter gjeldende forbrukerlovgivning. Disse medlemmer viser til at det i dag er slik at en forbruker kan miste retten til å gjøre gjeldende et kontraktsrettslig krav dersom kravet ikke fremmes innen gjeldende reklamasjonsfrister, når ikke annet er avtalt. I tillegg kan forbrukeren miste retten til å gjøre krav gjeldende fordi kravet

er foreldet etter reglene i foreldelsesloven. Disse medlemmer vurderer at det vil være fornuftig å se nærmere på hvordan forbrukeren på en hensiktsmessig måte kan gjøre krav gjeldende innenfor produktenes antatte holdbarhet.

På denne bakgrunn fremmer disse medlemmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen vurdere muligheten for å pålegge produsenter en obligatorisk merking av antatt holdbarhet på produkter, samt vurdere behovet for kontraktsrettslige regler som legger til rette for at forbrukeren på en hensiktsmessig måte kan gjøre krav gjeldende innenfor produktenes antatte holdbarhet.»

Komiteens medlemmer fra Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti viser til Granavolden-plattformen, som slår fast at regjeringa skal føre en ambisiøs klima- og miljøpolitikk tuftet på forvalteransvaret og føre-var-prinsippet. Klimakrisen er en av vår tids største utfordringer og krever handling nasjonalt og globalt, fra politikere, næringsliv og enkeltpersoner. De grønne løsningene må finnes i alle sektorer, og det må bli enklere for folk å ta grønne valg. Forbrukerpolitikken spiller en viktig rolle i det grønne skiftet.

Disse medlemmer viser til forbrukermeldinga og er bekymret over at det private globale forbruket står for omtrent 60 pst. av klimagassutslippene i verden. At det norske forbruket vokser raskt, og at miljøpåvirkningen fra norsk privat forbruk er høy i global sammenheng, viser at det er enda viktigere å trappe opp arbeidet for å legge til rette for grønnere og mer bærekraftige forbruksmønstre. Disse medlemmer mener bevisstgjøring og kompetanse er avgjørende for å få dette til, og er glade for at regjeringa vil satse på bedre informasjon og opplæring. Det er også positivt at det foreslås å opprette et samarbeidsforum for bærekraftig forbruk, hvor ulike aktører kan utveksle kunnskap, ideer og erfaringer. Disse medlemmer viser også til de oppdaterte læreplanene i skolen, hvor bærekraftig utvikling nå er tatt inn som tverrfaglig tema.

Disse medlemmer tror at store globale utfordringer, som klimagassutslippene fra privat forbruk, bare kan løses gjennom forpliktende internasjonalt samarbeid. Disse medlemmer er derfor glade for at regjeringa i Granavolden-plattformen understreker viktigheten av FNs bærekraftsmål. Disse medlemmer er også positive til det forpliktende europeiske samarbeidet Norge er en del av gjennom EØS-avtalen, og mener dette er avgjørende for å kunne nå klimamålene. Det internasjonale samarbeidet er også viktig når det kommer til å legge til rette for at enkeltmennesker kan ta gode miljøvalg. Disse medlemmer støtter derfor regjeringas forslag om å styrke de internasjonale miljømer-

keordningene, slik at de kvalitetssikres og får økt legitimitet og gjenkjennelighet hos forbrukerne.

Komiteens flertall, medlemmene fra Arbeiderpartiet, Høyre, Senterpartiet, Sosialistisk Venstreparti, Venstre og Kristelig Folkeparti, mener en sirkulær økonomi er nødvendig dersom forbrukerne skal kunne redusere karbonavtrykket sitt. Kjøp og kast må erstattes med gjenbruk, gjenvinning, reparasjon og lengre levetid for produkter.

Komiteens medlemmer fra Høyre, Venstre og Kristelig Folkeparti viser til Granavolden-plattformen, som slår fast at Norge skal være et foregangsland i utviklingen av en grønn, sirkulær økonomi, og ser fram til at regjeringa kommer tilbake med en nasjonal strategi for sirkulær økonomi, som varslet i meldinga. Disse medlemmer mener en slik strategi bør ha et tydelig forbrukerfokus og inneholde tiltak som gjør det lettere å ta miljøvennlige valg.

Disse medlemmer viser i denne anledning til Forbrukerrådets høringsinnspill, hvor det blant annet foreslås å utrede hvordan en nedre grense for reklamasjonsfrist kan kombineres med en mer dynamisk levetidstilnærming. Slik kan produsenter få plikt til å merke produkter med antatt levetid, og så kan denne merkingen igjen bli utgangspunkt for forlenget reklamasjonsfrist.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Senterpartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, peker på at matsvinn er en konkret bærekraftsutfordring på forbrukerområdet. Det er et problem at en tredel av maten som produseres i verden, aldri blir spist. Klarer man å redusere matsvinnet, kan man mette flere uten å øke matproduksjonen og klimagassutslippene det medfører. Det er viktig, både i et helse- og miljøperspektiv.

Et annet flertall, medlemmene fra Høyre, Fremskrittspartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, støtter regjeringas intensjon om å fortsette samarbeidet med matbransjen gjennom bransjeavtalen om matsvinn.

Komiteens medlemmer av Arbeiderpartiet vil påpeke at man, dersom man skal nå klimamålene, må se klima som rammen rundt all politikk og sørge for at våre øvrige samfunns mål oppnås i samsvar med dette. Dette er bakgrunnen for at Arbeiderpartiet for tredje gang for 2020 la fram et klimabudsjett sammen med vårt alternative statsbudsjett, der vi viser hvordan vi vil kutte minimum 45 pst. av utslippene i ikke-kvotepliktig sektor i perioden 2021–2030 uten bruk av EUs fleksibilitetsmekanismer.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti er kritiske til at forbrukermeldingen i altfor stor grad legger opp til at ansvaret legges over på forbrukerne, og etterlyser konkrete tiltak som vil senke terskelen for å gjøre mer miljøvennlige valg. Disse medlemmer tror ikke vi vil lykkes dersom dette skal skje slik regjeringen legger opp til, gjennom frivillige ordninger og der myndighetene kun legger til rette for samarbeid.

Disse medlemmer viser til at den offentlige innkjøpsmakten er stor, og at det offentlige også må bidra for at vi kan lykkes.

Disse medlemmer viser til Stortingets vedtak om minimum 30 pst. miljøvekting ved alle offentlige anbud der det er relevant, og understreker betydningen av at dette følges opp, også i forskriftene.

Disse medlemmer vil også understreke behovet for at det utredes mulige avgiftsmodeller for fossil plast og plastemballasje i løpet av 2020, og etterlyser konkrete tiltak for å redusere miljøgifter i forbruksprodukter i tillegg til mer effektiv kontroll med miljøgifter.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen fremme forslag om at alle produkter som inneholder skadelige kjemikalier, skal ha en innholdsdeklarasjon som viser hvilke stoffer og mengden av disse som produktene inneholder.»

Disse medlemmer viser til at det i dag ikke foreligger noen internasjonale avtaler som omhandler symboler for bærekraftsavtrykk på vareproduksjon, slik at forbrukere kan få en mer helhetlig vurdering av varens eller tjenestens totale bærekraftsbelastning. Eksempelvis kan tøy produseres med miljøvennlig bomull, men det totale bærekraftsavtrykket kan likevel være høyt, fordi produksjon av bomull krever store vannressurser og kan båndlegge store matjordområder, være produsert ved barnearbeid samt ha lange transportstrekninger med fly. Disse medlemmer mener det ikke er tilstrekkelig med miljømerking alene. I tillegg til å bidra til å skape omstilling i næringslivet må samtidig produksjonen øke, samt utviklingen og distribusjonen av bærekraftige varer.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen ta initiativ overfor ILO, FN, EU og andre relevante internasjonale aktører for å få på plass et internasjonalt merkesystem for bærekraft på varer og tjenester, som balanserer hensynene til arbeidstakermiljø og økonomiske interesser.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen vurdere hvorvidt avgiftspolitikken i Norge fremmer eller hemmer en klima- og miljøvennlig forbrukerpolitikk.»

«Stortinget ber regjeringen gjennomgå lovgivningen på forbrukerområdet for å vurdere behov for endringer som sikrer at forbrukerpolitikken i sum blir mer bærekraftig.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at forbruk av varer og tjenester i dag bidrar vesentlig til de klima- og miljøutfordringer vi står overfor. Disse medlemmer viser til at Forbruksforskningsinstituttet SIFO har lagt fram tall som viser at nordmenn har økende tro på at de selv gjennom sine forbrukervaner kan bidra til å løse klima- og miljøproblemene. Imidlertid er det ikke i dag mulig å måle norske forbrukeres innvirkning på globale klimagassutslipp, ettersom nordmenns forbruk av varer og tjenester ofte skaper produksjonsutslipp i andre land eller transportutslipp i internasjonalt luftrom eller farvann.

Disse medlemmer viser til at den nasjonale statistikken (SSB, 2017) viser at klimagassutslipp fra husholdningene er redusert med 17 pst. siden 1990 og nå utgjør bare 8,2 pst. av norske utslipp. Tallene tar derimot ikke hensyn til klimagassutslipp fra produksjon av importerte varer. I SIFOs rapport «Forbruk og det grønne skiftet» skriver de:

«Dersom man ser på klimagassutslippene på produktene vi kjøper, er forbrukerne 'ansvarlige' for mer enn 60 pst. av klimagassutslippene på kloden og mellom 50–80 pst. av verdens land-, og material og vannforbruk. Norge, med sine 10,3 tonn CO₂-ekvivalenter per innbygger, ligger tre ganger over det globale gjennomsnittet på 3,4 tonn CO₂-ekvivalenter per innbygger (Ivanova m.fl., 2015).»

Disse medlemmer viser til at det svenske Naturvårdsverket har utarbeidet en metode for å beregne forbruksbaserte utslipp for å komplementere den territorielle målemetoden og rapporterer på dette årlig. Slik er det mulig å se hvordan endringer i svenske forbruksvaner påvirker klimagassutslipp både i Sverige og internasjonalt. Disse medlemmer mener en slik komplementær målemetode for klimagassutslipp vil gi forbrukerne økt innsikt i hvordan deres valg kan bidra til å løse klima- og miljøproblemene, samt tjene som et formålstjenlig utgangspunkt for norsk forbrukerpolitikk for bærekraft.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utrede muligheten for et norsk forbruksbasert klimaregnskap etter modell av Naturvårdsverket i Sverige.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet vil legge til rette for at produkter, materialer og ressurser blir brukt så lenge som mulig, samtidig som avfall minimeres. For å unngå at forbruk fortsatt skal være ensbetydende med store mengder avfall, mener disse medlemmer det er nødvendig med tiltak som øker varigheten til produktene, og at de kan repareres.

Den sirkulære økonomien handler om hele verdikjeden av produksjon og bruk av produkter, og potensialet er stort, både i form av økt konkurransekraft, levestandard og klima- og miljøgevinster. Disse medlemmer etterlyser derfor en strategi for sirkulær økonomi og en gjennomgang av virkemiddelapparatet som er avgjørende for å få fart på omstillingen.

Disse medlemmer viser til at stortingsmeldingen om avfall og sirkulær økonomi, Meld. St. 45 (2016–2017), i hovedsak fokuserte på avfallshåndtering og mindre på hvordan samfunnet kan legge til rette for sirkulær økonomi. Disse medlemmer understreker også behovet for å få på plass en matkastelov.

Disse medlemmer viser til at når vi som forbrukere velger å kjøpe nye produkter framfor å reparere den brukte varen, er det ofte fordi det er billigere og enklere å kjøpe nytt. Disse medlemmer mener det trengs insitament for å endre forbruksmønstrene, og vil fremheve at regelverk for reklamasjoner og garantier kan være effektive for å fremme økt kvalitet og levetid på varer som produseres.

Disse medlemmer mener forbrukerrettighetene må styrkes som et ledd i arbeidet med sirkulær økonomi for å fremme produksjon og tilbud av varer som holder, og viser til at forbrukerrettighetene i andre land, som for eksempel Finland, er sterkere enn i Norge.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen fremme forslag om et regelverk som gjør at varer skal kunne repareres av alle profesjonelle reparatører uten at det går ut over garantien.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen gjennomgå forbrukerkjøpsloven og foreslå hvordan holdbarhet og tilgang til reservedeler kan innarbeides som del av grunnlaget for vurdering av om varen er i samsvar med kjøpsavtalen. Gjennomgangen må også inneholde en vurdering av hvilke krav som bør stilles til at reservedeler skal være tilgjengelige i den forventede levetiden for produktet, og av hvordan informasjon om holdbarhet og tilgang til reservedeler kan gjøres tilgjengelig for forbruker.»

«Stortinget ber regjeringen utrede og fremme forslag for Stortinget til endringer av reklamasjonsretten og selgers bevisbyrde som i sterkere grad stimulerer til at varer med lengre holdbarhet tilbys på markedet.»

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener det bør være et klart mål for forbrukerpolitikken å legge til rette for bærekraftig forbruk. Disse medlemmer mener at forbrukerpolitikken fremste mål derfor må være hvordan man bruker den til å være en driver fra lineær økonomi til sirkulær økonomi og å legge til rette for deling av ressurser. Forbrukerpolitikken må bidra til at både gjenbruk og sambruk preger økonomien i større grad.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at regjeringen erklærer sin hensikt om å følge opp vedtaket om å utarbeide en nasjonal strategi for sirkulær økonomi (Innst. 127 S (2017–2018), vedtak 493) og målsettingen om at Norge skal bli et foregangsland innen sirkulær økonomi. Disse medlemmer viser til tall fra The Global E-waste Monitor, som viser at gjennomsnittsnordmannen kaster 28,5 kilo elektronikk hvert år, mer enn i noe annet land, og at det kastes omtrent 23 kilo tekstiler per person ifølge tall fra SSB. Norge kan bare bli et foregangsland innen sirkulær økonomi om norske myndigheter legger til rette for sirkulære forretningsmodeller og gjør det rimeligere for forbruker å inngå i sirkulære handlingsmønstre.

Disse medlemmer viser til EUs økodesigndirektiv og at EU i gjeldende arbeidsplan for økodesign (2016–2019) har stilt krav til levetid, resirkulerbarhet og reparerbarhet i nye forordninger under direktivet. Disse medlemmer viser videre til at EU-kommisjonen gjennom 2020 vil utarbeide en ny arbeidsplan for økodesign for perioden 2020–2024, og at det er usikkert hvilke elektroniske forbruksvarer som vil inngå i arbeidsplanen.

Disse medlemmer fremmer på denne bakgrunn følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen prioritere å arbeidet for at mobiltelefoner og andre hyppig brukte elektriske forbrukerprodukter inngår i EUs økodesignforordninger med tydelige krav knyttet til sirkulær økonomi.»

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti påpeker at et av de viktigste virkemidlene for overgangen til sirkulær økonomi er at man reparerer i stedet for å kjøpe nye produkter. Det finnes flere politiske grep som kan gjennomføres, og dette medlem er skuffet over mangelen på tiltak fra regjeringen for å satse på reparasjon.

Dette medlem viser til forbrukerkjøpsloven, som gir forbrukere rett til å få reparert eller erstattet produkter som det foreligger feil eller mangler ved. Reklamasjonsretten gjelder som hovedregel i to år fra kjøpsøyeblikket, men produkter som er ment å være vesentlig lenger enn to år, har en reklamasjonsfrist på fem år. Det siste gjelder blant annet hvitevarer og mye elektronikk. EU-kommisjonen ønsker å harmonisere reklamasjonsfristen i hele Europa til to år ved netthandel. Det vil bety en svekkelse av reklamasjonsretten i Norge, siden fristen her er fem år for en rekke produkter. Dette medlem viser til Forbrukerrådet, som tar til orde for en ny ordning der reklamasjonsfristen kobles til en obligatorisk merking av antatt levetid på produktet. Levetid gitt av produsent blir utgangspunkt for forlenget reklamasjonsfrist, samtidig som alle må forholde seg til en nedre grense for reklamasjonsfrist. På denne måten må bedriftene konkurrere om å love lengst mulig levetid på produktene, og kundene får en garanti for at de faktisk holder det de lover.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til en undersøkelse fra Forbrukerrådet som viser at mer enn åtte av ti forbrukere ønsker mer informasjon om produktets levetid og reparerbarhet. Det finnes en rekke merkeordninger med fokus på bærekraft. Den best kjente i Norge er det nordiske Svanemerket, som i dag har sertifisert omtrent 27 000 produkter. Hele livssyklusen til produktet eller tjenesten blir vurdert, og mange av de kriterieriene som brukes for vurdering, er relevante også for sirkulær økonomi. Et viktig tiltak er å utvikle det nordiske Svanemerket ytterligere i en sirkulær retning. Ifølge Forbrukerrådet vil en klar merking, som helst er gjenkjennelig over hele Europa, kunne påvirke markedet på samme måte som EUs energimerking har gjort. Ved å få forbrukere til å velge mer robuste produkter har produsentene også sterke insitamenter til å tilby denne typen produkter på markedet.

Disse medlemmer viser til at det økende behovet for reparasjon og overgang til sirkulær økonomi munner ut i en stor etterspørsel etter reparasjonskompetanse og arbeidskraft.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet vil derfor påpeke viktigheten av at utdanningene holder tritt med utviklingen, og viser til Arbeiderpartiets alternative statsbudsjett for 2020, der det ble foreslått et løft for yrkesfagene med en yrkesfagmilliard i denne stortingsperioden og til sammen 250 mill. kroner mer enn regjeringen foreslo for 2020.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti vil peke på at flere fagarbeidere innen reparasjon vil være nødvendig når sirkulær- og reparasjonsøkonomien skal vokse. Derfor mener det-

te medlem at det bør opprettes flere fagbrev og kompetanseprogram innen reparatøryrker.

På denne bakgrunn vil dette medlem fremme følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med forslag om å endre forbrukerkjøpsloven gjennom å utvide reklamasjonsfristen ved at den kobles til en obligatorisk merking av antatt levetid på produktet, samtidig som gjeldende reklamasjonsrett på to år fra kjøpsøyeblikket fungerer som en nedre grense.»

«Stortinget ber regjeringen fremme forslag om nødvendige endringer for å lovfeste en rett til reparasjon for forbrukeren og plikt til reparasjon for forhandlere og å sikre at krav til holdbarhet, tilgang til reservedeler og sirkulært design innarbeides i forbrukerkjøpsloven.»

«Stortinget ber regjeringen utrede hvordan økode-signdirektivet kan brukes enda bedre for å bidra til lengre holdbarhet og bedre reparasjonsmuligheter, spesielt for produkter som produseres i stort volum, som smarttelefoner og PC-er.»

«Stortinget ber regjeringen utrede fordeler og ulemper ved å fjerne eller redusere moms på reparasjon og rapportere tilbake til Stortinget på egnet vis.»

«Stortinget ber regjeringen utrede fordeler og ulemper ved å fjerne eller redusere moms på utleie og komme tilbake til Stortinget på egnet vis.»

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med forslag om å innføre merkeordninger for produkters levetid og reparerbarhet.»

«Stortinget ber regjeringen ta initiativ til en ny merkeordning for klær som standardiserer informasjon til forbruker om tekstiler og kvalitet med hensyn til forventet brukstid, slitasje og holdbarhet, og komme tilbake til Stortinget med sak på egnet vis.»

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en sak om å opprette nye fagbrevutdanninger for reparatøryrker som for eksempel skomaker, skredder, reparatør av klær, telefon- og/eller elektronikkreparatør.»

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti mener at brukthandel også spiller en stor rolle i den sirkulære økonomien.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet viser til behandlingen av handelsmeldingen, Meld. St. 9 (2018–2019) og Innst. 239 S (2018–2019), der

Arbeiderpartiet tok til orde for å fjerne brukthandelloven.

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti mener at man må se på dagens brukthandellov. Dette medlem viser til at dagens brukthandellov er laget for å forhindre heleri, og næringen er derfor sterkt regulert med en noe omstendelig prosess der man må søke om løyve fra politiet for å drive med bruksalg. Loppemarkeder og auksjonssalg i regi av advokater er eneste unntak. Formålet med loven er å forebygge omsetning av stjålne eller ulovlig mottatte gjenstander og lette politiets arbeid med å oppspore slike gjenstander. Brukthandelloven inkluderer detaljerte krav til føring av protokoll, samt krav om at varer som mottas ikke skal selges før tidligst etter 14 dager. Dette for at politiet skal ha tid til å sjekke at varene ikke har vært gjenstand for heleri eller ulovlig omsetning. Hos seriøse aktører i handelen framstår disse kravene som lite hensiktsmessige. Slik kontroll utføres sjelden, og burde heller ikke være nødvendig dersom handelsbedriften har kunnskap om bruktvaren, for eksempel dersom den opprinnelig er solgt i egen butikk.

På denne bakgrunn fremmer dette medlem følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen fremme forslag om å endre brukthandelloven gjennom å fjerne betingelsen om løyve fra politiet for å drive med bruksalg.»

Dette medlem mener at det offentlige bør være en pådriver på veien mot en sirkulær økonomi. Derfor bør sirkulære løsninger og avfallsreduksjon kreves i alle offentlige anbud. Dette medlem viser til at det allerede eksisterer en åpning i lovverket. Ny lov om offentlige anskaffelser pålegger fra 1. januar 2017 offentlige virksomheter å innrette sin anskaffelsespraksis slik at den bidrar til å redusere skadelig miljøpåvirkning og fremme klimavennlige løsninger der det er relevant. Regelverket legger også til rette for strategisk bruk av anskaffelser for å bidra til innovasjon. Loven viser til at oppdragsgiver kan oppfylle miljøkravene for eksempel ved å ta hensyn til livssyklus kostnader. Dette gjør det enklere å stille krav til alle faser, herunder produksjon, transport, bruk og vedlikehold.

Dette medlem mener det er viktig å se på hvordan man kan gjenbruke mer i produksjon og satse på resirkulerte råvarer som innsatsfaktor. Dette medlem viser til at både norsk industri og avfallsindustrien tar til orde for regler om resirkulert råvare i produksjonen i sine veikart om sirkulær økonomi.

Dette medlem mener at børsnoterte selskap bør ha som krav å rapportere om avfallshåndtering, slik at man kan ha kontroll på råvarestrømmer. Dette er noe avfallsbransjen etterspør og tar til orde for. Det vil bidra til transparens og økt fokus på ressurseffektiv utnyttelse

av avfallsressursene i næringslivet. I januar 2018 la EU-kommisjonen frem en tiltakspakke for sirkulær økonomi, som blant annet inkluderte et rammeverk for måling av sirkulær økonomi. Målingen skal gjøre det mulig å fastsette et referansegrunnlag, vurdere effekten av tiltak og følge utviklingen.

På denne bakgrunn vil dette medlem fremme følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med forslag til lovendringer som sikrer krav om resirkulert råvare som innsatsfaktor i produksjon innenfor byggeindustrien, og i produksjon av gjødsel og jordblandinger.»

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en sak om å sikre et eget krav til børsnoterte selskap om rapportering av avfallshåndtering, men den hensikt å sikre sporbarhet og kontroll av råvarestrømmer.»

Komiteens medlemmer fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen sikre at det kreves sirkulære løsninger og avfallsreduksjon i alle offentlige anbud.»

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en sak om å innføre et krav om innblanding av resirkulert plast i alle relevante produkter som omsettes i det norske markedet, for eksempel etter modell av innblanding av avansert biodrivstoff.»

Komiteens medlem fra Sosialistisk Venstreparti viser til at produsentansvaret har vært et svært vellykket verktøy for å sikre innsamling og materialgjenvinning av en rekke typer avfall. Det setter krav til produsenter og importører av en spesifikk produktgruppe om å ta ansvar for håndtering av produktene når de ender som avfall. Ansvarret delegeres gjerne til såkalte produsentansvarsselskaper, betalt av næringen selv gjennom et miljøgebyr. Produsentansvarsordningene finnes i dag for emballasje, plast, elektriske og elektroniske produkter, batterier, kjøretøy, bildekk og PCB-holdige isolerglassruter og utredes nå for fiskerinæringen. I dag betaler en leverandør av produkter med lav holdbarhet det samme i miljøgebyrer som de som investerer i reparerbare produkter med lang levetid. Dette medlem mener det er på tide å utvide produsentansvaret. Et utvidet produsentansvar må gi insentiver til lengst mulig levetid for produktene, til størst mulig ombruk og egnethet for materialgjenvinning og til å redusere innhold av helse- og miljøfarlige forbindelser i produktene.

På denne bakgrunn fremmer dette medlem følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med forslag om å utvide produsentansvaret slik at det gis insentiver til lengst mulig levetid for produktene, til størst mulig grad av ombruk og egnethet for materialgjenvinning og til å redusere innholdet av helse- og miljøfarlige forbindelser i produktene.»

Dette medlem mener at gjenbruk er kritisk for å rigge økonomien og forbrukerne i en bærekraftig retning. Men dette medlem mener at man også i større grad må dele som forbrukere. Det betyr at man – i tillegg til gjenbruk – må satse på sambruk. Ved å dele på ressursene sikrer vi et mer effektivt og bærekraftig forbruk. Det er en stolt sambrukstradisjon i Norge som man kan bygge videre på. I nyere tid ser man eksempler som bysykkelordninger, folkebibliotek som låner ut ulike varer, private delingstjenester som Nabobil og lignende. Dette medlem mener derfor det er viktig å gjøre terskelen for sambruk så lav som overhodet mulig.

På denne bakgrunn fremmer dette medlem følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en sak om å opprette et offentlig senter for utvikling av ny delingsøkonomi.»

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget på egnet vis med forslag som kan styrke sambruk i Norge, inkludert tilskuddsordninger for opprettelse av nye sambruks- og samvirkeordninger, rådgivning for slike initiativer og gjennomgang av lov- og regelverk for å foreslå endringer som gjør slik virksomhet enklere, eller på andre måter støtte opp under ideelle delingsøkonomiinitiativer og samvirker hvor man deler hverandres eller felles eiendeler.»

«Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en sak om å støtte offentlige delingstjenester som utlån av nye varer fra bibliotekene og bysykkelordningene.»

13. Forbrukerutfordringer på dagligvaremarkedet

13.1 Sammendrag

13.1.1 Utviklinga og konkurransen på daglegvaremarknaden

Daglegvaremarknaden er viktig for forbrukarane. Ein god daglegvaremarknad er kjenneteikna av at forbrukarane kan gjere informerte val i tråd med egne preferansar.

Ifølgje SSB utgjorde utgiftene til mat og alkoholfrie drikkevarer 11 pst. av dei totale forbruksutgiftene til

hushalda i 2017. Denne prosentdelen har lege stabilt dei siste åra.

Omsetninga av daglegvarer i Noreg passerte 176 mrd. kroner i 2018 (AC Nielsen 2019), og talet på butikkar har vore stabilt (3 843 butikkar ved utgangen av 2017). Meir enn 96 pst. av marknaden blir kontrollert av tre paraplykjeder: NorgesGruppen (43,1 pst.), Coop Norge (29,7 pst.) og Rema 1000 (23,4 pst.). Dei resterande prosentane blir i hovudsak dekte av Bunnpris (3,8 pst.). Grensehandelen kjem i tillegg og utgjorde i 2017 drygt 15 mrd. kroner. Nettbutikken Kolonial.no omsette i 2017 for 801 mill. kroner.

Rapporten som Oslo Economics gav ut i 2017 om etableringshinder på daglegvaremarknaden, slår fast at det er vanskeleg for nye aktørar å etablere seg på daglegvaremarknaden. Oslo Economics meiner likevel at dersom den aktuelle veksten i netthandelen og omsetninga av matkasser held fram, vil dette utgjere det største konkurransepresset på dei tre store daglegvarekjedene i tida framover. Utviklinga i denne delen av marknaden framstår likevel førebels som usikker, både med omsyn til omfang og lønnsemd. Slik situasjonen er i dag, ser nettaktørane ut til å utøve eit avgrensa konkurranstrykk på dei tradisjonelle daglegvarekjedene.

I stortingsmeldinga om handelsnæringa, Meld. St. 9 (2018–2019) Handelsnæringen – når kunden alltid har rett, har regjeringa gjort greie for utfordringar med konkurransen på daglegvaremarknaden og kva tiltak ein jobbar med for å løyse desse.

13.1.2 Fordelsprogramma til kjedene

Kvar av dei tre største daglegvarekjedene tilbyr kundane eit fordelsprogram, det vil seie ei form for medlemskap som gir ulike former for utbyte, bonus eller rabatt. Til gjengjeld får kjedene betre kunnskap om kundane, høve til å individualisere tilbod – og kanskje ein viss kundelojalitet.

Regjeringa meiner det er positivt at forbrukarane kan nytte seg av tilbod og rabattar på marknaden. På den andre sida er det viktig at fordelsprogramma ikkje skaper nye, eller forsterkar eksisterande, utfordringar på daglegvaremarknaden. Regjeringa vil følgje med på utviklinga i bruken av kundedata frå fordelsprogram og tette kunnskapshol om korleis dette påverkar forbrukarane på daglegvaremarknaden.

13.1.3 Nye marknadsplassar – nye høve for forbrukarane

Ei stadig større mengde mat og næringsmiddel blir omsett via internett, formidla gjennom nettbutikker, sosiale medium og privat delingsøkonomi.

Regjeringa er oppteken av at ein skal ha eit fleksibelt regelverk og tilsyn, slik at ein kan tilpasse det i takt med utviklinga av nye marknadsplassar. Dette er viktig for å sikre forbrukarane trygg mat og trygge næringsmiddel.

Mattilsynet jobbar med å utvikle tilsynet med netthandel og naudsynte støtteverktøy for slikt tilsyn.

13.1.4 Forbrukarinformasjon på daglegvaremarknaden

Samanhengen mellom mat og helse, miljø og etikk ved produksjon og forbruk av mat har fått mykje merksemd.

Regjeringa arbeider for at forbrukarane skal få god og rett kunnskap om samanhengane mellom kosthald, ernæring og helse. Dette er viktig for å kunne nyttiggjere seg av informasjon om matvarer og navigere i eit uoversiktleg mediebilete. Helsestyresmaktene har ei viktig oppgåve i å leggje til rette for at alle skal få tydeleg og lettfatteleg informasjon om desse temaa. I tråd med dette la regjeringa i 2017 fram ein nasjonal handlingsplan for kosthald.

Helseministeren etablerte i 2014 ei næringslivsgruppe på matområdet med mål om å samarbeide om betre kosthald hos innbyggjarane. For å gjere arbeidet til gruppa meir heilskapeleg og føreseieleg inngjekk partane ein eigen intensjonsavtale i 2016. Om lag 100 verksemdar i matbransjen er no tilknytte denne avtalen.

13.1.5 Merking av matvarer

Korrekt, relevant og lett tilgjengeleg matinformasjon er ein føresetnad for at forbrukarane skal kunne gjere informerte val, setje saman eit sunt kosthald og utøve forbrukarmakt på matmarknaden.

Regelverket for matinformasjon, inkludert merking, er heimla i matlova. Matinformasjonsforskrifta inneheld generelle krav til merking og næringsdeklarasjon av matvarer.

Forbrukarrådet har ved fleire høve gjort undersøkingar som viser at produkt i daglegvarehandelen ikkje alltid inneheld det som blir lovt på pakningane.

Eit viktig argument for å innføre sunnheitsmerking har vore at det kan vere vanskeleg å forstå og tolke varedeklarasjonar. Helsestyresmaktene rår forbrukarane til å sjå etter nøkkelholtsmerket for å gjere betre og sunnare val.

HALDBARHEITSMERKING

Haldbarheitsmerkinga gir viktig informasjon om mattryggleik. Krava til haldbarheitsmerking følgjer av matinformasjonsforskrifta.

I samband med oppfølginga av bransjeavtalen om matsvinn har regjeringa sett i verk ei rekkje tiltak i samarbeid med matbransjen. Store delar av matbransjen blei i 2018 samde om å nytte den frivillige tilleggsmerkinga «best før (dato), ofte god etter». Mattilsynet er einig i at denne frivillige tilleggsmerkinga kan brukast. Målet er å stimulere forbrukarane til å nytte sansane sine for å vurdere om matvarer er skjemde eller etande.

Matbransjen har også utvikla eit felles «sjå, lukt, smak»-symbol for å hjelpe forbrukarane.

Mattilsynet vil i samarbeid med Forbrukarrådet vurdere ytterlegare tiltak for å gi forbrukarane større kunnskap om haldbarheitsmerking og korleis dei hand-samar og oppbevarer mat på rett måte. Organisasjonen Matvett AS arbeider for å redusere matsvinnet blant forbrukarane. Regjeringa vil saman med matbransjen halde fram med å arbeide aktivt for å hjelpe forbrukarane å kaste mindre mat.

NYE REGLAR FOR MERKING AV ALKOHOLHALDIGE DRIKKEVARER

Alkoholholdige drikkevarer med meir enn 1,2 volumprosent alkohol er unnatekne frå det obligatoriske kravet i matinformasjonsforordninga om merking med ingrediensliste og næringsdeklarasjon.

Regjeringa meiner at alkoholholdige drikkevarer bør merkast på lik linje med andre matvarer. Det er viktig for folkehelsa at forbrukarane får vite kva produkta inneheld, slik at dei kan gjere informerte val. Frå norsk side er det ønskeleg med ei regulering, og Noreg har teke opp dette med EU-kommisjonen ved fleire høve. Helse- og omsorgsdepartementet følgjer saka i EU.

13.1.6 Merkeordningar på daglegvaremarknaden

Siktemålet med ei merkeordning er at ho skal vere informativ og gi objektive fakta. Eitt av hovudvilkåra for all merking av mat, inkludert private merkeordningar, er at merkinga ikkje skal vere villeiande. Utover dette kravet er det stor fridom til å utforme private merkeordningar.

Nøkkelholet er ei nordisk, offentlig og frivillig merkeordning for sunnare matvarer. Ordninga blei innført i 2009. Stiftinga Matmerk administrerer fleire merkeordningar for norsk mat, mellom anna Nyt Norge og Spesialitet, som er den største merkeordninga for lokal-mat i Noreg.

Omgrepet «økologisk» er verna gjennom det offentlege regelverket for økologisk produksjon. Regelverket er ein del av EØS-avtalen og dekkjer heile matproduksjonskjeda. Debio fører tilsyn med at produkt som blir marknadsførte som økologiske, tilfredsstiller krava som regelverket stiller til økologisk produksjonsmetode.

For å styrkje effekten av merkeordningar som forbrukarrettlegg utarbeidde Forbrukarrådet i 2012 ei nettbasert informasjonsløysing for dei vanlegaste merkeordningane på daglegvaremarknaden. Merkeoversikta gir lettforståeleg informasjon om mellom anna kven som står bak kvart merke, og kva kriterium som gjeld for bruken av dei ulike merka.

13.1.7 Marknadsføring av usunn mat og drikke til barn

I 2013 blei det i eit samarbeid mellom Virke, Annonssørforeningen (ANFO) og NHO utarbeidd frivillige retningslinjer for marknadsføring av usunn mat og drikke til barn og unge. Virke, ANFO og NHO etablerte Matvarebransjens Faglige Utvalg (MFU), som administrerer retningslinjene. Retningslinjene tredde i kraft i januar 2014 og fungerer no som ei sjølvreguleringsordning for matbransjen.

Målet med ordninga er å hindre marknadsføring av visse typar mat og drikke retta mot barn under 13 år. Retningslinjene er eit supplement til, og ei konkretisering av, gjeldande regelverk (m.a. marknadsføringslova).

Matbransjen sjølv ønskjer å halde fram med ordninga og viser til positive resultat. Regjeringa skal evaluere retningslinjene på nytt i 2019. Det vil vere viktig at retningslinjene er tilstrekkeleg omfattande, godt kjende og tilgjengelege – spesielt for marknadsførarane. I tillegg er det viktig at ordninga har tillit frå styresmaktene si side.

13.1.8 Regjeringa vil

- tette kunnskapshol om korleis kvardagen til forbrukarane blir påverka av måten daglegvarekjedene samlar inn og bruker kundedata på
- vurdere tiltak for å beskytte barn og unge mot helseskadar som kjem av eit høgt konsum av energidrikkar
- følgje opp og evaluere dei frivillige retningslinjene for marknadsføring av usunn mat overfor barn og unge i 2019.

13.2 Komiteens merknader

Komiteen viser til at kapitlet beskriver utviklingstrekk i dagligvarebransjen og sentrale utfordringer for brukere knyttet til digitalisering, merking, merkeordningar og markedsføring av mat overfor barn og unge. Konkurransesituasjonen i dagligvaremarkedet er kort omtalt i forbrukermeldingen, da det er tema i stortingsmeldingen om handelsnæringen, Meld. St. 9 (2018–2019).

Komiteen viser til at konkurransesituasjonen i dagligvaremarkedet er preget av høy konsentrasjon i leverandørleddet og detaljistleddet. Det kan medvirke til høye priser og begrenset utvalg. Mer enn 96 pst. av markedet blir kontrollert av tre paraplykjeder: Norgesgruppen, Coop Norge og Rema 1000. Komiteen viser til Konkurransetilsynets kartlegging av innkjøpsbetingelsene i dagligvaremarkedet, som tilsynet presenterte den 13. november 2019. Kartleggingen viser at Norgesgruppen – som eier Kiwi, Spar, Joker og Meny – alltid får bedre betingelser i netto innkjøpspris. Komiteen registrerer at tilsynet vil iverksette etterforskning for å un-

dersøke om prisforskjellene kan være brudd på konkurranseloven.

Komiteen viser til at kapitlet også gir en gjennomgang av viktigheten av korrekt og lett tilgjengelig matinformasjon, og slik sett bidra til at forbrukerne kan gjøre informerte valg, sette sammen et sunt kosthold og ikke minst utøve forbrukermakt. Komiteen er enig med regjeringen i at forbrukerne skal få god og rett kunnskap om sammenhengen mellom kosthold, ernæring og helse. Komiteen registrerer at meldingen også adresserer markedsføring av usunn mat og drikke til barn, og viser til at regjeringen blant annet skal vurdere tiltak for å beskytte barn og unge mot helseskader som følge av høyt forbruk av energidrikk.

Komiteens flertall, medlemmene fra Høyre, Senterpartiet, Venstre og Kristelig Folkeparti, viser til at Konkurransetilsynet i 2018 fikk i oppdrag av Nærings- og fiskeridepartementet å kartlegge dagligvarekjedenes innkjøpspriser. Kartleggingen som ble lagt frem i november 2019, viser at det er store forskjeller i dagligvarekjedenes innkjøpspriser. Flertallet viser til at Konkurransetilsynets undersøkelse viser stor variasjon mellom leverandørene. Noen leverandører har små prisforskjeller, mens andre har store. I de aller fleste tilfellene er det den største kjeden som får de beste betingelsene. Flertallet er bekymret for at dette har ført til en svekkelse av konkurransen i bransjen som er til ugunst for forbrukerne, og et tap av mangfold både av kjeder og produkter. Flertallet viser til at Nærings- og fiskeridepartementet jobber med en stortingsmelding om konkurransen i dagligvaremarkedet. Flertallet har forventninger om at Konkurransetilsynets funn følges opp i meldingen.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti viser til at næringskomiteen har til behandling lov om god handelsskikk i dagligvarekjeden, jf. Prop. 33 L (2019–2020), som blir viktig for å sikre ryddigere forhold i forhandlingene mellom dagligvarebransjen og leverandørene. Disse medlemmer viser også til at regjeringen har varslet at det i løpet av våren 2020 vil komme en stortingsmelding om konkurransen i dagligvaremarkedet, og har klare forventninger til at denne vil inneholde konkrete tiltak for å sikre en mer balansert makt, og et større mangfold av aktører, i verdikjeden for mat og dagligvarer.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet registrerer at regjeringen skal vurdere tiltak for å beskytte barn og unge mot helseskader som følge av høyt forbruk av energidrikk, og viser til disse medlemmers merknader i forbindelse med behandlingen av folkehelsemeldingen, Meld. St. 19 (2018–2019).

Energidrikk har på få år fått stort innpass i ungdomsmiljøer og konsumeres av barn ned i tiårsalder. Disse medlemmer vil fremheve behovet for forevar-tiltak og mener det må vurderes virkemidler som kan begrense barns bruk av energidrikk. Dette er i tråd med anbefalingene fra Mattilsynet om å overvåke utviklingen i markedet og understøttes av salgstall fra Bryggeri- og drikkevareforeningen, som viser at salget av energidrikk er økende.

Disse medlemmer viser til at selvregulering – som energidrikkbransjens selv pålagte enighet om ikke å markedsføre energidrikk overfor ungdom under 16 år, samt om ikke å drive markedsføring overhodet overfor barn under 13 år – ikke ser ut til å ha hatt særlig virkning på utviklingen hittil, og mener det høye forbruket av energidrikk blant barn og unge, og den kraftige økende salgsutviklingen, gir grunn til bekymring.

Disse medlemmer fremmer følgende forslag:

«Stortinget ber regjeringen utrede virkemidler og fremme et forslag for Stortinget med tiltak for å begrense barns bruk av energidrikk.»

14. Forbrukere og arbeidslivskriminalitet

14.1 Sammendrag

14.1.1 Innleiing

Forbrukarpolitikken handlar også om å støtte opp om forbruk som kan bidra positivt for samfunnet. Forbrukarar som får betre informasjon og støtte til å velje seriøse og lovlige verksemder, kan bidra positivt til å motverke arbeidslivskriminalitet og svart økonomi.

Ein rapport frå 2018 om innsatsen mot arbeidslivskriminalitet peikar på at private og offentlege oppdragsgivarar er dei som har størst moglegheit til å setje i verk trussel- og sårbarheitsreducerande tiltak mot kriminelle aktørar i arbeidslivet. Dersom oppdrag ikkje lenger er tilgjengelege for kriminelle aktørar, blir innteningsmoglegheitene reduserte.

Partane i arbeids- og næringslivet har også over tid retta merksemd mot forbrukarmarknaden. LO, NHO, KS, Unio, YS og Skatteetaten har gjennom fleire år hatt eit organisert samarbeid mot svart økonomi (SMSØ). Føremålet med samarbeidet er å arbeide haldningsskapande og førebyggjande mot svart økonomi. Tiltaka rettar seg også mot forbrukarar.

Ved å handle kvitt medverkar forbrukarar til at seriøse verksemder får rettferdige konkurransevilkår, og at arbeidstakarar får lovlege lønns- og arbeidsvilkår. Regjeringa vil at forbrukarar skal ha eit medvite og aktivt tilhøve til korleis dei kan vere med på å hindre arbeidslivskriminalitet og svart økonomi.

14.1.2 Regjeringsstrategien mot arbeidslivskriminalitet

Eit viktig mål for regjeringa er å sørgje for eit ryddig og seriøst arbeidsliv. For å forhindre og motverke kriminalitet i arbeidslivet la regjeringa i 2015 fram ein eigen strategi mot arbeidslivskriminalitet. For ytterlegare å forsterke innsatsen blei strategien oppdatert og revidert i 2017 og sist gong i februar 2019.

14.1.3 Arbeidslivskriminalitet på forbrukarmarknader

Utfordringane med arbeidslivskriminalitet på forbrukarmarknaden er gjerne knytte til manglande betaling av skattar og avgifter og brot på arbeidsmiljø- eller allmenngjeringslova. Dersom arbeidet blir utført etter avtale/kontrakt med den private oppdragsgivaren, er det verksemda sjølv som har ansvar for dette. Privatpersonar kan ha arbeidsgivaransvar for personar som utfører arbeidsoppgåver i hus og heim, og dermed plikt til å innfri krav til helse, miljø og tryggleik på arbeidsplassen. Dersom det skjer ulukker, kan den private arbeidsgivaren bli erstatningsansvarleg for påførte skadar.

Skatteetatens årlege undersøking av etterleving, rapportering og oppdagingsrisiko (SERO) handlar om norske verksemders haldningar til etterleving. Undersøkinga i 2017 viste mellom anna at aksepten for å unnlata å betale skattar og avgifter er størst i bransjane reinhald, servering, bygg og anlegg og taxi- og turbil.

Undersøkinga frå Opinion (2018) om kjøp av svart arbeid underbyggjer desse funna. Det går fram av undersøkinga at reinhald, barnepass, snikkararbeid og bygg- og anleggstenester er dei største tenestegruppene som forbrukarar kjøper svart. Undersøkinga viser at den vanlegaste årsaka til at forbrukarar vel å kjøpe svart, er at det er billig.

I meldinga er det ein omtale av eit utval bransjar som ein går ut frå har vesentlege utfordringar med arbeidslivskriminalitet, og der det er etablert eller blir planlagt tiltak retta mot forbrukarar.

14.1.4 Det må vere enkelt å handle kvitt

For å få fleire til å handle kvitt må ein gjere forbrukarar merksame på kva rettar og plikter dei har ved kjøp av varer og tenester. Forbrukarar må vite kva ordningar som finst for å følgje regelverket, og vere i stand til å velje vekk kriminelle leverandørar. Regjeringa jobbar langs fleire spor for å medverke til at fleire forbrukarar skal kunne gjere informerte val ved kjøp av mellom anna handverkstenester, reinhaldstenester og bilpleie.

14.1.5 Regjeringa vil

- følgje opp tiltak frå strategien mot arbeidslivskriminalitet for å undersøkje om ein kan og bør bruke sanntidsdata frå offentlege register om tenestetilby-

darar til å gi forbrukarar informasjon om kor seriøse tilbydarane er (eBevis)

- vurdere korleis ein kan gjere innrapporteringsordninga «Melding om lønna arbeid i heimen» meir tilgjengeleg, brukarvennleg og effektiv
- etablere eit tverretatleg samarbeid for å utvikle ei ny rettleiingsteneste på nettstaden handlekvitt.no, med samordna informasjon om korleis forbrukarar kan handle kvitt.

14.2 Komiteens merknader

Komiteen er enig med regjeringa i at vi må sikre et ryddig og seriøst arbeidsliv. Svart arbeid og arbeidslivskriminalitet er et stort samfunnsproblem som har ringvirkninger på både makro- og mikronivå. Det offentlige taper inntekter som kunne gått til å finansiere velferdsgoder. På individnivå rammes de som jobber svart, ved at de blir stående utenfor et trygt og seriøst arbeidsliv. De går glipp av rettigheter som sykelønn, feriepenger og opptjening av pensjonspoeng.

Komiteen merker seg at meldingen drøfter hvordan forbrukere kan bidra til å motvirke arbeidslivskriminalitet og svart økonomi. Komiteen mener det er viktig at myndighetene legger til rette for at forbrukere har tilgang til informasjon om hvilke rettigheter og plikter de har ved kjøp av varer og tjenester, og hvilke ordninger som finnes for å følge regelverket, slik at forbrukerne velger «hvitt» fremfor «svart».

Komiteen viser videre til at renholdsbransjen, byggenæringen og bilbransjen gis særlig oppmerksomhet i dette kapitlet. I kapitlet beskrives utfordringene, og det gis en redegjørelse for regjeringens arbeid mot arbeidslivskriminalitet innenfor disse næringene.

Komiteens medlemmer fra Arbeiderpartiet mener det må legges til rette for at forbrukere kan ta riktige valg når de velger leverandører, og at det må opplyses om hvilke aktuelle lover og regler som gjelder, samt konsekvensene av disse. Byggenæringen selger hvert år tjenester og boliger til norske forbrukere for over 150 mrd. kroner (Prognosesenteret på vegne av Byggeindustrien). Disse medlemmer viser til at disse kjøpene ofte er komplekse og, spesielt i oppussingsmarkedet, er de lite standardisert.

Disse medlemmer viser til at i gjeldende bygge-regler faller mye av arbeidene innenfor ROT-markedet (renovering, ombygging og tilbygg) utenom kvalifikasjonskravene, som kun er knyttet til såkalt søknadsppliktige tiltak. Disse medlemmer er kjent med at dette er problemstillinger som vil bli belyst i arbeidet i byggekvalitetsutvalget, som skal levere sin rapport til kommunalministeren i februar.

15. Økonomiske og administrative konsekvenser

15.1 Sammendrag

Tiltak som er varsla i meldinga, vil bli dekte innanfor dei gjeldande budsjetttrammene. Det er per i dag vanskeleg å talfeste dei økonomiske og administrative konsekvensane av dei nye tiltaka som meldinga varslar ei nærare vurdering av. Tiltaka må fyrst gjerast meir konkrete. Dei samfunnsøkonomiske verknadene og eventuelle konsekvensar for private og offentlege partar vil bli vurderte i tråd med utgreiingsinstruksen, som ein del av det vidare arbeidet. I kva grad tiltaka vil bli tekne inn i budsjettet, vil avhenge av den økonomiske utviklinga og dei samla prioriteringane til regjeringa.

15.2 Komiteens merknader

Komiteen tar dette til etterretning.

16. Forslag fra mindretall

Forslag fra Arbeiderpartiet, Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti:

Forslag 1

Stortinget ber regjeringen gjennomgå markedsføringslovens barnekapittel og komme tilbake til Stortinget med forslag til hvordan man kan sikre at barn og unge er godt nok beskyttet mot markedsføring i dagens moderne mediehverdag, og særlig når markedsføringen kan påvirke helsen negativt.

Forslag 2

Stortinget ber regjeringen identifisere grupper som er spesielt sårbare for digitalt utenforskap og digital inkompetanse, og foreslå tiltak som sørger for at alle har den digitale kompetansen som trengs for å sikre dem muligheter og tilgang til digitale flater.

Forslag 3

Stortinget ber regjeringen vurdere hvorvidt tilsynsmyndighetene for universell utforming burde få sterke virkemidler, og komme tilbake til Stortinget på egnet vis.

Forslag 4

Stortinget ber regjeringen i forbindelse med ny finansavtalelov klargjøre långiveres plikt til å innhente gjeldsopplysninger.

Forslag 5

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med forslag om å utvide gjeldsregisteret slik at det inneholder all gjeld, senest i forbindelse med statsbudsjettet for 2021.

Forslag 6

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med et lovforslag som sikrer at forbrukslånsbankene ikke kan selge forfalte forbrukslån og heller ikke benytte det offentlige innkrevingsapparatet hvis de ikke kan dokumentere at kravene for å innvilge lån var oppfylt.

Forslag 7

Stortinget ber regjeringen fremme forslag om et kostnadstak som beskytter forbrukere i betalingsvanskeligheter mot urimelig høye kostnader og en ukontrollert gjeldsvekst.

Forslag 8

Stortinget ber regjeringen i forbindelse med statsbudsjettet for 2021 legge frem et forslag om innføring av rentetak i Norge på omtrent samme nivå som det finske rentetaket.

Forslag 9

Stortinget ber regjeringen vurdere å sette ned et lovutvalg som ser på endringer i avhendingslova i sammenheng med eierseksjonsloven og burettslagslova.

Forslag 10

Stortinget ber regjeringen utrede konsekvensene av konfliktnivået ved egenandelsregelen på 10 000 kroner og om forsikringsordninger kan bidra til mindre konflikt ved boligtransaksjoner, samt dokumentere påstandene i proposisjonen om maktforholdene mellom kjøper og selger.

Forslag 11

Stortinget ber regjeringen vurdere muligheten for å pålegge produsenter en obligatorisk merking av antatt holdbarhet på produkter, samt vurdere behovet for kontraktsrettslige regler som legger til rette for at forbrukeren på en hensiktsmessig måte kan gjøre krav gjeldende innenfor produktenes antatte holdbarhet.

Forslag 12

Stortinget ber regjeringen fremme forslag om at alle produkter som inneholder skadelige kjemikalier, skal ha en innholdsdeklarasjon som viser hvilke stoffer og mengden av disse som produktene inneholder.

Forslag 13

Stortinget ber regjeringen ta initiativ overfor ILO, FN, EU og andre relevante internasjonale aktører for å få på plass et internasjonalt merkesystem for bærekraft på varer og tjenester, som balanserer hensynene til arbeidstakermiljø og økonomiske interesser.

Forslag 14

Stortinget ber regjeringen utrede muligheten for et norsk forbruksbasert klimaregnskap etter modell av Naturvårdsverket i Sverige.

Forslag 15

Stortinget ber regjeringen prioritere arbeidet for at mobiltelefoner og andre hyppig brukte elektriske forbrukerprodukter inngår i EUs økodesignforordninger med tydelige krav knyttet til sirkulær økonomi.

Forslag fra Arbeiderpartiet og Senterpartiet:*Forslag 16*

Stortinget ber regjeringen vurdere hvorvidt avgiftspolitikken i Norge fremmer eller hemmer en klima- og miljøvennlig forbrukerpolitikk.

Forslag 17

Stortinget ber regjeringen gjennomgå lovgivningen på forbrukerområdet for å vurdere behov for endringer som sikrer at forbrukerpolitikken i sum bli mer bærekraftig.

Forslag 18

Stortinget ber regjeringen utrede virkemidler og fremme et forslag for Stortinget med tiltak for å begrense barns bruk av energidrikker.

Forslag fra Arbeiderpartiet og Sosialistisk Venstreparti:*Forslag 19*

Stortinget ber regjeringen oppnevne et offentlig utvalg som skal utrede endringer i forbrukerrollen og konsekvensene dette kan få for arbeidet med forbrukerrettigheter. Utvalget skal særlig utrede hvordan forbrukervernet kan ivaretas i møte med en utvikling der forbruker stadig blir mer involvert i produksjonen, og der det skjer en stadig raskere utvikling fra varekjøp til tjenestekjøp.

Forslag 20

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en sak om tiltak for å begrense reklame i det offentlige rom, for eksempel gjennom å opprette reklamefrie soner i nær omkrets av skoler.

Forslag 21

Stortinget ber regjeringen gjennomgå forskrift om markedsføring av ikke-medisinske kosmetiske inngrep med formål om å innføre et forbud mot markedsføring av kosmetisk kirurgi som ikke er en del av medisinsk behandling.

Forslag 22

Stortinget ber regjeringen fremme forslag om et regelverk som gjør at varer skal kunne repareres av alle profesjonelle reparatører uten at det går ut over garantien.

Forslag fra Senterpartiet og Sosialistisk Venstreparti:*Forslag 23*

Stortinget ber regjeringen fremme forslag til Stortinget om en etikkinformasjonslov, inkludert forslag til hvordan brudd på loven kan sanksjoneres.

Forslag 24

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget senest våren 2021 med et forslag om å forby markedsføring av forbrukslån og forbrukerkreditt.

Forslag 25

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med forslag om å innføre rentetak på forbrukslån og kreditt.

Forslag 26

Stortinget ber regjeringen sikre at det kreves sirkulære løsninger og avfallsreduksjon i alle offentlige anbud.

Forslag 27

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en sak om å innføre et krav om innblanding av resirkulert plast i alle relevante produkter som omsettes i det norske markedet, for eksempel etter modell av innblanding av avansert biodrivstoff.

Forslag fra Arbeiderpartiet:*Forslag 28*

Stortinget ber regjeringen etablere en reklamasjonsnemnd i forbindelse med salg av nye boliger, som representanter for utbyggere og entreprenører skal være tilsluttet.

Forslag 29

Stortinget ber regjeringen gjennomgå forbrukerkjøpsloven og foreslå hvordan holdbarhet og tilgang til reservedeler kan innarbeides som del av grunnlaget for vurdering av om varen er i samsvar med kjøpsavtalen. Gjennomgangen må også inneholde en vurdering av hvilke krav som bør stilles til at reservedeler skal være tilgjengelige i den forventede levetiden for produktet, og av hvordan informasjon om holdbarhet og tilgang til reservedeler kan gjøres tilgjengelig for forbruker.

Forslag 30

Stortinget ber regjeringen utrede og fremme forslag til Stortinget til endringer av reklamasjonsretten og selgers bevisbyrde som i sterkere grad stimulerer til at varer med lengre holdbarhet tilbys på markedet.

Forslag fra Sosialistisk Venstreparti:*Forslag 31*

For å styrke forbrukervernet og personvernet ber Stortinget regjeringen utrede og komme tilbake til Stortinget med en sak om det norske handlingsrommet for sterkere regulering av virksomheten i Norge til multinasjonale teknologiselskaper som Facebook, Google og Apple, herunder grunnrenteskatt på innsamling og bruk av personinformasjon.

Forslag 32

Stortinget ber regjeringen gjennomføre en utredning om hvordan man kan sikre at alle husstander får tilbud om høyhastighets bredbånd gjennom fibernettet innen fem år, og komme tilbake til Stortinget med sak om dette.

Forslag 33

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med forslag om å endre forbrukerkjøpsloven gjennom å utvide reklamasjonsfristen ved at den kobles til en obligatorisk merking av antatt levetid på produktet, samtidig som gjeldende reklamasjonsrett på to år fra kjøpsøyeblikket fungerer som en nedre grense.

Forslag 34

Stortinget ber regjeringen fremme forslag om nødvendige endringer for å lovfeste en rett til reparasjon for forbrukeren og plikt til reparasjon for forhandlere og å sikre at krav til holdbarhet, tilgang til reservedeler og sirkulært design innarbeides i forbrukerkjøpsloven.

Forslag 35

Stortinget ber regjeringen utrede hvordan økodesigndirektivet kan brukes enda bedre for å bidra til lengre holdbarhet og bedre reparasjonsmuligheter, spesielt for produkter som produseres i stort volum, som smarttelefoner og PC-er.

Forslag 36

Stortinget ber regjeringen utrede fordeler og ulemper ved å fjerne eller redusere moms på reparasjon og rapportere tilbake til Stortinget på egnet vis.

Forslag 37

Stortinget ber regjeringen utrede fordeler og ulemper ved å fjerne eller redusere moms på utleie og komme tilbake til Stortinget på egnet vis.

Forslag 38

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med forslag om å innføre merkeordninger for produkters levetid og reparerbarhet.

Forslag 39

Stortinget ber regjeringen ta initiativ til ny merkeordning for klær som standardiserer informasjon til forbruker om tekstiler og kvalitet med hensyn til forventet brukstid, slitasje og holdbarhet og komme tilbake til Stortinget på egnet vis.

Forslag 40

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en sak om å opprette nye fagbrevutdanninger for reparatøyrker som for eksempel skomaker, skredder, reparatør av klær, telefon- og/eller elektromotorkreperatør.

Forslag 41

Stortinget ber regjeringen fremme forslag om å endre brukthandelloven gjennom å fjerne betingelsen om løyve fra politiet for å drive med bruksalg.

Forslag 42

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med forslag til lovendringer som sikrer krav om resirkulert råvare som innsatsfaktor i produksjon innenfor byggeindustrien, og i produksjon av gjødsel og jordblandinger.

Forslag 43

Stortinget ber regjeringen komme tilbake med en sak om å sikre et eget krav til børsnoterte selskap om rapportering av avfallshåndtering, med den hensikt å sikre sporbarhet og kontroll av råvarestrømmer.

Forslag 44

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med forslag om å utvide produsentansvaret slik at det gis insentiver til lengst mulig levetid for produktene, til størst mulig grad av ombruk og egnethet for materialgjenvinning og til å redusere innholdet av helse- og miljøfarlige forbindelser i produktene.

Forslag 45

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med sak om å opprette et offentlig senter for utvikling av ny delingsøkonomi.

Forslag 46

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget på egnet vis med forslag som kan styrke sambruk i Norge, inkludert tilskuddsordninger for opprettelse av nye sambruks- og samvirkeordninger, rådgivning for sli-

ke initiativer og gjennomgang av lov- og regelverk for å foreslå endringer som gjør slik virksomhet enklere, eller på andre måter støtte opp under ideelle delingsøkonomiinitiativer og samvirker hvor man deler hverandres eller felles eiendeler.

Forslag 47

Stortinget ber regjeringen komme tilbake til Stortinget med en sak om å støtte offentlige delingstjenester som utlån av nye varer fra bibliotekene og bysykkelordningene.

17. Komiteens tilråding

Komiteen har for øvrig ingen merknader, viser til meldingen og rå Stortinget til å gjøre følgende

vedtak:

I

Stortinget ber regjeringen på egnet måte komme tilbake til Stortinget med en omtale av offentlige tjenester i et forbrukerperspektiv.

II

Stortinget ber regjeringen vurdere utvidelse av gjeldsinformasjonsordningen til å omfatte flere typer gjeld, for eksempel boliggjeld og studiegjeld, i forbindelse med planlagt evaluering i 2021.

III

Stortinget ber regjeringen utrede om reklamsjonsfristen på nyoppførte boliger skal økes fra fem til ti år, samt konsekvensene av en eventuell utvidelse

IV

Meld. St. 25 (2018–2019) – Framtidas forbrukar – grønn, smart og digital – vedlegges protokollen.

Oslo, i familie- og kulturkomiteen, den 3. mars 2020

Kristin Ørmen Johnsen

leder

Åslaug Sem-Jacobsen

ordfører

